

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÝCH A POTRAVINÁŘSKÝCH INFORMACÍ

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Agricultural Economics

ČESKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

5

ROČNÍK 46
PRAHA
KVĚTEN 2000
ISSN 0139-570X

Mezinárodní vědecký časopis vydávaný z pověření Ministerstva zemědělství České republiky a pod gestí České akademie zemědělských věd

An international journal published under the authorization by the Ministry of Agriculture and under the direction of the Czech Academy of Agricultural Sciences

Redakční rada – Editorial Board

Předseda – Chairman

Doc. Ing. Vladimír Jeníček, DrSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Členové – Members

Ing. Gejza Blaas, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

PhDr. Stanislav Buchta, CSc. (Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR, Bratislava, SR)

Doc. Ing. Juraj Cvečko, CSc. (OTIS spol. s r. o., Bratislava, SR)

Ing. Tomáš Doucha, CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Prof. Ing. Jiří Erbes, CSc. (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, ČR)

Ing. Jiří Hanibál (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr. h. c. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Mgr. Helena Hudečková, CSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Doc. Ing. Viera Izáková, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

Prof. Ing. František Střeleček, CSc. (Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR)

PhDr. Jana Šindlářová (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, ČR)

Prof. Ing. Jozef Višňovský, CSc. (Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra, SR)

Redakční kruh – Editorial circle

Prof. Dr. Konrad Hagedorn (Humboldt-Universität zu Berlin, Deutschland)

Prof. Dr. Alois Heißenhuber (Technische Universität München, Deutschland)

Prof. J. Sanford Rikoon, PhD. (University of Missouri-Columbia, USA)

Vedoucí redaktorka – Editor-in-Chief

Mgr. Alena Rottová

World Wide Web (URL): <http://www.uzpi.cz>

Cíl a odborná náplň: Časopis publikuje autorské vědecké statě s agrární tematikou z oblasti ekonomiky, managementu, informatiky, ekologie, sociálně-ekonomické a sociologické. Od roku 1993 zajišťuje kontinuálně problematiku dosud uveřejňovanou ve zrušeném časopisu Sociologie venkova. Široké tematické spektrum zahrnuje prakticky celou sféru agrobusinessu, tj. ekonomickou problematiku dodavatelských inputových sfér pro zemědělství a potravinářský průmysl, sociálně-ekonomickou problematiku a sociologii venkova a zemědělství, až po ekonomiku výživy obyvatelstva. Statě jsou publikovány v jazyce českém, slovenském nebo anglickém. Abstrakty z časopisu jsou zahrnuty v těchto databázích: Agris, CAB Abstracts, Czech Agricultural Bibliography, WLAS.

Periodicita: Časopis vychází měsíčně (12x ročně), ročník 46 vychází v roce 2000.

Přijímání rukopisů: Rukopisy ve dvou vyhotoveních je třeba zaslat na adresu redakce: Mgr. Alena Rottová, vedoucí redaktorka, Ústav zemědělských a potravinářských informací, Slezská 7, 120 56 Praha 2, Česká republika, tel.: +420 2 24 25 79 39, fax: +420 2 24 25 39 38, e-mail: edit@uzpi.cz. Den doručení rukopisu do redakce je publikován jako datum přijetí k publikaci.

Informace o předplatném: Objednávky na předplatné jsou přijímány pouze na celý rok (leden–prosinec) a měly by být zaslány na adresu: Ústav zemědělských a potravinářských informací, vydavatelské oddělení, Slezská 7, 120 56 Praha 2. Cena předplatného pro rok 2000 je 816 Kč.

Aims and scope: The journal publishes original scientific papers dealing with agricultural subjects from the sphere of economics, management, informatics, ecology, social economy and sociology. Since 1993 the papers continually treat problems which were published in the journal Sociologie venkova a zemědělství until now. An extensive scope of subjects in fact covers the whole of agribusiness, that means economic relations of suppliers and producers of inputs for agriculture and food industry, problems from the aspects of social economy and rural sociology and finally the economics of the population nutrition. The papers are published in Czech, Slovak or English. Abstracts from the journal are comprised in the databases: Agris, CAB Abstracts, Czech Agricultural Bibliography, WLAS.

Periodicity: The journal is published monthly (12 issues per year), Volume 46 appearing in 2000.

Acceptance of manuscripts: Two copies of manuscript should be addressed to: Mgr. Alena Rottová, editor-in-chief, Institute of Agricultural and Food Information, Slezská 7, 120 56 Praha 2, Czech Republic, tel.: +420 2 24 25 79 39, fax: +420 2 24 25 39 38, e-mail: edit@uzpi.cz. The day the manuscript reaches the editor for the first time is given upon publication as the date of reception.

Subscription information: Subscription orders can be entered only by calendar year (January–December) and should be sent to: Institute of Agricultural and Food Information, Slezská 7, 120 56 Praha 2. Subscription price for 2000 is 195 USD (Europe), 214 USD (overseas).

tematické číslo, ktoré dostávate do rúk, je zostavené z vybraných príspevkov, ktoré predniesli ich autori na vedeckej konferencii s medzinárodnou účasťou „Agropotravinársky sektor v transformujúcej sa ekonomike“. Konferenciu, ktorá sa konala v novembri 1999, pripravil Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva v Bratislave pri príležitosti 80. výročia začiatkov organizovaného ekonomického výskumu poľnohospodárstva na území Slovenska.

Cieľom konferencie, okrem prihlásenia sa k odkazu spoločných začiatkov poľnohospodárskeho ekonomického výskumníctva v časoch rodiacej sa prvej Československej republiky, bolo podať kvalifikované svedectvo o problémoch agropotravinárskeho sektora Slovenska desať rokov po odštartovaní procesu prechodu k trhovej ekonomike. Súčasne konferencia mala dokumentovať ako ekonomický výskum odvetvia reflektuje tieto problémy a aké riešenia ponúka.

Jednotlivé príspevky, ktorých autormi sú napospol pracovníci rezortného výskumu, sú zameraním a spôsobom spracovania témy, ovplyvnené charakterom spoločenskej objednávky, t.j. praktickými požiadavkami tvorby a realizácie agrárnej politiky, ako aj z nich vyplývajúcich zadaní odvetvovej štátnej správy. Z toho vyplýva ich prevažne aplikačná povaha.

Tematické zameranie sa dá zhrnúť do niekoľkých okruhov.

Problematickou vývoja národohospodárskeho postavenia poľnohospodárstva a potravinárstva v procese transformácie, ako aj produkčných a hodnotových väzieb medzi článkami potravinovej vertikály, sa zaoberá príspevok M. Božíka. Jedným zo záverov tejto práce je konštatovanie, že príjmová parita potravinárskeho priemyslu sa počas doterajšieho vývoja udržiavala na úkor odčerpávania pridanej hodnoty z poľnohospodárstva.

Vývoj agrárnej politiky Slovenskej republiky sa v zborníku reflektuje z viacerých hľadísk. Je tu príspevok komplexne hodnotiaci pôsobenie ekonomických nástrojov na odvetvovú ekonomiku (M. Ševčíková), ako aj práce, analyzujúce cenový vývoj (B. Izakovičová) a zmeny v dotačnej politike v dlhodobejšom časovom horizonte (H. Solíková).

Trh a obchod sú kľúčovými kategóriami v procese prechodu odvetvia na trhovú ekonomiku. Túto tému spracováva viacero autorov, a to z hľadiska fungovania vnútorného trhu (V. Ižáková, L. Sirotský), ako aj inštitúcií zabezpečujúcich transparentnosť trhov ako je systém trhových informácií (L. Hána a ďalší).

Samotná ekonomika odvetvia je predmetom pozornosti viacerých štúdií, a to na úrovni analýzy vývoja ekonomiky poľnohospodárskych výrobkov na základe údajov o zmenách výnosov a nákladov (M. Kubanková), ako aj na úrovni výrobných odborov v potravinárstve (S. Belešová).

Hodnotenie vývoja podnikateľskej sféry poľnohospodárstva je témou dvoch príspevkov, zaradených v nasledujúcom čísle. Jedným z nich je práca E. Baumgartnerovej, zaoberajúcej sa hodnotením ekonomickej úspešnosti individuálne hospodáriacich roľníkov na Slovensku a druhým príspevok Z. Chrastinovej, zameraný na metodické otázky merania bonity poľnohospodárskych podnikov prostriedkami finančnej analýzy.

So stavom prípravy slovenského poľnohospodárstva na vstup do Európskej únie v oblasti prispôbovania informačných systémov sa môže oboznámiť čitateľ v príspevku R. Haspru o skúsenostiach s aplikáciou klasifikácie individuálne hospodáriacich roľníkov v Informačnom systéme poľnohospodárskeho účtovníctva (FADN).

Veríme, že príspevky z dielne autorov VÚEPP v Bratislave, publikované v tomto a nasledujúcom čísle ZE, sa stanú užitočným zdrojom informácií pre širší okruh odbornej verejnosti a zaujmú aj ďalších záujemcov o problematiku zmien ekonomiky agrárneho sektora v Slovenskej republike.

Ing. Gejza Blaas, CSc.

Subscription list of scientific journals published in 2000 in the Institute of Agricultural and Food Information Prague, Czech Republic

In this institute scientific journals dealing with the problems of agriculture and related sciences are published on behalf of the Czech Academy of Agricultural Sciences. The periodicals are published in the Czech or Slovak languages with long summaries in English or in English language with summaries in Czech or Slovak.

Journal	Periodicity	Yearly subscription fee in USD (including postage)	
		Europe	overseas
Rostlinná výroba (Plant Production)	12	195,-	214,-
Czech Journal of Animal Science (Živočišná výroba)	12	195,-	214,-
Zemědělská ekonomika (Agricultural Economics)	12	195,-	214,-
Journal of Forest Science	12	195,-	214,-
Veterinární medicína (Veterinary Medicine – Czech)	12	159,-	167,-
Czech Journal of Food Sciences (Potravinařské vědy)	6	92,-	97,-
Plant Protection Science (Ochrana rostlin)	4	62,-	64,-
Czech Journal of Genetics and Plant Breeding (Genetika a šlechtění)	4	62,-	64,-
Zahradnictví (Horticultural Science)	4	62,-	64,-
Research in Agricultural Engineering	4	62,-	64,-

Please send subscription your order to the address:

Ústav zemědělských a potravinářských informací
Vydavatelské oddělení
Slezská 7
120 56 Praha 2
Czech Republic

Tel.: +420 2 24 25 79 39, Fax: +420 2 24 25 39 38, e-mail: redakce@uzpi.cz

POSTAVENIE AGROPOTRAVINÁRSKEHO KOMPLEXU V NÁRODNOM HOSPODÁRSTVE

POSITION OF THE AGRI-FOOD COMPLEX IN THE NATIONAL ECONOMY

M. Božík

Research Institute of Agricultural and Food Economics, Bratislava, Slovak Republic

ABSTRACT: The contribution is aimed at the macro-economic relations analysis of the transformation of agriculture in the years 1990–1998. The contribution is oriented mainly at the development of value added, employment and income parity, investments and support policies in agriculture. It characterises the differences of this development in food industry and their negative impact on agriculture. These negative impacts were more powerful in agriculture, than in the total on national economy. Neither was it possible to adapt the accumulated production resources till now. The produced real value added reaches, also under the impact of the differentiated price development, approximately 65% of the 1990 level. Its share in the total value added has had a decreasing tendency. This regards also the food industry sector, where there is a considerably accelerated increase in other transition economies.

Key words: analysis, prices, macro-economic, agriculture, food industry, value added, transformation, development, employment

ABSTRAKT: Príspevok sa zaoberá analyzovaním makroekonomických súvislostí transformácie poľnohospodárstva v rokoch 1990–1998. Príspevok sa orientuje hlavne na vývoj pridanej hodnoty, zamestnanosti a príjmovej parity, investícií a podpornej politiky v poľnohospodárstve. Charakterizuje odlišnosti tohoto vývoja v potravinárstve a ich negatívne dôsledky na sektor poľnohospodárstva. Tieto negatívne dôsledky boli v poľnohospodárstve silnejšie ako v celom NH. Výrobné zdroje akumulované v poľnohospodárstve sa nepodarilo adaptovať ani do súčasnosti. Vyprodukovaná reálna pridaná hodnota i pod vplyvom diferencovaného cenového vývoja dosahuje cca 65 % úrovne roku 1990. Jej podiel na celkovej pridanej hodnote mal klesajúcu tendenciu. Týka sa to i sektora potravinárstva, u ktorého je v ostatných tranzitívnych ekonomikách podstatne rýchlejšia rast.

Kľúčové slová: analýza, ceny, poľnohospodárstvo, potravinárstvo, pridaná hodnota, transformácia, vývoj, zamestnanosť

VÝVOJ POSTAVENIA POĽNOHOSPODÁRSTVA V NÁRODNEJ EKONOMIKE

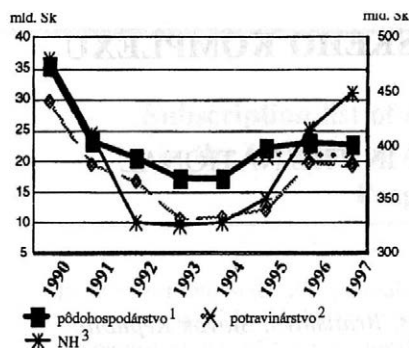
V predtransformačnom období malo poľnohospodárstvo v ekonomike Slovenska pomerne významné postavenie. Vyplyvalo nielen z rozsahu produkcie, ale i z rozsahu nepoľnohospodárskych činností realizujúcich sa hlavne v odvetví priemyslu. Celkový príspevok pôdohospodárstva k tvorbe HDP bol na začiatku transformácie zrejme vyšší ako 7,4 %¹. V období rokov 1991–1993 došlo k prudkému poklesu reálnej pridanej hodnoty (PH) poľnohospodárstva spôsobenej faktormi pôsobiacimi v celom národnom hospodárstve. Strmost poklesu celého národného hospodárstva (NH) sa zdá byť väčšia ako pokles v pôdohospodárstve (graf 1). Z grafu 2 je však zjavné, že zmeny v poľnohospodárstve (91 % z pridanej hodnoty pôdohospodárstva v rokoch 1996–1997) boli oveľa silnejšie ako v celom NH.

Jedna z príčin je zrejme v porovnaní s rentabilitou celkového kapitálu v poľnohospodárstve (RCK). Výrobné zdroje akumulované v poľnohospodárstve, hlav-

ne fixné, nebolo možné po cenovej liberalizácii pri-
spôsobiť relatívne okamžitej depresii dopytu. Zdá sa, že
tieto zdroje sa nepodarilo adaptovať ani do súčasnosti
(záporné hodnoty – graf 2), pričom i pod vplyvom ce-
nového vývoja vyprodukovaná reálna pridaná hodnota
dosahuje cca 65 % úrovne roku 1990.

Podiel pridanej hodnoty poľnohospodárstva na cel-
kovej pridanej hodnote mal klesajúcu tendenciu s vý-
nimkou roku 1995, kedy vzrástol o 1 %. Je to zrejme
dôsledok výnimočne produkčného roku, ktorý vliadol op-
timizmus v úspešnosť transformácie procesu v poľ-
nohospodárstve. Pokles podielu poľnohospodárstva na
celkovej pridanej hodnote je symptomatický pre všetky
tranzitívne ekonomiky. V roku 1996 bol najnižší v ČR
(2,9 %), po nej nasledovalo Slovinsko (4,4 %), Sloven-
sko (4,74 %) a Maďarsko (5,8 %) (Agricultural Situa-
tion 1998). Tendencia dynamiky však naznačuje stag-
náciu tohoto poklesu, čo možno charakterizovať i ako
spomalenie rastu ostatných sektorov, hlavne sektoru
potravinárstva a služieb, u ktorých je v ostatných tran-
zitivných ekonomikách rast podstatne rýchlejší (graf 3).

1 ŠR SR 1998, pôdohospodárstvo v roku 1990 20,5 mld. Sk, niektoré zdroje však uvádzajú až 9 % z celkového HDP.

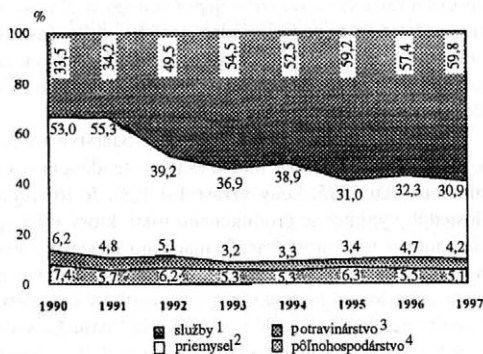
1. Vývoj pridanej hodnoty v cenách roku 1993 – Development of value added in 1993 prices

Pramen – source: ŠÚ SR, ŠR SR, NBS a vlastná kalkulácia – Statistical Office SR, Statistical Yearbook SR, Slovak National Bank, own calculation

¹land husbandry, ²agriculture, ³national economy

Jedným z rozhodujúcich, ale i kontroverzných vplyvov liberalizácie cien na sektor poľnohospodárstva možno dokumentovať na vývoji zmien stálych cien (r. 1990). V prvom období transformácie došlo k výraznému poklesu stálych cien poľnohospodárskych produktov a ich následnej stabilizácii, zatiaľ čo v ostatných sektoroch ceny (vstupy i spotrebiteľské ceny potravín) ďalej rástli (graf 4). Dôvodom bolo:

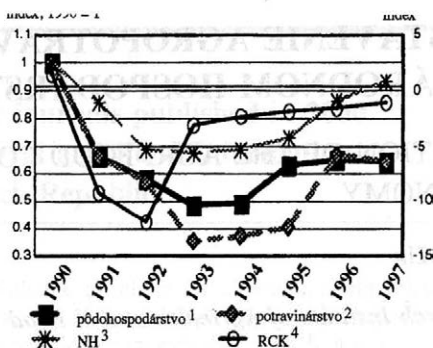
- zastavenie dotovania spotreby potravín,
- prudký pokles dopytu a tým vyvolaný tlak na nevyhnutné umiestnenie produkcie na domácom trhu,
- špecifické transformačné problémy,

3. Vývoj podielu na pridanej hodnote – Development of the share in value added

Pramen – source: ŠR SR, ŠÚ SR, NBS a vlastná kalkulácia – Statistical Yearbook SR, Statistical Office SR, Slovak National Bank, own calculation

¹services, ²industry, ³food industry, ⁴agriculture

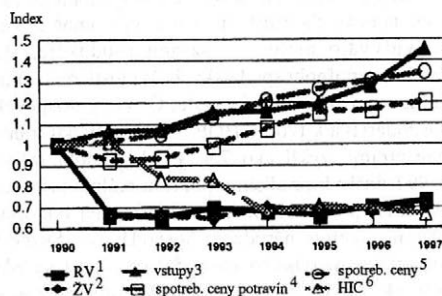
2. Vývoj pridanej hodnoty v cenách roku 1993 (index 1990 = 100) – Development of value added in 1993 prices (index 1990 = 100)

Pramen – source: ŠÚ SR, ŠR SR, NBS a vlastná kalkulácia – Statistical Office SR, Statistical Yearbook SR, Slovak National Bank, own calculation

RCK = rentabilita celkového kapitálu PD (kalkulácia VÚEPP)

¹land husbandry, ²food industry, ³national economy, ⁴profitability of total assets (calculation of RIAFE)

- tlak importu po liberalizácii obchodu. Tento potvrdzuje výrazný pokles hraničných importných cien (aritmetický priemer indexov zmien stálych cien 24 modelovaných agropotravinárskych komodít prepočítaných z USD na SK) v rokoch 1990–1997. Po tomto období dochádza prakticky k adaptácii reakcií na pohyby cien na svetových trhoch (viď vývoj HIC – graf 4),
- pokles dopytu vyvolávajúci podmienený tlak na úhradu nákladov nevyužitej kapacity predimenzovaného spracovateľského priemyslu v spracovateľskej cene,

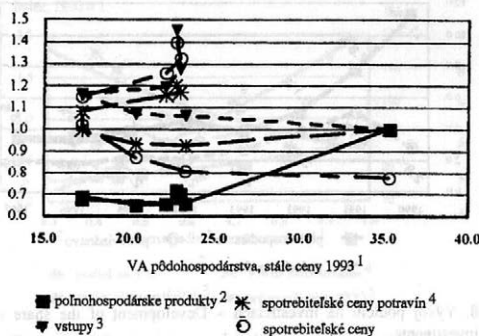
4. Vývoj zmien stálych cien 1990–1997 (ceny 1990) – Development of the constant prices changes in 1990–1997 (1990 prices)

Pramen – source: ŠÚ SR, vlastné kalkulácie – Statistical Office SR, own calculation

HIC = hraničné importné ceny (kalkulácie autora)

¹plant production, ²animal production, ³inputs, ⁴consumers prices of food, ⁵consumers prices, ⁶border import prices (authors calculation)

index, 1990 = 1

5. Zmeny v závislosti na zmene pridanej hodnoty pôdohospodárstva – Changes related to the value added in agriculture changes

Pramen – source: ŠR SR, ŠÚ SR, a vlastná kalkulácia – Statistical Yearbook SR, Statistical Office SR, own calculation
VA = pridaná hodnota – value added

¹VA of agriculture, constant prices of 1993, ²agricultural products, ³inputs, ⁴consumers prices of food, ⁵consumers prices

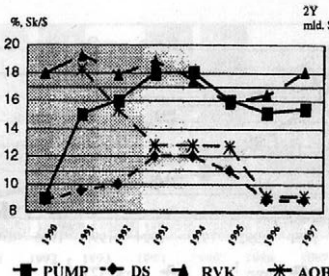
- tlak na zníženie cien surovín ako kompenzácie nákladov privatizácie,
- tvorba novej obchodnej a malospotrebitelskej siete, absorbujúcej veľkú časť efektu rastu spotrebiteľských cien potravín.

Tieto súvislosti rezonujú i v previazanosti reálnej zmeny pridanej hodnoty pôdohospodárstva (PH) s reálnymi zmenami cien. Napríklad rast cien vstupov a spotrebiteľských cien bol spojený s poklesom PH. Na druhej strane pokles PH bol spojený s poklesom cien RV a ŽV (rastlinná a živočišná výroba) iba do určitej fázy. Stabilizácia reálnych cien RV a ŽV naznačuje pomyselný bod zvratu, zrejme naznačujúci rozsah produkcie potrebný k rovnováhe ponuky a dopytu. Tento je evidentný z vývoja cien vstupov a spotrebiteľských cien, keď, hoci po ich silnejšom raste, nastáva stabilizácia reálnej PH (graf 5).

Čistý export APK na začiatku transformácie (1991–1992) bol výsledkom prudkého poklesu dopytu, výpredajom stavov zvierat, zásob a šokom z devalvácie. Nízkou konkurencieschopnosť a tlak importu, ale i vývoj a nadhodnocovanie reálneho výmenného kurzu mal nepriaznivý dopad na vývoj agropotravinárskej obchodnej bilancie (graf 6).

V rokoch 1990–1993 rast priemernej úrokovej miery v poľnohospodárstve podstatne predstihol rast diskontnej sadzby.

Celé obdobie transformácie je poznačené prudkým poklesom úverov do poľnohospodárstva (stále ceny). Je samozrejme, že pred rokom 1990 bol tento sektor neefektívne úverovaný (graf 7). Zmena ceny peňazí je zjavná na úrokoch v rokoch 1990–1991. Problém však tkvie v tom, že prestavba štruktúry poľnohospodárstva (hlavne technologická) si vyžaduje podstatne vyššie úvery (výrazný predstih rastu cien vstupov) za podstatne nižšie úroky, čo nebolo doteraz akceptované, resp. úverové

6. Vývoj výmenného kurzu, úrokových mier a obchodnej bilancie – Development of exchange rate, interest rates and trade balance

PUMP = priemerná úroková miera v poľnohospodárstve – average interest rate in agriculture

DS = diskontná sadzba – discount rate

RVK = reálny výmenný kurz (1990) – real exchange rate (1990)

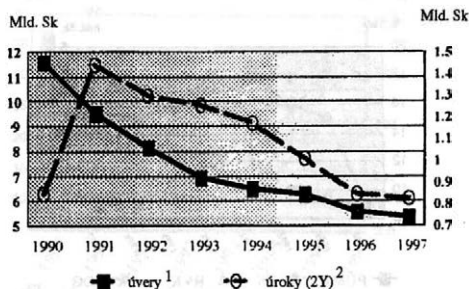
AOB = Agropotravinárska obchodná bilancia (2Y) – agri-food trade balance (2Y)

prostriedky boli využité na obnovu neefektívnej štruktúry. Pokiaľ pokles podielu pridanej hodnoty na celom NH medzi rokmi 1990–1997 je 31 % (v stálych cenách), podiel investícií do poľnohospodárstva z celkových investícií NH klesol až o 69 % (z 11,3 na 3,5 % v roku 1997) – graf 8. Poľnohospodárstvo nebolo pre investorov zaujímavé, resp. neexistoval dopytový stimul pre ekonomicky akceptovateľnú reštrukturalizáciu.

Vývoj poklesu podielu zamestnanosti v poľnohospodárstve (graf 9) neodráža dôsledne skutočné zmeny v odvetví priamo spojenom s pôdou, resp. produkciou potravín (RV a ŽV). Úbytok bol hlavne v činnostiach podporujúcich prvovýrobu, servise, ale vyplýval i z oddelenia a ukončenia nepoľnohospodárskych činností. Súčasný stav možno vyjadriť produktivitou v poľnohospodárstve, kde 1,22 % zamestnaných pracovníkov v NH produkuje 1 % HDP, čo znamená tiež a) neproduktívnosť, absenciu reštrukturalizácie spojenú s nízkou technologickou vybavenosťou, ale i b) neocenenie mimoprodukčných funkcií poľnohospodárstva na vidieku. Treba mať na pamäti, že poľnohospodárstvo nikdy (a nikde) nemôže v produktivite konkurovať ostatným odvetviám NH podieľajúcim sa na tvorbe pridanej hodnoty. Logickým vyústením je klesajúca príjmová parita (graf 10) a odliv intelektuálneho potenciálu. Varujúcim faktorom je, že prudký pokles príjmov spomalený po roku 1993 naberá znova pôvodnú dynamiku.

Vyššie citované poznatky sú zjavné i z grafov 11 a 12 s veľkou výpovednou hodnotou. Z nich vyplýva, že:

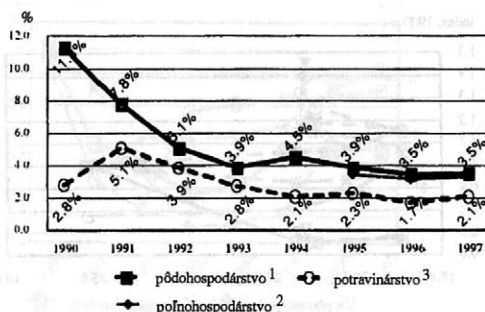
- Pokles podielu zamestnanosti bol spojený s poklesom podielu na investíciách.
- Pokles príjmovej parity bol spojený s poklesom zamestnanosti; pokles podielu zamestnanosti vysoko predčil rast pridanej hodnoty na pracovníka, pretože vo vzájomnej závislosti táto progresívne stúpala i keď podiel PH poľnohospodárstva na NH klesal.
- Vývoz prebytku ponuky r. 1991–1992 znížil deficit zahraničného obchodu ostatných sektorov NH, v ro-

7. Vývoj zmien úverov a úrokov (poľnohospodárstvo, stále ceny 1990) – Development of credit and interest rate changes (agriculture, constant prices of 1990)

Pramen – source: ŠÚ SR, NBS, VÚEPP a vlastná kalkulácia – Statistical Office SR, Slovak National Bank, RIAFE, own calculation

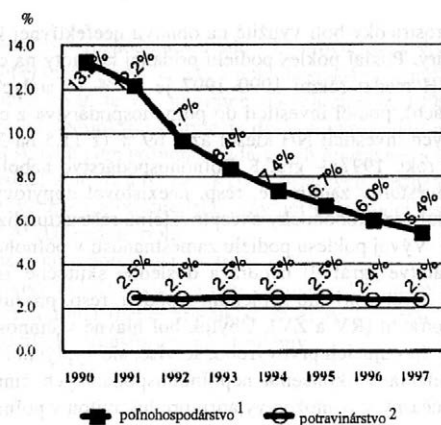
¹credits, ²interest rates

8. Vývoj podielu na investíciách – Development of the share in investments

Pramen – source: ŠÚ SR, NBS, VÚEPP – Statistical Office SR, Slovak National Bank, RIAFE

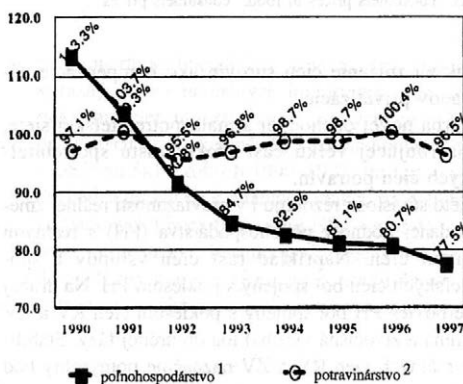
¹land husbandry, ²agriculture, ³food industry

9. Vývoj podielu na zamestnanosti – Development of the employment share

Pramen – source: ŠÚ SR, VÚEPP – Statistical Office SR, RIAFE

¹agriculture, ²food industry

10. Vývoj príjmovej parity – Development of income parity

Pramen – source: ŠÚ SR, VÚEPP – Statistical Office SR, RIAFE

¹agriculture, ²food industry

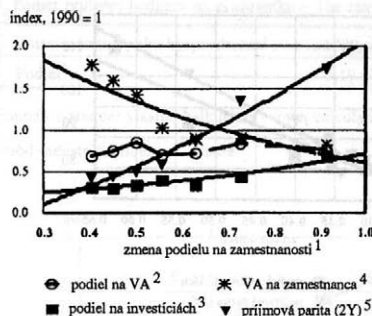
ku 1993 sa podieľal 26 % na celkovom deficite NH. Nízka konkurencieschopnosť APK po roku 1993 voči otvorenej konkurencii nielen EÚ, ale i CEFTA, spojená s absenciou kapitálu, nízkou reštrukturalizáciou a nízkou reálnou ochranou trhu, viedla k tomu, že napr. v rokoch 1994–1995 bol celý deficit zahraničného obchodu tvorený deficitom APK. V ďalších rokoch tvorí cca 1/5 NH².

Významným nástrojom agrárnej politiky je rozpočet APK a jeho efektívne využitie. Tento vývoj je zachy-

tený v grafoch 13 a 14 (v rokoch 1990–1992 nie sú známe príjmy rozpočtu). Je zaujímavé, že iba jeden rok bol vykázany deficit rozpočtu (1997). V ostatných rokoch príspevok APK do štátneho rozpočtu prevažoval jeho výdavky. Ich podstatnú časť tvorili dotácie. V nominálnom vyjadrení sa zdá, že výdavky rástli. V reálnom vyjadrení je zrejme zastavenie ich poklesu až v roku 1997, a to na úrovni dotácií cca roku 1994. V roku 1998 opäť reálne klesli.

Súvislosti medzi reálnou hodnotou dotácií a prídavkom hodnotou poľnohospodárstva, zamestnanosťou,

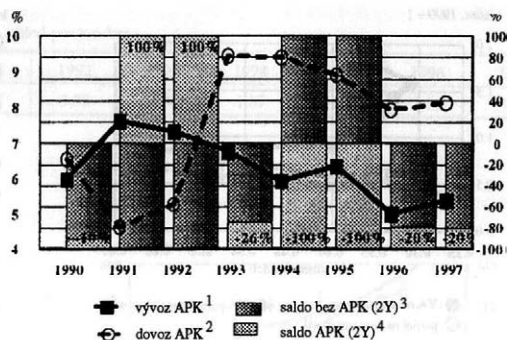
2 V rokoch 1994 APK podstatne znížil aktívne saldo zahraničného obchodu NH, v roku 1995 vytvoril 100% deficit celého NH pri aktívnom salde ostatných sektorov, v roku 1996 tvoril 20 % deficitu a v roku 1997 si toto postavenie udržal.

11. Zmeny závislosti na zmene podielu na zamestnanosti – Changes in dependence on the employment share changes

Pramen – source: ŠR SR, ŠÚ SR a vlastná kalkulácia – Statistical Yearbook SR, Statistical Office SR, own calculation
VA = pridaná hodnota – value added

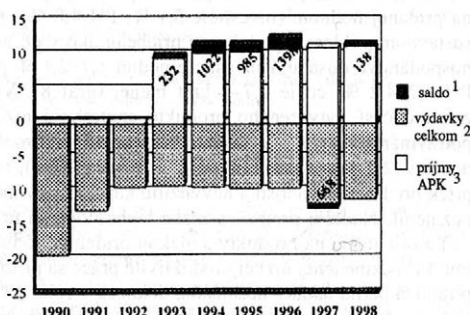
¹change of employment share, ²share in VA, ³share in investments, ⁴dependence of VA on employment, ⁵income parity

12. Podiel agropotravinárskeho zahraničného obchodu – Share of agri-food foreign trade

Pramen – source: ŠÚ SR, ŠR SR, NBS, colné štatistiky – Statistical Office SR, Statistical Yearbook SR, Slovak National Bank, Customs Statistics

¹agri-food export, ²agri-food import, ³balance without Agri-Food Complex, ⁴AFC balance

13. Rožpočet APK – Budget of AFC

Pramen – source: MP SR – Ministry of Agriculture of the Slovak Republic

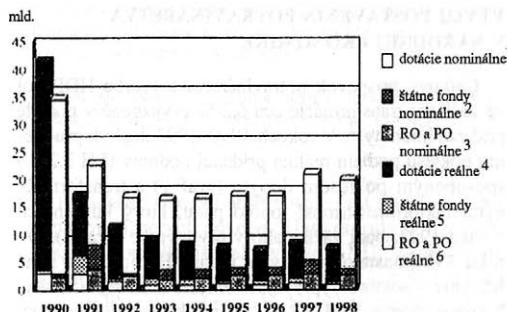
¹balance, ²total expenditures, ³incomes of AFC

prijmovou paritou a podielom na investíciách v analyzovanom období sú zrejme z grafu 15 a možno ich charakterizovať nasledovne:

- Existovala lineárna závislosť medzi poklesom reálnej hodnoty dotácií a poklesom podielu na zamestnanosti.
- Medzi poklesom dotácií a pridanou hodnotou na zamestnanca nie je súvislosť (iba do určitej hodnoty).
- Existovala lineárna závislosť medzi poklesom dotácií a poklesom podielu sektora na investíciách.
- Existovala lineárna závislosť medzi poklesom dotácií a poklesom príjmovej parity.

Z týchto zistení môžeme odvodiť niekoľko poznatkov, resp. záverov:

Potvrďuje sa hypotéza, že dotácie poskytované prvovýrobe len málo podporovali zvyšovanie produktiv-

14. Nominálne a reálne výdavky APK (stále ceny) – Nominal and real expenditures of AFC (constant prices)

Pramen – source: MP SR a vlastná kalkulácia – Ministry of Agriculture of the Slovak Republic, own calculation

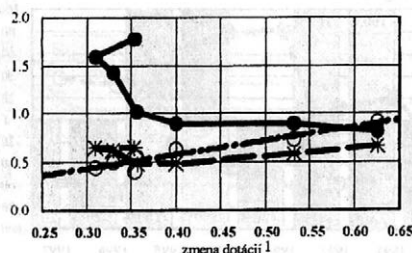
¹subsidies nominal, ²state funds nominal, ³budgetary organisations and subsidised organisation nominal, ⁴subsidies real, ⁵state funds real, ⁶budgetary organisations and subsidised organisation real

ty práce a reštrukturalizáciu odvetvia. Jednoznačne však podporovali udržiavanie zamestnanosti a príjmovej úrovne poľnohospodárstva.

Ďalej sa potvrdzuje, že určitý segment poľnohospodárstva (predpokladáme, že výrobcovia v produkčných oblastiach robí rýchlejšie pokroky v adaptácii na trhové podmienky) zvyšuje tvorbu pridanej hodnoty aj pri nízkych, resp. obmedzených dotáciách.

Napokon, dôchodková úroveň poľnohospodárstva je nedostatočná pre zabezpečenie investícií, takže ich úroveň je viac-menej závislá na poskytovaní dotácií.

index, 1990 = 1

● VA na zamestnanosť² ○ podiel na zamestnanosti³ * VA poľnohospodárstva⁴ ○ VA poľnohospodárstva⁴

15. Reálne zmeny v závislosti na reálnej zmene dotácií – Real changes in dependence on real subsidy changes

Pramen – source: ŠR SR, ŠU SR, MP SR a vlastná kalkulácia – Statistical Yearbook SR, Statistical Office SR, Ministry of Agriculture of the Slovak Republic, own calculation

VA = pridaná hodnota – value added

¹changes of subsidies, ²VA per employee, ³share in employment, ⁴VA of agriculture

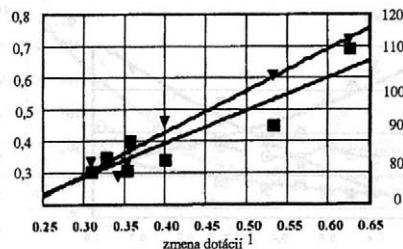
VÝVOJ POSTAVENIA POTRAVINÁRSTVA V NÁRODNEJ EKONOMIKE

Celkový príspevok potravinárstva k tvorbe HDP bol na začiatku transformácie cca 6,2 % (vyjadrené v podiele pridanej hodnoty)³. V rokoch 1990–1993 došlo k prudkému poklesu podielu reálnej pridanej hodnoty (PH 3,2 %) spôsobeným poklesom dopytu (graf 1) a transformačnými faktormi. Strmost tohoto pádu, ktorý kulminoval v roku 1993, bola väčšia ako v prvovýrobe (graf 2). Do roku 1996 nastalo (v zmysle rastu PH) pomerne silné oživenie v sektore vyplývajúce z určitej adaptácie k úrovni dopytu (PH 4,7 %). Napriek očakávaniam, ku koncu analyzovaného obdobia podiel potravinárstva na celkovej pridanej hodnote opätovne klesol (1997 4,2 %). Súvislosti treba vidieť v pretrvávajúcej kapacitnej predimenzovanosti sektora, nízkej konkurencieschopnosti, technologickom zaostávaní, malej adaptabilite a odolnosti voči meniacim sa obchodným podmienkam, nízkej vertikálnej integrácii, nízkej úrovni vstupu zahraničného kapitálu a tým tiež v obmedzených možnostiach zaradiť sa do obchodných sietí.

Z hlbšej analýzy cenového vývoja (graf 4) a vývoja obchodného rozpätia vidno, že časť rozpätia medzi spracovateľskými cenami a spotrebiteľskými cenami potravín, ktoré v rokoch 1990–1997 sústavne rástlo, sa využila na kompenzovanie strát spôsobených štruktúrou potravinárskeho priemyslu a na zabezpečenie príjmov obchodu.

Teoreticky sa dal v potravinárstve očakávať podstatne rýchlejší rast tvorby pridanej hodnoty. Jeho podiel na celkovom HDP vo vyspelých ekonomikách sa pohybuje od 10–15 %, čo je 2–3 krát viac ako na Slovensku. Nedostatočná tvorba pridanej hodnoty v potravinárstve v transformačnom období je priamou príčinou jeho veľmi nízkeho podielu na celkových investíciách. Kým

index, 1990 = 1

■ podiel na investíciách² ▼ príjmová parita (2Y) ● VA na zamestnanosť² ○ podiel na zamestnanosti³

16. Reálne zmeny v závislosti na reálnej zmene dotácií – Real changes in dependence on real subsidy changes

Pramen – source: ŠR SR, ŠU SR, MP SR a vlastná kalkulácia – Statistical Yearbook SR, Statistical Office SR, Ministry of Agriculture of the Slovak Republic, own calculation

VA = pridaná hodnota – value added

¹changes of subsidies, ²share in investments, ³income parity

v roku 1991 tento podiel zodpovedal približne podielu na pridanej hodnote (investície 5,1 %, PH 4,8 %), po sústavnom poklese a podobnom priebehu ako v poľnohospodárstve dosahujú investície podiel 1,7–2,1 % pri PH 4,7–4,2 %, čo je 2,7–2 krát menej (graf 8). Významnú časť vytvoreného produktu spotrebujú mzdy potravinárskeho sektora, pretože jeho podiel na zamestnanosti (2,5 % v roku 1991, 2,4 % v roku 1997), napriek predimenzovanosti a nevyužitiu kapacít, sa vôbec nezmenil. Naďalej pretrvávajú nízka technologická úroveň a orientácia na produkty s nízkou pridanou hodnotou. Pri nezmenenej nízkej produktivite práce sa pritom príjmová parita takmer nezmenila, dokonca v roku 1996 bola nad priemerom ekonomických činností NH (100,4 %, graf 10). Znamená to, že zo sociálneho hľadiska bol na tom potravinársky priemysel podstatne lepšie ako poľnohospodárstvo. Zároveň však teda možno vysloviť hypotézu, že potravinársky priemysel absorboval časť pridanej hodnoty poľnohospodárstva tlakom na cenu suroviny, ktorý dokáže presadiť vďaka monopsonickému postaveniu. Je zrejme, že i tu je skrytý pôvod tlaku na rast ochrany domácich spracovateľov neschopných konkurovať efektívnejšej a sofistikovanejšej zahraničnej produkcii, čo vyústí do rastu deficitu obchodnej bilancie APK.

Stagnáciu produktivity práce v potravinárskom priemysle a jeho relatívne nižšiu efektívnosť, ktorej ekonomické dosahy sa kompenzujú na úkor poľnohospodárstva, vyjadruje i porovnanie v grafe 17. Pokiaľ v poľnohospodárstve reálna pridaná hodnota na zamestnanca od roku 1992 rástla, v potravinárstve sústavne klesala až do roku 1995. V poľnohospodárstve ďalej rastie (ďalší úbytok pracovníkov), avšak v potravinárstve stagnuje. Zamestnanosť v poľnohospodárstve klesá oveľa rýchlejšie ako jeho príjmová parita, a tým tlmí jej prudší po-

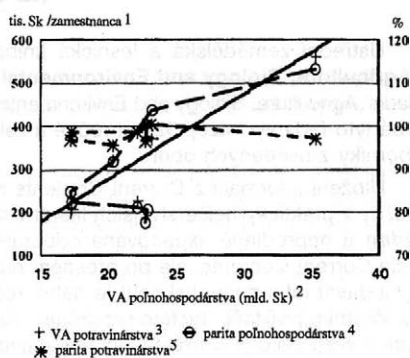
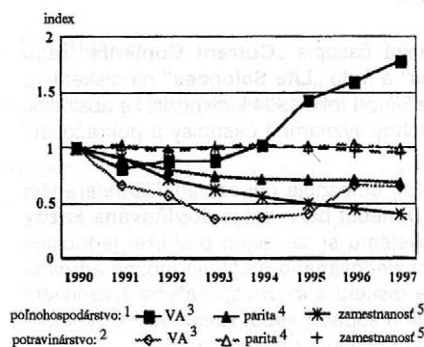
3 V rokoch 1990–1993 nebola VA potravinárstva osobitne vykazovaná (zahnutá v sektore priemyslu).

I. Pomer pridanej hodnoty na pracovníka – The rate of value added per worker

Potravinárstvo/poľnohospodárstvo ¹	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Podiel ²	5,19	4,17	3,35	2,06	1,87	1,47	2,16	1,90

Prameň – source: vlastná kalkulácia – own calculation

¹food industry/agriculture, ²share

17. Indexy zmien pridanej hodnoty na zamestnanca, parity miezd a zamestnanosti – Change indices of value added per 1 worker, income parity and employment

Pramen – source: vlastná kalkulácia – own calculation
VA = pridaná hodnota – value added

¹agriculture, ²food industry, ³value added, ⁴parity, ⁵employment

kles. V potravinárstve je vývoj príjmovej parity a zamestnanosti úplne totožný, čo znamená, že nedošlo k žiadnej zmene využitia ľudských zdrojov, reštrukturalizácii, rozšíreniu výroby, získaniu nových trhov a pod. Produktivita na pracovníka, meraná vytvorenou pridanou hodnotou, dosahovala v roku 1990 5,19 násobok produktivity poľnohospodárstva. V roku 1997 to bol už iba 1,9 násobok. Je samozrejme problematické uvažovať v období rokov 1990–1992 s celým objemom pridanej hodnoty v poľnohospodárstve, ale ilustratívne je to veľmi zaujímavý údaj (tab. I).

Vážby poľnohospodárstva a potravinárstva naznačuje i graf 18. Pridaná hodnota potravinárstva na pracovníka od roku 1990 takmer lineárne závisela na celkovej pridanej hodnote (PH) vytvorenej v poľnohospodárstve. Pritom príjmová parita v poľnohospodárstve sa odvíjala v podobnej závislosti na vývoji celkovej PH poľnohospodárstva (tlmenie poklesu miezd znižovaním zamestnanosti). V potravinárstve sa však príjmová parita vyvíjala nezávisle na vývoji celkovej PH poľnohospodárstva, čo vedie k hypotéze o jej udržiavaní odčerpávaním pridanej hodnoty z poľnohospodárstva.

18. Závislosť parity miezd na pridanej hodnote v poľnohospodárstve – Dependence of income parity on value added in agriculture
VA = pridaná hodnota – value added

¹this SK per 1 worker, ²VA od agriculture (bill. SK), ³VA of food industry, ⁴parity of agriculture, ⁵parity of food industry

Poľnohospodárstvo absorbovalo časť transformačných dopadov viacerých odvetví. Tieto dopady boli v poľnohospodárstve silnejšie ako v celom NH. Výrobné zdroje akumulované v poľnohospodárstve nebolo možné po cenovej liberalizácii prispôbiť relatívne okamžitej depresii dopytu a nepodarilo sa ich plne adaptovať ani do súčasnosti.

Vyprodukovaná reálna pridaná hodnota i pod vplyvom diferencovaného cenového vývoja dosahuje cca 65 % úrovne roku 1990. Jej podiel na celkovej pridanej hodnote mal klesajúcu tendenciu, ale v súčasnosti naznačuje stagnáciu ďalšieho poklesu, čo možno charakterizovať i ako spomalenie rastu ostatných sektorov. Týka sa to i sektora potravinárstva, u ktorého je v ostatných tranzitívnych ekonomikách podstatne rýchlejší rast.

LITERATÚRA

Agricultural Situation and Prospects in the CEEC, EC June 1998

Došlo 17. 2. 2000

Kontaktná adresa:

Ing. Marian Božík, Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava, Slovenská republika, tel. +421 7 58 243 234, e-mail: bozik@vucpp.sk

**Nejčerstvější informace o časopiseckých článcích
poskytuje automatizovaný systém**

Current Contents

na disketách

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna odebírá časopis „**Current Contents**“ řadu „**Agriculture, Biology and Environmental Sciences**“ a řadu „**Life Sciences**“ na disketách. Řada „**Agriculture, Biology and Environmental Sciences**“ je od roku 1994 k dispozici i s abstrakty. Obě tyto řady vycházejí 52krát ročně a zahrnují všechny významné časopisy a pokračovací sborníky z uvedených oborů.

Uložení informací z **Current Contents** na disketách umožňuje nejrozmanitější referenční služby z prakticky nejčerstvějších literárních pramenů, neboť báze dat je **doplňována každý týden** a neprodleně expedována odběratelům. V systému si lze nejen prohlížet jednotlivá čísla **Current Contents**, ale po přesném nadefinování sledovaného profilu je možné adresně vyhledávat informace, tisknout je nebo kopírovat na disketu s možností dalšího zpracování na vlastním počítači. Systém umožňuje i tisk žádank o separát apod. Kumulované vyhledávání v šesti číslech **Current Contents** najednou velice urychluje rešeršní práci.

Přístup k informacím Current Contents je umožněn dvojím způsobem:

- 1) **Zakázkový přístup** – po vyplnění příslušného zakázkového listu (objednávky) je vhodný především pro mimopražské zájemce.

Finanční podmínky: – použití PC – 15 Kč za každou započatou půlhodinu
– odborná obsluha – 10 Kč za 10 minut práce
– vytištění rešerše – 1,50 Kč za 1 stranu A4
– žádanky o separát – 1 Kč za 1 kus
– poštovné + režijní poplatek 15 %

- 2) „**Self-service**“ – samoobslužná práce na osobním počítači v ÚZLK.

Finanční podmínky jsou obdobné. Vzhledem k tomu, že si uživatel zpracovává rešerši sám, je to maximálně úsporné. (Do kalkulace cen nezapočítáváme cenu programu a databáze **Current Contents**.)

V případě Vašeho zájmu o tyto služby se obraťte na adresu:

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna

Dr. Bartošová

Slezská 7

120 56 Praha 2

Tel.: 02/24 25 79 39, l. 520, fax: 02/24 25 39 38

Na této adrese obdržíte bližší informace a získáte formuláře pro objednávku zakázkové služby. V případě „self-servisu“ je vhodné se předem telefonicky objednat. V případě zájmu je možné si objednat i průběžné sledování profilu (cena se podle složitosti zadání pohybuje čtvrtletně kolem 100 až 150 Kč).

EKONOMICKÉ NÁSTROJE AGRÁRNEJ POLITIKY A ICH VPLYV NA VÝVOJ POĽNOHOSPODÁRSTVA

ECONOMICAL TOOLS OF AGRARIAN POLICY AND THEIR IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE

M. Ševčíková

Research Institute of Agricultural and Food Economics, Bratislava, Slovak Republic

ABSTRACT: The aim of this contribution is to point out the main problems of the Slovak agriculture development in the process of transformation to the market system, namely from the view point of the impact of prices, subsidies and credits on the reached level of economy. The most pressing problems, with a pronounced impact on the long-term loss of the sector, which after a certain improvement in the years 1993–1997 has become deeper again, are connected to the negative impacts of price disparity between agricultural inputs and agricultural products, followed by the decrease of agricultural support both from budget and extra-budget sources, and that not only in comparison with the year 1990, but also 1997. These influences, together with the high price of credits and their inaccessibility for the majority of farmers, influenced considerably the depressive tendencies of many production and economic indices. The contribution informs in short also about the proposals in the area of economic tools and other measures for the year 2000–2001.

Key words: agrar policy, agriculture, tools, prices, price scissors, subsidies, credits, taxes, insolvency

ABSTRAKT: Účelom príspevku je poukázať na hlavné problémy vývoja slovenského poľnohospodárstva v priebehu transformácie na trhovú sústavu, najmä z pohľadu pôsobenia cien, dotácií a úverov na dosiahnuté výsledky hospodárenia. Najťaživším problémom s výrazným vplyvom na dlhodobú stratu odvetvia, ktorá sa po znížení jej úrovne v rokoch 1993–1997 začala opäť prehĺbovať, boli negatívne dosahy cenovej disparity medzi vstupmi do poľnohospodárstva a poľnohospodárskymi výrobkami, sprevádzanej poklesom podpory poľnohospodárstva z rozpočtových i mimorozpočtových zdrojov nielen v porovnaní s rokom 1990, ale aj s rokom 1997. Tieto vplyvy spolu s vysokou cenou úrokov a ich nedostupnosťou pre väčšinu poľnohospodárov výrazne ovplyvnili depresívne tendencie v mnohých produkčných i ekonomických ukazovateľoch. Príspevok stručne informuje aj o návrhoch v oblasti ekonomických nástrojov a ďalších opatrení pre rok 2000–2001.

Kľúčové slová: agrárna politika, poľnohospodárstvo, nástroje, ceny, cenové nožnice, dotácie, úvery, dane, platobná neschopnosť

ÚVOD

Transformácia slovenského poľnohospodárstva na trhovú sústavu je sprevádzaná celou radou vážnych problémov, ktoré sa súhrnne prejavili vo výraznom deficite reprodukčných zdrojov. Transformačné dopady boli v poľnohospodárstve silnejšie ako v celom národnom hospodárstve. Možno to dokumentovať na tendencii zníženia podielu poľnohospodárstva na hrubom domácom produkte zo 6,6 % v roku 1990 na 3,99 % v roku 1998, ale hlavne na znížení podielu poľnohospodárstva na investíciách v NH za rovnaké obdobie z 11,3 % až na 2,9 % pri poklese podielu na zamestnanosti z 13,3 % na 4,9 %.

Z časového hľadiska mal vývoj poľnohospodárstva rozdielnu dynamiku, ktorá do značnej miery odrážala uplatňovanie nástrojov a opatrení agrárnej politiky a vývoj národného hospodárstva.

VPLYV HLAVNÝCH NÁSTROJOV AGRÁRNEJ POLITIKY NA VÝVOJ VÝSLEDKU HODNOTENIA

Najťaživším obdobím bol začiatok radikálnej ekonomickej reformy (1991–1992) sprevádzanej výrazným poklesom produkčných i ekonomických ukazovateľov poľnohospodárstva. V rokoch 1993–1997 sa začali prejavovať opatrenia na postupnú stabilizáciu v rámci agrárnej politiky SR, prijatej v roku 1993, ale avizovaný obrat sa nepotvrdil, keď v rokoch 1998 a 1999 sa obnovujú depresívne tendencie v mnohých ukazovateľoch, i keď v značnej miere ovplyvnené aj nepriazňou počasia.

Priebeh vývoja poľnohospodárstva okrem už uvádzaného vývoja podielu poľnohospodárstva na HDP a investíciách ilustrujem na vývoji výsledku hospodárenia (tab. I).

I. Vývoj ekonomických výsledkov poľnohospodárstva (mld. Sk) – Development of the agriculture economic results (bill. SK)

Ukazovateľ ¹	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Výnosy ²	71,5	69,5	47,5	44,6	52,2	57,4	55,3	57,5	61,4	57,5
Náklady ³	67,6	67,4	59,1	54,9	59,3	60,8	58,1	60,1	62,3	59,0
Hospodársky výsledok ⁴	3,9	2,1	-11,6	-10,3	-6,8	-3,4	-2,8	-2,6	-0,9	-1,5
% ziskových podnikov ⁵	–	–	10	10	30	40	46	52	58	54
% stratových podnikov ⁶	–	–	90	90	70	60	54	48	42	46

Prameň – source: Analýza vývoja poľnohospodárstva a potravinárstva SR v rokoch 1990–1998. VÚEPP Bratislava, 1999 – Analysis of the SR agriculture and food industry development in the years 1990–1998, RIAFE Bratislava, 1999

¹index, ²yields, ³costs, ⁴economic results, ⁵% of profit-making enterprises, ⁶% of loss-making enterprises

II. Vývoj cien v rokoch 1990–1998 – Price development in the years 1990–1998

		1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Vstupy do poľnohospodárstva ¹	a	106,9	152,8	163,5	200,5	215,7	232,8	254,6	281,6	293,1
	b	106,9	142,9	107,1	122,6	107,6	107,9	109,4	110,6	104,1
Poľnohospodárske výrobky ²	a	100,4	104,8	111,6	127,9	141,7	146,3	153,1	161,7	161,2
	b	100,4	104,4	106,5	114,6	110,8	103,3	104,7	105,6	99,7
– rastlinné výrobky ³	a	102,4	107,7	113,2	135,7	142,6	145,2	158,5	168,5	158,1
	b	102,4	105,2	105,1	119,9	105,1	101,9	109,1	106,3	93,8
– živočíšne výrobky ⁴	a	98,9	102,7	110,5	122,2	141,0	147,1	149,2	158,0	163,2
	b	98,9	103,8	107,6	110,6	115,4	104,3	101,5	105,9	103,3
Potravinárske výrobky ⁵	a	110,6	125,5	145,2	185,4	221,6	245,4	256,2	272,1	281,4
	b	110,6	113,5	115,7	127,7	119,5	110,7	104,4	106,2	103,4
Spotrebiteľské ceny potravín ⁶	a	111,0	163,8	174,9	212,1	246,5	275,9	286,8	302,3	319,2
	b	111,0	147,4	107,0	121,3	116,2	111,9	104,0	105,4	105,6
Spotrebiteľské ceny celkom ⁷	a	110,6	178,4	196,1	241,6	274,0	301,1	318,5	337,9	360,5
	b	110,6	161,2	110,0	123,2	113,4	109,9	105,8	106,1	106,7

Prameň – source: ŠÚ SR a výpočty VÚEPP – SO SR and computations of RIAFE

a: 1989 = 100

b: predchádzajúci rok = 100 – previous year = 100

¹inputs to agriculture, ²agricultural products, ³plant products, ⁴animal products, ⁵food products, ⁶consumers prices of food, ⁷consumers prices in total

Cenový vývoj a jeho dôsledky

Hlavným dôvodom uvedeného vývoja bol výrazný nesúlad v cenovom vývoji vo vertikále výroby potravín a ich spotreby, ovplyvnený liberalizáciou cien od 1. 1. 1991, ktorú predchádzalo premietnutie zápornej dane z obratu u potravín prevažne do zvýšenia ich spotrebiteľských cien a čiastočne do zníženia cien živočíšnych výrobkov v júli 1990 (v objeme cca 10,3 mld. Kčs), devalváciou koruny, zmenami v systéme daní (od roku 1993) a uplatňovaní nástrojov obchodnej politiky (tab. II).

V prvom roku trhovo orientovanej reformy dala liberalizácia najväčší priestor pre cenové zvýšenie dodávateľom vstupov do poľnohospodárstva a obchodníkom s potravinami. Zvýšenie cien vstupov v roku 1991 oproti roku 1990 predstavovalo 9,7-násobok zvýšenia cien poľnohospodárskych výrobkov a zvýšenie spotrebiteľských cien potravinárskeho tovaru 3,5-násobok zvýšenia cien potravinárskych výrobcov. Poľnohospo-

dárski výrobcovia boli vystavovaní vážnym cenovo-nákladovým tlakom. Pokus o zvýšenie cien poľnohospodárskych výrobkov, ktoré by zohľadňovali vplyv cien vstupov na ich výrobné ceny, stroskotal pod tlakom spracovateľov, u ktorých zvýšenie ich cien činilo 3,1-násobok zvýšenia cien poľnohospodárskych výrobkov.

Ani v ďalších rokoch ekonomickej transformácie sa nielenže nepodarilo poľnohospodárskym výrobcům aspoň čiastočne vykompenzovať v cenách svojich výrobkov negatívne dôsledky prvého roku roztvorenia cenových nožníc medzi vstupmi a poľnohospodárskymi výrobkami, ale tieto sa ešte navýšili. Jediným rokom, v ktorom sa cenové nožnice mierne uzatvorili v prospech poľnohospodárov, bol rok 1994.

Obdobný nesúlad pokračoval aj medzi vývojom cien poľnohospodárskych a potravinárskych výrobcov s výnimkou roku 1996, kedy medziročné zvýšenie cien potravinárskych výrobcov bolo o 0,3 indexového bodu miernejšie. Čiastočná pozitívna zmena sa dosiahla iba

na konci vertikály, keď spotrebiteľské ceny potravinárskeho tovaru rástli okrem rokov 1995 a 1998 pomalšie ako ceny spracovateľov, čím došlo v porovnaní s rokom 1991 k miernemu uzatvoreniu cenových nožníc. V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že určitý vplyv tak u spracovateľov ako aj obchodníkov zohrávajú aj nižšie ceny dovozu poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov.

Za obdobie rokov 1991–1998 bolo priemerné medziročné tempo rastu cien u vstupov 14,02 %, poľnohospodárskych výrobkov 6,2 %, výrobkov potravinárskych výrobcov 12,6 %, spotrebiteľských cien potravinárskeho tovaru 14,85 % a spotrebiteľských cien celkom 17,04 %. Ani podstatne rýchlejšia dynamika rastu cien potravinárskych výrobcov však nepokryla rast ich nákladov, predovšetkým fixných, v dôsledku nízkeho využívania kapacít. Okrem toho bolo zvýšenie nákladov ovplyvnené rastom cien ďalších vstupov, vrátane ceny úveru. Preto potravinársky priemysel riešil cenovú úhradu nákladov hlavne na úkor cien poľnohospodárskych výrobkov, čo je dôsledok toho, že sa v potravinárskom priemysle neuskutočnila žiaduca reštrukturalizácia a že dodávateľsko-odberateľské vzťahy sú na nižšej kvalitatívnej úrovni.

Obchod, ktorého potreba kapitálu, hlavne v prvých rokoch transformácie, sa značne zvýšila v dôsledku úplne nových nákladov (nájom, náklady malej a potom pokračujúcej privatizácie, rast ceny úverov, reklama, úhrada rizík a iné), tieto náklady premietal do obchodného rozpätia, resp. ceny obchodného výkonu. Priestor pre zvýšenie ceny na úkor cien výrobcov mal hlavne v čase vysokého previsu ponuky.

Výsledkom doterajšieho vývoja trhom určených cien u nás pri uplatnení minimálnych cien hlavných poľnohospodárskych výrobkov pre štátny intervenčný nákup prostredníctvom ŠFTR a od roku 1994 pevnej ceny surového kravského mlieka v intenciách platných príslušných trhových poriadkov je značný transfer zdrojov z poľnohospodárstva a tým výrazné oslabenie najvýznamnejšieho článku vertikály, ktoré pretrváva. Prispeleli k tomu aj neusporiadané vlastnícke vzťahy a z nej vyplývajúca slabosť vyjednávacej sily prvovýroby voči monopolnému správaniu sa organizácií vyšších článkov potravinovej reťaze.

Z výsledkov kvantifikácie dopadov medziročných cenových zmien vstupov do poľnohospodárstva na úroveň výrobnej spotreby v poľnohospodárskej výrobe (t.j. bez výrobnej spotreby v ostatných činnostiach) a cien poľnohospodárskych výrobkov na úrovni tržieb z poľnohospodárskej výroby vyplynulo, že roztvorenie cenových nožníc v tomto článku vertikály odčerpalo z poľnohospodárskej výroby do roku 1998 cca 11 mld. Sk a to bez dopadu vstupov investičného charakteru.

Dotačná podpora

Uplatnením vrátenia časti spotrebnej dane z motorovej nafty boli cenové dopady čiastočne kompenzované. Problémom však je, že na nereálnej projekcii cenovej

liberalizácie (predpoklad zvýšenia cien vstupov o 37 % a poľnohospodárskych výrobkov o 52,3 % pri kurze 24 Kčs za 1 USD) bola postavená reštrikcia dotácií do APK, ktorých objem sa znížil zo 17,5 mld. Kčs v roku 1990 na 8,1 mld. Kčs v roku 1991 a vrátane prostriedkov na reguláciu trhu na 10,6 mld. Kčs.

Tento prudký pokles nastal najmä zrušením príplatkov k nákupným cenám, čo bolo čiastočne eliminované podporou regulácie trhu a exportu prostredníctvom zriadeného Štátneho fondu trhovej regulácie (ŠFTR). Výrazne sa znížila aj podpora hospodárenia v horších prírodných podmienkach prechodom od diferenciálnych príplatkov viazaných na tržby s nárokom na DP, na viacero dotačných titulov pre tieto podmienky s podstatne menším objemom.

Objem dotácií mal aj v ďalších rokoch klesajúcu tendenciu, resp. stagnoval. Až v roku 1997 sa významnejšie zvýšil objem dotácií, čím sa čiastočne eliminovali dosahy cenového vývoja minulých rokov. V roku 1998 a 1999 sa opäť znížila dotačná podpora, pritom už v roku 1998 reálna hodnota dotácií dosiahla iba 52 % úrovne roku 1990 (tab. III).

III. Dotácie do APK (v mil. Sk) – Subsidies to Agri-Food Complex (mill. SK)

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
17 540	8 129	7 446	7 001	7 143	7 199	7 168	8 750	8 401

Prameň – source: MP SR – MA SR

Dotácie na podporu hospodárenia v horších prírodných podmienkach (systémové dotácie na pôdu vrátane dotácií na ovce, trvalú zmenu pozemku, doplnkové činnosti a hospodárenie v odľahlých lokalitách – iba do roku 1995) mali do roku 1993 klesajúcu tendenciu, v ďalších rokoch sa ich úroveň stabilizovala, ale v roku 1998 sa ich podiel z celkových dotácií znížil na 40,7 %. Z nich mali najväčší podiel systémové dotácie na pôdu (viac ako 90 %), ktoré v horších prírodných podmienkach plnili v prvom rade dôchodkotvornú funkciu.

Vo všetkých výrobných podmienkach čiastočne kompenzovali finančné dôsledky zhoršovania trhových podmienok dotácie na nákup vybraných poľnohospodárskych vstupov. Súčasťou dotácií na stabilizáciu výroby boli dotácie na podporu zvyšovania kvality mlieka. Prudký pokles stavov kráv a zníženia ich úžitkovosti v rokoch 1991–1992 vyvolal potrebu podporiť toto odvetvie. Použili sa prevažne na podporu kvality kravského surového mlieka. Ich pozitívny účinok sa prejavil vo zvýšení predaného mlieka v Q. a I. triede, ale bez účinku na zmiernenie sezónnosti výroby a predaja mlieka. Absencia podmienky minimálnej úžitkovosti, resp. zvyšovania úžitkovosti pre poskytovanie dotácií na mlieko až do roku 1997, sa prejavila v zakonzervovaní jej nízkej úrovne u časti agropodnikateľov.

Podpora investovania sa uskutočňovala formou investičných dotácií, ktoré sa poskytovali prostredníctvom

grantov na nákup poľnohospodárskej mechanizácie, zariadení a iných kapitálových investícií (najmä na podporu investičnej výstavby, energetickej koncepcie, na rekonštrukciu a zakladanie vinohradov a ovocných sádov) v súlade so stanovenými prioritnými programami. V posledných rokoch smerovali vo zvýšenej miere na nákup modernej poľnohospodárskej a potravinárskej techniky a technológií, ktoré v roku 1997 činili 73,1 % z dotácií na investície. To napomohlo k zvýšeniu obnovy zastaranej techniky a technológií.

Problémom dotovania vstupov (nielen prevádzkových) je, že motivoval dodávateľov vstupov zvyšovať ceny, tým dochádzalo k nepriamemu dotovaniu odvetví mimo poľnohospodárstva a znižovaniu efektu dotácií poskytovaných do agropotravinárskeho sektora.

V období procesu privatizácie a transformácie v agropotravinárstve dochádzalo k dynamickým zmenám v organizačno-právnych a podnikateľských formách hospodárenia, a tým aj k presunu dotovaného hmotného investičného majetku. Tým sa mnohokrát stratil prehľad o tom, či táto dotovaná investícia sa vôbec využíva na pôvodne určené ciele a s akým efektom.

Z oblastného pôsobenia dotácií podľa cenových skupín vyplynulo, že sa znížili rozdiely v úrovni dotácií medzi lepšími a horšími skupinami ceny pôd (zo 49,2 bodu v roku 1994 na 30,2 bodu v roku 1997). Dotácie výrazne ovplyvnili úroveň hospodárskeho výsledku v horších výrobných podmienkach, znížením straty o 82,8 bodu a zlepšením nákladovej rentability o 13,6 bodu.

Kolísanie podpory, vyčlenenej pre regióny pri stále rastúcich požiadavkách na finančné zdroje zo strany podnikateľov v agropotravinárstve, vytvára priestor pre subjektívne hľadiská pri priznávaní podpory podnikateľským subjektom. Potvrdil to aj prieskum vybraných agropodnikateľov, ktorí vyžadujú, aby sa uplatnili jednoznačné kritériá pri priznávaní dotácií a minimalizovali subjektívne vplyvy. Podobným problémom pri poskytovaní podpory do agropotravinárstva čelia aj v susedných krajinách.

Z doterajšieho pôsobenia dotácií možno usúdiť, že zvýšenie ich účinnosti vyžaduje zúženie počtu dotačných titulov, zdokonalenie kritérií pre ich priznávanie (zvýšenie adresnosti) a kontroly ich využívania. Treba odstrániť aj duplicitné poskytovanie podpôr a zabezpečiť ich zosúladenie so zámermi reštrukturalizácie výroby, hlavne v horších prírodných podmienkach. V porovnaní s krajinami EÚ je náš informačný systém o poskytovaní dotačnej podpory do agropotravinárstva nedostatočný.

Problémy financovania

Okrem negatívnych dôsledkov z cenovej disparity a znižovania dotačnej podpory sú problémy financovania poľnohospodárstva späté s vysokou cenou úverov, ťažkou dostupnosťou k úverovým zdrojom a zataženosťou tzv. starým blokom úverov s objemom cca 6,3 mld. Sk. Tvoria ho úvery na TOZ (trvalo obracajúce sa zásohy), t.j. úvery do prevádzky, poskytnuté komerčnými

bankami poľnohospodárskym subjektom do roku 1990 a úvery na investície, poskytnuté do roku 1992. Jeho splácanie je pomalé a objem istiny je takmer nemenný. Podniky každoročne platia bankám na úrokoch cca 400 mil. Sk. Dôpad na nákladové úroky je eliminovaný čiastočnou bonifikáciou úrokov. V súčasnosti je problematická evidencia starého bloku úverov, ktorý sa nachádza mimo Konsolidovanej banky, pretože ostatné komerčné banky, predovšetkým VÚB, v posledných rokoch aktualizovali úverové zmluvy na staré úvery a tým upravili aj úrokové miery, čím došlo k zvýšeniu nákladových úrokov.

Nedostupnosť úverov z dôvodu ich všeobecného nedostatku, ako aj vysokej ceny a preferencie alokovania krátkodobých úverov zo strany bánk, vedie k značnej nestabilite poľnohospodárstva. Vysoká cena úverov má cez vysoký podiel finančných nákladov dôpad na tvorbu zisku.

Rozsah úverov poskytovaných poľnohospodárstvu sa znižuje. Komerčné banky zvažujú riziká v poskytovaní úverov poľnohospodárskym podnikom, ktorých rentabilita celkového kapitálu je výrazne nižšia ako výška úrokových mier (tab. IV).

IV. Vývoj úverov, úrokov a úrokovej miery za poľnohospodársku prvovýrobu – Development of credits, interests and interest rates for agricultural primary production

Ukazovateľ/ /rok ¹	Úvery v mil. Sk ²	Úroky v mil. Sk ³	Diskontná sadzba v % ⁴	Priemerná úroková miera poľnoh. v % ⁵
1990	11 573	846	8,80	9,0
1991	15 126	2 290	9,50	15,1
1992	13 798	2 190	10,00	16,0
1993	13 353	2 409	12,00	18,0
1994	13 317	2 409	12,00	18,1
1995	13 560	2 169	11,00	16,0
1996	12 324	1 877	8,80	15,2
1997	12 137	1 881	8,80	15,5
1998	9 889	1 701	8,80	17,2

Prameň – source: Informačné listy, CD MP SR, VÚEPP (prepočet na celú výmeru p. p.) – Information Issues, CD MA SR, RIEAF (re-calculation at the whole area of a.l.)

* podiel úrokov z úverov – share of credit interests

¹index/year, ²credits in mill. SK, ³Interests in mill. SK, ⁴discount rate in %, ⁵average interest rate in agriculture in %

Celkový zostatok úverov, t.j. nesplatené istiny, k 31. 12. 1998 dosiahol 9 889 mil. Sk, čo bolo o 18,52 % menej ako v roku 1997. Priemerné úverové zataženie na ha p.p. dosiahol 4 982 Sk. Zníženie istiny bolo spôsobené splatením úverov v priebehu roka (2 419 mil. Sk), ale predovšetkým obdržaním nižšieho objemu novoposkytnutých úverov z komerčných bánk o 35,18 %. Klesajúci objem novoposkytnutých úverov je dôkazom, že banky pri alokácii úverov do odvetvia poľnohospo-

dávstva sa chová zdržanlivo vzhľadom na značné riziko návratnosti úverov. Postavenie poľnohospodárskych podnikov na úroveň bonitných klientov si vyžaduje uplatnenie rôznych podpôr, napr. štátnych záruk, ako aj riešenie starého bloku úverov, čím by sa zvýšila ochota komerčných bánk financovať poľnohospodárstvo.

Úverová zataženosť celkového kapitálu poľnohospodárstva dosiahla za rok 1998 10,30 %. V časovej štruktúre prevládali krátkodobé úvery (58,05 %). Takmer 63,60 % z dlhodobých úverov predstavovali úvery prolongované z minulých rokov.

Úverovanie poľnohospodárstva sa odvíja od všeobecne platných podmienok úverovania odvetví národného hospodárstva, pričom niektoré komerčné banky pri poskytovaní úverov sú zmluvne viazané na špecifickosť odvetvia (poľnohospodárske zmenky, záruky SZRB, zelené úvery). Lacnejšie úvery pre poľnohospodárstvo, bez dotačnej podpory úrokových sadzieb (z kapitoly pôdohospodárstva), komerčné banky neposkytovali, pričom zelené úvery na sezónne poľnohospodárske práce boli poskytované so zárukou SZRB s úrokovou mierou 17–18 %. Banky vyžadujú okrem záruk SZRB aj vlastnú podnikovú záruku, a to v pomere 1 : 2–3 k zaručenému úveru. Pre zmiernenie dopadov vysokých úrokových sadzieb (21–26 %) na poľnohospodárstvo MP SR zabezpečilo cez Národnú banku Slovenska zvýšený objem finančných prostriedkov na reeskont poľnohospodárskych zmeniek z 1,5 mld. Sk v roku 1996 na 3 mld. Sk pre rok 1997 a rovnako pre rok 1998. Zmenkovou formou bolo sprístupnených cca 30 % úverov s tým, že zmenky mali nadštandardnú splatnosť. Tento úver sa využíva na reeskont, tzv. preferovaných poľnohospodárskych zmeniek, a to na nákup rozhodujúcich poľnohospodárskych výrobkov za zvýhodnených úrokových sadzieb. Zmenkové obchody sa zatiaľ najúspešnejšie realizovali cez štátny intervenčný nákup prostredníctvom ŠFTR a cez cukrovary. Rozsiahla platobná neschopnosť a nedisciplinovanosť oslabujú funkčnosť zmenkovo zviazaných subjektov a tým aj význam zmenky. Otvorila sa aj nová úverová linka prostredníctvom Eximbanky SR a Japonska.

Od 1. 6. 1998 vstúpil do platnosti zákon č. 144/98 Z. z. o skladiskovom záložnom liste a tovarovom záložnom liste, čím sa vytvoril legislatívny rámec pre tento systém. Po implementácii tohto zákona podniky očakávali sprístupnenie finančných prostriedkov bez toho, aby museli predať svoj tovar za nízke ceny ihneď po zbere úrody. Očakávania z uplatnenia tohto systému sa však nenaplnili. Nedostatočné fungovanie verejných skladov možno dať do súvislosti aj s negatívnou situáciou na finančnom trhu. Taktiež k tomuto prispeli aj nedostatočné inštitucionálne podmienky, najmä dlhé administratívne konania a zložité preverovanie spoľahlivosti záujemcu o prefinancovanie týchto cenných papierov v bankách. Výška úrokovej miery, pohybujúca sa nad 20 %, zdrazila náklady na získanie prostriedkov a pôsobila skôr demotivujúco. Aj napriek opatrným postojom zo strany bánk a nedostatočnej využiteľnosti

týchto cenných papierov zo strany podnikov, vzhľadom na ich novosť a krátkosť, sa položili základy a vytvorili predpoklady na rozvoj systému skladiskových záložných listov a tovarových záložných listov a tým finančná pomoc prvovýrobe a spracovateľom. Významne k tomu prispela čiastočná bonifikácia úrokov z dotácií, čím sa finančné prostriedky stávajú nákladovo dostupnejšími.

Vzhľadom na nepriaznivú ekonomickú situáciu väčšiny poľnohospodárskych subjektov, najmä na začiatku reformy, neboli tieto schopné platiť dane. Preto im bol v roku 1992 vládou odpustený odvod dane z miezd a odmien vo výške 2,2 mld. korún, ktorý sa pozitívne premietol v hospodárskom výsledku roku 1993 (po roku 1992 sa zrušilo nezdaniteľné minimum 1 200 Sk/ha p.p.). Ďalším významným prínosom bolo uplatnenie vrátenia časti spotrebnej dane z motorovej nafty od roku 1996, ktorá za tri roky jej uplatnenie dosiahla 3 248 mil. Sk. Napriek tomuto opatreniu a ďalším úľavám (zníženie dane z pozemkov, úľava na dani z príjmov a ďalšie) dosiahlo daňové zaťaženie v roku 1998 celkovo 928 mil. Sk. Jej rozhodujúci podiel tvorí daň z pozemkov (65,2 % na priamych daniach), ktorú odvádzajú všetky subjekty bez ohľadu na prírodné podmienky a záporný rentový efekt z poľnohospodárskej výroby.

Aj keď priebežne realizované nástroje a opatrenia, vrátane podpory prostredníctvom štátnych fondov v rámci rezortu, prispeli k postupnému zmierneniu straty do roku 1997, stabilizovanie poľnohospodárstva ešte nenastalo. Potvrdzuje to zhoršenie výsledkov hospodárenia od roku 1998. Väčšine poľnohospodárskych subjektov sa nepodarilo plynulo reprodukovať výrobu a to ani pri dvojnásobnom zvýšení produktivity práce a pridanej hodnoty v porovnaní s rokom 1990.

Nedostatok disponibilných finančných zdrojov, najmä v dôsledku cenovej disparity, vysokej ceny úverov a ich nedostupnosti, poklesu reálnej hodnoty dotácií a nedodržiavania platobnej disciplíny, vyústilo do dlhodobejšieho utlmenia a znefunkčnenia finančných tokov, s následnou vysokou zadlženosťou a platobnou neschopnosťou. Celková platobná neschopnosť poľnohospodárskych subjektov dosiahla v roku 1998 celkom 7,8 mld. Sk, z toho 6,0 mld. Sk predstavovala prvotná platobná neschopnosť a týkala sa až 60,5 % podnikov. Celkové záväzky boli 2,25-krát vyššie ako pohľadávky. Negatívny je najmä nárast pohľadávok po lehote splatnosti. Doba úhrady záväzkov (246 dní) bola 2,2-krát vyššia ako doba inkasa pohľadávok. K riešeniu situácie vo finančných tokoch nenapomohol ani zákon o konkurze a vyrovnaní a zákon o poľnohospodárstve.

Deficit dôchodku vedie k mimoriadne nízkej intenzite vkladov do výroby, čo následne znižuje jej efektívnosť a konkurencieschopnosť a nedovoľuje potrebnú obnovu a modernizáciu fixného kapitálu. Tento vývoj privádza poľnohospodárstvo do situácie značného utlmenia a v prípade pokračovania doterajších trendov až zastavenia jeho ďalšej produkčnej aktivity.

ZÁVER

Na stabilizáciu poľnohospodárstva sa pre najbližšie obdobie vypracovali v rámci Zelenéj správy 1999 návrhy ekonomických nástrojov a ďalších opatrení pre rok 2000 a 2001.

V oblasti cien sa na rozdiel od doterajšieho systému cenovej regulácie navrhuje pre základné komodity (pšenica potravinárska, zemiaky, cukor – cukrová repa, jatočný hovädzí dobytok – býky a jatočné ošípané) uplatniť reguláciu cien úradným určením minimálnej ceny pre určenú kvalitu a ich previazanosť na kvotované množstvá a aktualizovať pevnú cenu surového kravského mlieka.

V oblasti dotácií sa navrhuje vypracovať a od 1. 1. 2000 realizovať program podpory exportu poľnohospodárskych a potravinárskych produktov v súlade so záväzkami WTO s prihliadnutím na ich konkurencieschopnosť, pripraviť dlhodobejší a ucelenejší systém poskytovania dotácií od roku 2001, pripraviť systém poskytovania dotácií so zameraním na znevýhodnené oblasti kompatibilný so systémom uplatňovaným v EÚ v nadväznosti na upresňovanie regionálnej kategorizácie územia podľa kritérií EÚ, vypracovať a uplatniť systém valorizácie dotácií do poľnohospodárstva s dodržiavaním záväzkov WTO a pripraviť návrh na kofinancovanie programov predvstupovej pomoci Phare a SAPARD.

V oblasti daní sa navrhuje prijať mechanizmus aktualizácie vratky spotrebnej dane z motorovej nafty v zá-

vislosti na úprave sadzieb spotrebnej dane, pripraviť komplexný systém zdaňovania a spoplatnenia prírodného bohatstva štátu (poľnohospodárska a lesná pôda, vodné zdroje), zjednotiť daňové zaťaženie právnických a fyzických osôb podnikajúcich v poľnohospodárstve.

V oblasti úverov sa navrhuje v spolupráci s MF SR a vládou pristúpiť k riešeniu tzv. starého bloku úverov poľnohospodárskych podnikov.

V nadväznosti na dlhodobý Program rozvoja poľnohospodárstva a potravinárstva SR do roku 2010 a dohodu o reforme SPP EÚ sa pripravuje Koncepcia agrárnej a potravinovej politiky SR do roku 2005.

LITERATÚRA

Blaas G. a kol. (1999): Analýza vývoja poľnohospodárstva a potravinárstva v období rokov 1990–1998. Bratislava, VÚ-EPP, 392 s.

Ševčíková M. a kol. (1999): Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve v Slovenskej republike 1999. Bratislava, VÚ-EPP 162 s.

Izakovičová B., Ševčíková M. (1997–1999): Analýza vývoja cien vo výrobnej vertikále hlavných poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov. Bratislava, VÚEPP.

Došlo 17. 2. 2000

Kontaktná adresa:

Ing. Mária Ševčíková, CSc., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava, Slovenská republika, tel. +421 7 5824 3226, e-mail: trubacov@vuepp.sk

VÝVOJ EKONOMIKY POĽNOHOSPODÁRSKEJ VÝROBY A POĽNOHOSPODÁRSKÝCH VÝROBKOV

DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL PRODUCTION AND AGRICULTURAL PRODUCTS ECONOMICS

M. Kubanková

Research Institute of Agricultural and Food Economics, Bratislava, Slovak Republic

ABSTRACT: The contribution is aimed at the development of the agricultural productions economics and economics of the main agricultural commodities production in the period 1990–1997. The development of economics is evaluated based on the data of own costs and production results obtained from the selected set of the Research Institute of Agricultural and Food Economics (RIAFE), which is the only information source of commodity economics data in SR. Economic level of agricultural production is evaluated per 1 hectare of agricultural land, and that by the indices of production, sales and profitability of agricultural production. In evaluation of the main agricultural commodities economics, the indices of per hectare and per 1 ton cost rate used, respectively per 100 feeding days and 1 kg liveweight, according to the main products of plant and animal production, average market prices and subsidies, on the basis of which the profitability rate of individual commodities is calculated.

Key words: economics of agricultural products, own costs, prices, profitability

ABSTRAKT: Príspevok sa zaoberá vývojom ekonomiky poľnohospodárskej výroby a ekonomikou výroby hlavných poľnohospodárskych komodít za obdobie rokov 1990–1997. Vývoj ekonomiky sa hodnotí na základe údajov o vlastných nákladoch a výsledkoch hospodárenia získaných z vybraného súboru VÚEPP, ktorý je v SR jediným zdrojom informácií o výrobkovej ekonomike. Ekonomika poľnohospodárskej výroby sa posudzuje v prepočte na 1 ha poľnohospodárskej pôdy, a to ukazovateľmi produkcie, tržieb a rentability poľnohospodárskej výroby. Pri hodnotení ekonomiky hlavných poľnohospodárskych výrobkov sa používajú ukazovatele nákladovosti na 1 ha a 1 t, resp. 100 KD a 1 kg živej hmotnosti podľa hlavných komodít rastlinnej a živočíšnej výroby, priemerné realizačné ceny a dotácie na základe ktorých vypočítame rentabilitu jednotlivých komodít.

Kľúčové slová: ekonomika poľnohospodárskych výrobkov, vlastné náklady, ceny, rentabilita

VÝVOJ EKONOMIKY POĽNOHOSPODÁRSKEJ VÝROBY

Ekonomiku poľnohospodárskej výroby ovplyvňuje na jednej strane množstvo a ceny vstupov do výroby a na druhej strane výstupy z nej a ich ocenenie.

Ekonomiku poľnohospodárskej výroby a jednotlivých komodít sme hodnotili ukazovateľom nákladovej rentability, ktorý vyjadruje závislosť medzi nákladmi vynaloženými na výrobu a výsledkami výroby. Vyjadruje sa tak v podstate úspešnosť podnikania.

V poľnohospodárskom podniku sa väčšina výrobkov rastlinnej a živočíšnej výroby vzájomne podmieňuje, čo ovplyvňuje aj výpočty výrobkovej rentability. Ide o to, že vo výrobných nákladoch sú zahrnuté z hľadiska kalkulačného aj druhotné náklady, preto sa nedá jednoznačne prepájať rentabilita podniková (vyjadrená ziskom alebo stratou a externými nákladmi) s rentabilitou výrobkovou, ktorá sa tak isto vyjadruje ziskom alebo stratou, ale nákladmi aj vrátane druhotných nákladov.

Na posúdenie vývoja ekonomiky poľnohospodárskej výroby a ekonomiky výroby hlavných komodít sme využili údaje získané z vybraného súboru VÚEPP v rokoch 1990–1997, ktoré sú v SR jediným zdrojom údajov o výrobkovej ekonomike.

Na 1 ha p.p. sa vynaložilo v poľnohospodárskej výrobe SR v roku 1997 28 121 Sk nákladov (vrátane druhotných), čo znamenalo oproti roku 1990 nárast o 17,1 % (priemerné ročné tempo rastu 2,5 %). Pritom rýchlejšim tempom rástli náklady v odvetví RV (123,8) ako v ŽV (113,0). Vyšší objem nákladov na 1 ha p.p. v odvetví RV sa vynakladá v lepších prírodných podmienkach (K-VO, R-VO) ako v horších podmienkach (náklady v H-VO činia 33 % nákladov vynaložených na 1 ha p.p. v K-VO), čo súvisí s vyššou intenzitou RV v lepších prírodných podmienkach. V odvetví ŽV je situácia podobná (náklady v H-VO činia 56,4 % nákladov v K-VO vynaložených na 1 ha p.p.).

Produkcia poľnohospodárskej výroby na 1 ha p.p. do roku 1993 mala klesajúcu tendenciu, od roku 1994

začala rásť a v roku 1997 dosiahla hodnotu 22 130 Sk/ha p.p., a tak mierne prekročila úroveň roku 1990 (21 903 Sk/ha p.p.). Rovnaké tendencie sa prejavili v odvetví RV aj ŽV. Z medzioblastného porovnania sme zistili, že v Z-VO a H-VO, teda v horších prírodných podmienkach, nedosiahla poľnohospodárska produkcia na 1 ha p.p. v roku 1997 úroveň roku 1990.

Tržby za poľnohospodársku výrobu na 1 ha p.p. v roku 1997 za SR dosiahli úroveň 18 788 Sk, čo znamená, že oproti roku 1990 vzrástli o 11,4 %. Rýchlejšim tempom rástli v odvetví RV (125,3) ako v odvetví ŽV (103,7).

Iná situácia je v medzioblastnom porovnaní. Kým v K-VO sme zaznamenali vzostupný trend pri tržbách za poľnohospodársku výrobu (132,3), v H-VO úroveň tržieb roku 1997 nedosiahla ešte úroveň z roku 1990 (71,9), pričom horšia situácia bola v odvetví RV.

Výnosy za poľnohospodársku výrobu na 1 ha p.p. mali do roku 1993 klesajúcu tendenciu, ale do roku 1997 opäť vzrástli a dosiahli úroveň 28 782 Sk (index 133,9). Rýchlejšim tempom rástli v odvetví RV (170,0), ako v ŽV (114,1).

V medzioblastnom porovnaní sa v súčasnosti dosahujú väčšie rozdiely v úrovni výnosov za poľnohospodársku výrobu ako v roku 1990. Kým v lepších prírodných podmienkach (K-VO a R-VO) sa pohybujú vo výške 30–38 tis. Sk, v H-VO dosiahli hodnotu cca 16 tis. Sk, čo je 42 % úrovne výnosov v lepších prírodných podmienkach. V roku 1990 tento podiel činil 84 % a v roku 1993 to bolo 37 %.

Rentabilita poľnohospodárskej výroby, počítaná z výnosov, bola v roku 1990 záporná (–10,5), do roku 1992 sa ešte zhoršila (–27,6), ale v rokoch 1996 a 1997 už dosiahla kladnú hodnotu (2,8 a 2,4 %). Na kladnej rentabilite poľnohospodárskej výroby sa podieľa odvetvie RV, kde došlo k rastu rentability z –17,1 na 13,8 % v roku 1997. Odvetvie živočíšnej výroby zostalo naďalej nerentabilné (–6,4 % v roku 1990, –32,9 v roku 1992, –7,0 a –5,4 % v rokoch 1996 a 1997), pretože náklady vynaložené na 1 ha p.p. sú stále vyššie ako dosiahnuté výnosy.

ANALÝZA EKONOMIKY RASTLINNÝCH VÝROBKOV

Pšenica

Náklady na 1 ha a 1 t pšenice mali vzostupný trend, pritom vyšším tempom rástli náklady na 1 t. Zvýšili sa na 2 950 Sk (188,8). Rýchlejšim tempom rástli v štruktúre nákladov režijné náklady ako priame. Na priamych nákladoch majú najvyšší podiel nakupované osivá a hnojivá, chemické ochranné prostriedky a pomocné činnosti. V K-VO sú náklady na tonu pšenice nižšie ako v H-VO, pritom v K-VO rástli vyšším tempom.

Realizačná cena pšenice sa zvýšila za SR z 2 075 na 3 919 Sk/t, t.j. o 88,9 %. V dôsledku rovnakého tempa rastu nákladov a cien sa nákladová rentabilita pšenice nezmenila a zostala na úrovni 32,8 % (do roku 1993

rentabilita mierne klesla, potom mala vzostupnú tendenciu). Ak hodnotíme rentabilitu na základe ceny s dotáciou možno konštatovať, že rentabilita výroby pšenice poklesla zo 60,6 na 46,1 % v roku 1997.

V lepších prírodných podmienkach rentabilita výroby pšenice do roku 1993 mierne klesla, ale v roku 1996 a 1997 bola jej výroba vysoko rentabilná (47,3 %, s dotáciami 56,0 %). V horších prírodných podmienkach sa do roku 1993 dosahovala záporná rentabilita, od roku 1994 vzrástla zo zápornej hodnoty na 13,8 %, s dotáciami na 49,9 %.

Jačmeň

Náklady na ha a 1 t jačmeňa mali taktiež vzostupný trend, opäť vyšším tempom rástli jednotkové náklady (takmer dvojnásobne). Tak isto ako pri pšenici rástli vyšším tempom režijné náklady ako priame. Na priamych nákladoch majú najvyšší podiel nakupované osivá, hnojivá, chemické ochranné prostriedky a pomocné činnosti. Náklady na výrobu 1 t jačmeňa sú nižšie v lepších prírodných podmienkach (2 820 Sk/t) ako v horších prírodných podmienkach (3 498 a 3 591 Sk/t).

Realizačná cena jačmeňa sa zvýšila o 78,6 %, t.j. na 4 039 Sk za SR, pritom jednotkové náklady rástli rýchlejšie (197,0). V dôsledku toho došlo k poklesu nákladovej rentability zo 46,2 na 32,5 %, pričom najnižšia rentabilita sa dosiahla v roku 1993, 1995 a 1996. Aj napriek poklesu rentability je výroba jačmeňa v podmienkach SR rentabilná.

V lepších prírodných podmienkach je výroba jačmeňa rentabilná, hoci oproti roku 1990, kedy bola výroba vysoko rentabilná, poklesla takmer na polovicu (z 86,8 na 42,6 % bez dotácií).

V horších prírodných podmienkach zostala výroba jačmeňa nerentabilná (–10,8 %) bez dotácií, rentabilnou sa stáva až s dotáciami (16,2 %).

Kukurica na zrno

Náklady na 1 ha a 1 t kukurice na zrno tak ako aj pri obilovinách rástli, pritom vyšším tempom na tonu (index 182,4) a dosiahli za SR výšku 2 832 Sk/t. Tak ako pri obilovinách, aj pre kukuricu platia tie isté tendencie v štruktúre nákladov. Pestovanie kukurice na zrno je sústredené do dvoch výrobných oblastí (kukuricnej a repárskej). V R-VO sa vyrábala kukurica na zrno drahšie.

Priemerné realizačné ceny kukurice na zrno vzrástli indexom 128,6.

Pestovanie kukurice na zrno je tak ako aj pri obilovinách rentabilné, hoci v roku 1990 bolo rentabilné iba v K-VO. Najnižšia rentabilita sa dosiahla v rokoch 1994–95 (7,2 a 12,0 pri úhrade cenou).

Zemiaky ostatné

Pestovanie zemiakov ostatných sa sústreďuje do horších prírodných podmienok, kde sa nachádza aj väčšina

respondentov vybraného súboru VÚEPP. Výšku nákladov na zemiaky ovplyvňujú hlavne náklady na sadbu, hnojivá, chemické ochranné prostriedky a náklady pomocných činností.

Náklady na pestovanie 1 ha a 1 t zemiakov v SR mali vzostupný trend. Vyšším tempom rástli náklady na ha (166,1), ako na t (165,1). Ekonomiku výroby zemiakov ovplyvňujú hlavne nízke ha úrody, ktoré sa pohybovali na úrovni 12–20 t. Najvyššie ha úrody sa dosiahli v roku 1996.

Priemerné realizačné ceny vzrástli do roku 1997 indexom 145,4. Najvyššie ceny sa dosiahli pritom v rokoch 1994 a 1995, ale pri najnižších úrodách.

V priemere za SR zostalo pestovanie zemiakov ostatných nerentabilné (–22,9 v roku 1990 po –32,1 v roku 1997). Vysoká stratovosť sa dosahuje aj v lepších aj v horších prírodných podmienkach, kde sa pohybovala od –5,8 po 1,4 %.

Pestovanie zemiakov bolo v SR rentabilné iba v roku 1995, kedy sa dosiahla najvyššia cena. Pri zohľadnení dotácií sa pestovanie zemiakov stalo ako rentabilné.

V medzioblastnom porovnaní sa v rentabilite výroby zemiakov dosiahli v roku 1997 veľké rozdiely. Pri zohľadnení dotácií sa kladná rentabilita dosiahla iba v R-VO a Z-O VO, v ostatných oblastiach bola výroba zemiakov stratová.

Cukrová repa

Cukrová repa je ďalšou okopaninou, ktorej ekonomika je vzhľadom na kolísanie úrod problematická. Jej pestovanie je sústredené do lepších prírodných podmienok. Výšku nákladov na pestovanie cukrovej repy ovplyvňujú hlavne náklady na osivá, hnojivá a chemické ochranné prostriedky, ale aj náklady pomocných činností.

Náklady na 1 t cukrovej repy vzrástli takmer dvojnásobne a dosiahli výšku 1 008 Sk/t. Pritom sa ha úrody zvýšili cca o 5 t.

Rovnakým tempom rástli aj realizačné ceny, v roku 1997 dosiahli úroveň 981 Sk/t.

V priebehu rokov 1993–1996 kryla dosiahnutá realizačná cena jednotkové náklady, takže pestovanie cukrovej repy bolo v SR rentabilné, aj bez započítania dotácií. V roku 1997 sa situácia zhoršila a pestovanie cukrovej repy za SR bez dotácií bolo stratové (–2,7 %), s dotáciami dosiahla rentabilita hodnotu 5,5.

Celkovo za hodnotené obdobie sa rentabilita pestovania cukrovej repy zvyšovala (s poklesom v roku 1997).

Pestovanie cukrovej repy v lepších prírodných podmienkach (K-VO a R-VO) je rentabilné iba s dotáciami. Oproti roku 1990 sa však rentabilita pestovania cukrovej repy v týchto podmienkach znížila.

Reпка

Reпка sa pestuje vo všetkých výrobných oblastiach Slovenska. Tendencia rastu nákladov na ha a t bola

rovnaká. Tona repky sa v roku 1997 vyrobila v SR za 6 948 Sk, čo bolo o 39 % viac ako v roku 1990.

Najvyšší podiel v štruktúre nákladov majú hnojivá, chemické ochranné prostriedky a náklady pomocných činností. Ha úrody repky od roku 1990 prakticky stagnujú.

Realizačná cena repky vzrástla o 61,3 % a dosiahla výšku 6 954 Sk/t.

Aj napriek tomu bolo pestovanie repky v SR nerentabilné (–13,8 v roku 1990, 0,1 % v roku 1997), okrem roku 1995, kedy sa dosiahla rentabilita vo výške 23,3 %. Pestovanie repky je rentabilné len po zohľadnení dotácií. Medzi jednotlivými rokmi sme zaznamenali veľké výkyvy v dosahovaní rentability. V roku 1997 sa dosiahla po zohľadnení dotácií rentabilita pestovania repky vo výške 15,4 %.

V lepších prírodných podmienkach bolo pestovanie repky rentabilné aj bez zohľadnenia dotácií (11,6 %), kým v horších prírodných podmienkach sa dosiahla minimálna rentabilita (1,6 %). Po zohľadnení dotácií bolo pestovanie repky rentabilné aj v lepších aj v horších podmienkach (23,4 a 45,5 %).

VÝVOJ EKONOMIKY ŽIVOČÍŠNYCH VÝROBKOV

Mlieko

Náklady na 100 KD v chove dojníc mali vzostupný trend. Celkovo vzrástli o 64,7 % a dosiahli úroveň 10 701 Sk. Pritom úžitkovosť vzrástla indexom 112,3 a v roku 1997 dosiahla za SR úroveň 4 125 l/rok/ks. Náklady na 1 l mlieka rástli indexom 137,6 a dosiahli úroveň 8,52 Sk za SR. Najlacnejšie sa 1 l mlieka vyrobil v K-VO a najdrahšie v najhorších prírodných podmienkach (zemiaske až horskej VO).

Najvyšší podiel na nákladoch majú krmivá, na priamych nákladoch sa podieľajú takmer 40 %.

Realizačné ceny mlieka mali za SR taktiež vzostupný trend (zo 4,17 Sk v roku 1990 vzrástli na 7,40 Sk/l). V roku 1997 sa najvyššia cena (bez dotácií, aj s dotáciami) dosiahla v horších prírodných podmienkach. Úroveň realizačných cien a výška dosahovaných nákladov spôsobovali stratovosť výroby mlieka (od –33,1 v roku 1990 po –13,0 v roku 1997). Po zohľadnení dotácií sa pohybovala rentabilita od –2,6 v roku 1990 po 7,0 v roku 1997. Stratovosť výroby mlieka sa postupne znižovala.

V medzioblastnom porovnaní sa pri výrobe mlieka dosahuje vyššia rentabilita v horších prírodných podmienkach (pri cene vrátane dotácií).

Výkrm hovädzieho dobytku (HD)

Náklady na 100 KD vo výkrme HD vzrástli indexom 141,9, pritom náklady na 1 kg prírastku a 1 kg ž.h. rástli nižším tempom (131,9 a 125,7 %). Pritom oproti roku 1990 úžitkovosť poklesla zo 73,75 na 70,07 kg/100 KD. Na 1 kg prírastku vo výkrme HD sa v roku 1997 vyna-

ložilo za SR 48,55 Sk a na 1 kg ž.h. 47,44 Sk. Drahšie sa kg ž.h. vyrobil v horších prírodných podmienkach (cca o 10 Sk/kg ž.h.). Podiel krmív na priamych nákladoch predstavuje cca 63 %.

Realizačná cena pri výkrme HD rástla za SR rýchlejším tempom ako náklady a dosiahla úroveň 37,92 Sk/kg ž.h.. Celková úhrada (t.j. cena s dotáciami) rástla nižším tempom (107,1) a dosiahla úroveň 43,81 Sk. Realizačné ceny, s výnimkou H-VO, boli na rovnakej úrovni vo všetkých VO. Celková úhrada (t.j. cena vrátane dotácií) sa dosiahla vyššia v horších prírodných podmienkach (cca o 16,4 Sk/kg ž.h.).

To spôsobilo, že výkrm HD zostal naďalej za SR nerentabilný (-23,5 % v roku 1990 a -20,1 v roku 1997), aj po zohľadnení dotácií.

V roku 1997 sa po zohľadnení dotácií dosiahla rentabilita pri výkrme HD iba v horších prírodných podmienkach (5,0 %).

Výkrm ošípaných

Náklady na 100 KD vo výkrme ošípaných vzrástli dvojnásobne, na 1 kg ž.h. rástli nižším tempom (175,2). Na 1 kg prírastku sa v SR vynaložilo v roku 1997 34,88 Sk, 1 kg ž.h. sa vyrobil za 39,78 Sk.

Náklady na výrobu 1 kg ž.h. bravčového mäsa v roku 1997 boli takmer rovnaké vo všetkých VO, ale najdrahšie sa bravčové mäso vyrobilo v H-VO (o 1,56 Sk/kg ž.h.). Podobné tendencie v úrovni nákladovosti boli aj v roku 1990.

Vo výkrme ošípaných rástla realizačná cena v SR indexom 184,5 a dosiahla úroveň 39,56 Sk/kg ž.h., celková úhrada po zohľadnení dotácií sa dosiahla vo výške 41,72 Sk/kg ž.h.

Aj napriek tomu sa v priebehu hodnoteného obdobia v SR vyrobilo bravčové mäso rentabilne iba v roku 1996, ale pri zohľadnení celkovej úhrady sa od roku 1995 dosahovala rentabilita pri výrobe bravčového mäsa a dosiahla už úroveň roku 1990.

Podobná situácia je aj v medzioblastnom porovnaní, keď pri zohľadnení celkovej úhrady sa dosiahla kladná rentabilita (okrem K-VO -0,1 %).

Výkrm kurčiat

Aj pri výkrme kurčiat vzrástli náklady na 100 KD takmer dvojnásobne, pritom náklady na 1 kg ž.h. vzrástli indexom 190,6. V SR sa na 1 kg ž.h. pri výkrme kurčiat vynakladá 33,70 Sk. Najvyšší podiel v štruktúre priamych nákladov majú krmivá nakúpené (72,5 %).

Cena za 1 kg ž.h. u kurčiat rástla vyšším tempom ako náklady. To ovplyvnilo rentabilitu, ktorá zo zápornej hodnoty v roku 1990 (-7,3) dosiahla hodnotu 4,7 %, resp. 14,9 % pri zohľadnení ceny s dotáciou. Rentabilným sa stal výkrm kurčiat aj v roku 1997.

KONKURENCIESCHOPNOSŤ POĽNOHOSPODÁRSKÝCH VÝROBKOV

Tieto údaje podporujú aj výsledky zisťovania regionálnej konkurencieschopnosti (bývalé kraje) pomocou analýzy PAM, porovnaním koeficientu DRC, ktorý vyjadruje schopnosť kryť náklady domácich zdrojov rozdielom tržieb a obchodovateľných vstupov (na úrovni svetových cien) a koeficientu PCR, ktorý vyjadruje ten istý pomer za použitia domácich cien vrátane deformácií domáceho trhu a politiky.

Podľa Božíka (1998) je dobrá konkurencieschopnosť pšenice vo všetkých regiónoch, jačmeňa v regióne ZSK, kukurice na zrno vo všetkých regiónoch. Pestovanie repky je konkurencieschopné v ZSK (aj bez dotácií, aj s dotáciami). Pestovanie cukrovej repy sa stávalo v rokoch 1994–1996 konkurencieschopným v podmienkach SR, v roku 1997 sa stalo nekonkurencieschopné vo všetkých regiónoch SR. Podobne to platí aj o pestovaní zemiakov.

Mlieko je nekonkurencieschopnou komoditou (čiasťočne je konkurencieschopné v ZSK). Výkrm HD na základe výsledkov analýzy má v určitých regiónoch predpoklady konkurencieschopnosti, ale v SSK a ZSK, kde sa kumuluje značná časť podpory je nekonkurencieschopný. Výkrm ošípaných je (s výnimkou ZSK) konkurencieschopný, najviac v SSK a ZSK bez dotácií. Hydina je vo všetkých regiónoch SR konkurencieschopná, najvyššia konkurencieschopnosť je vo VSK.

LITERATÚRA

- Blaas G. a kol. (1999): Analýza vývoja poľnohospodárstva a potravinárstva v období rokov 1990–1998. Bratislava, VÚEPP, 392 s.
- Kubanková M. a kol. (1990–1997): Vlastné náklady a výsledky hospodárenia poľnohospodárskych podnikov v SR za roky 1990–1997. Bratislava, VÚEPP, 70 s.
- Božík M. a kol.: Úloha poľnohospodárstva v ekonomike SR po vstupe do EÚ. Simulácia perspektívy príspevku poľnohospodárstva do ekonomiky Slovenska z pohľadu integračných procesov. [Realizačný výstup], Bratislava, VÚEPP 1998. 21 s.

Došlo 17. 2. 2000

Kontaktná adresa:

Ing. Mária Kubanková, CSc., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava, Slovenská republika, tel. +421 7 5824 3300, e-mail: chynor@vuepp.sk

VÝVOJ CIEN NA SLOVENSKOM AGROPOTRAVINÁRSKOM TRHU

PRICE DEVELOPMENT ON SLOVAK AGRI-FOOD MARKET

Izakovičová B.

Research Institute of Agricultural and Food Economics, Bratislava, Slovak Republic

ABSTRACT: The contribution is oriented at price development in the individual segments of the food production and consumption vertical in the Slovak market during the period 1990–1998. For the analysis of individual price development relations in this food vertical, there were employed the so-called price scissors. In the period 1990/1998, input prices in agriculture increased almost 3 times more than the output prices of agricultural products. It follows from the comparison of the aggregate price indices of agricultural and food commodities, that price scissors were, with exception of the year 1996, open. On the contrary, price scissors between the development of food processors prices and the relevant consumers prices were, with exception of the years 1991 and 1995, incessantly closed.

Key words: prices, agricultural products, price scissors

ABSTRAKT: Tento príspevok sa zaoberá vývojom cien v jednotlivých článkoch vertikály výroby a spotreby potravín na slovenskom trhu v období rokov 1990–1998. Pre analýzu vzájomných závislostí cenového vývoja v tejto vertikále potravín boli použité tzv. cenové nožnice. V sledovanom období ceny vstupov do poľnohospodárstva vzrástli takmer 3-násobne viac ako ceny výstupov z poľnohospodárstva. Z porovnania súhrnných indexov cien poľnohospodárskych a potravinárskych výrobcov vyplýva, že cenové nožnice boli s výnimkou roka 1996 roztvorené. Naopak cenové nožnice medzi vývojom cien spracovateľov potravín a ich spotrebiteľskými cenami boli s výnimkou rokov 1991 a 1995 neustále uzatvorené.

Kľúčové slová: ceny, poľnohospodárske výrobky, cenové nožnice

ÚVOD

Liberalizácia cien od 1. 1. 1991, ktorej predchádzalo premietnutie zápornej dane z obrátu u potravín prevažne do zvýšenia ich spotrebiteľských cien a čiastočne do zníženia cien živočíšnych výrobkov v júli 1990, devalvácia čs. koruny, zmeny v systéme daní (od roku 1993) a uplatňovanie nástrojov obchodnej politiky výrazne ovplyvnili disharmóniu v cenovom vývoji na slovenskom agropotravinárskom trhu. Najväčší priestor pre cenové zvýšenie dala liberalizácia v prvých rokoch na oboch koncoch vertikály výroby potravín a ich spotreby, t.j. pre ceny vstupov do poľnohospodárstva a spotrebiteľských cien potravín. Zvýšenie cien vstupov v roku 1991 oproti roku 1990 predstavovalo 9,7 násobok zvýšenia cien poľnohospodárskych výrobkov a zvýšenie spotrebiteľských cien potravinárskeho tovaru 3,5 násobok zvýšenia cien potravinárskych výrobcov. Pokus o zvýšenie cien poľnohospodárskych výrobkov, ktoré by zohľadňovali vplyv cien vstupov na ich výrobné ceny, stroskotal pod tlakom spracovateľov, u ktorých zvýšenie ich cien činilo 3,1 násobok zvýšenia cien poľnohospodárskych výrobkov.

Podrobnejšie sa vývojom cien v jednotlivých článkoch vertikály výroby a spotreby potravín na sloven-

skom trhu zaoberá tento príspevok, ktorý mapuje a analyzuje vývoj cien v období rokov 1990–1998.

Východiskom pre vypracovanie tohto príspevku bola cenová databáza o úrovni cien vstupov do poľnohospodárstva, nákupných cien poľnohospodárskych výrobkov, cien spracovateľov potravín a spotrebiteľských cien potravín v absolútnom a indexovom vyjadrení zo spracovaných výkazov ŠÚ SR. Pre analýzu vzájomných závislostí cenového vývoja vo výrobnej vertikále potravín boli použité tzv. cenové nožnice, ktoré sú konštruované ako jednoduchý pomer indexov cien hodnotených cenových okruhov a vyjadrujú mieru zblížovania či vzdalovania cenového vývoja (roztváranie a zatváranie cenových nožíc). Charakterizuje ich koeficient parity. Ak dochádza k rovnovážnemu cenovému vývoju medzi hodnotenými okruhmi, koeficient parity = 100.

V podmienkach prevažnej liberalizácie cien sa ceny poľnohospodárskych výrobkov vyvíjali oveľa pomalšie ako ceny vstupov do poľnohospodárstva. V rozpätí rokov 1990–1998 ceny vstupov z poľnohospodárstva vzrástli o 60,6 %, zatiaľ čo ceny vstupov do poľnohospodárstva vzrástli v rovnakom časovom období o 174,2 %, čo je takmer 3-násobne viac v porovnaní s cenami výstupov. Táto cenová disparita, ktorá sa v poslednom roku ešte výraznejšie prehĺbila, spôsobuje

I. Indexy cien vo vertikále potravín – Price indices in food vertical

		1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Vstupy do poľnohospodárstva ¹	a	106,9	152,8	163,5	200,5	215,7	232,8	254,6	281,6	293,1
	b	106,9	142,9	107,1	122,6	107,6	107,9	109,4	110,6	104,1
Poľnohospodárske výrobky ²	a	100,4	104,8	111,6	127,9	141,7	146,3	153,1	161,7	161,2
	b	100,4	104,4	106,5	114,6	110,8	103,3	104,7	105,6	99,7
– rastlinné výrobky ³	a	102,4	107,7	113,2	135,7	142,6	145,2	158,5	168,5	158,1
	b	102,4	105,2	105,1	119,9	105,1	101,9	109,1	106,3	93,8
– živočíšne výrobky ⁴	a	98,9	102,7	110,5	122,2	141,0	147,1	149,2	158,0	163,2
	b	98,9	103,8	107,6	110,6	115,4	104,3	101,5	105,9	103,3
Potravínárske výrobky (vr. tabaku od r. 1996) ⁵	a	110,6	125,5	145,2	185,4	221,6	245,4	256,2	272,1	287,9
	b	110,6	113,5	115,7	127,7	119,5	110,7	104,5	106,2	105,8
Spotrebiteľské ceny potravín (vr. tabaku od r. 1996) ⁶	a	111,0	163,8	174,9	212,1	246,5	275,9	286,8	302,3	319,2
	b	111,0	147,4	107,0	121,3	116,2	111,9	104,0	105,4	105,6
Spotrebiteľské ceny celkom ⁷	a	110,6	178,4	196,1	241,6	274,0	301,1	318,5	337,9	360,5
	b	110,6	161,2	110,0	123,2	113,4	109,9	105,8	106,1	106,7

Prameň – source: ŠÚ SR a výpočty VÚEPP – SO SR and computations of RIAFE

a: 1989 = 100

b: predchádzajúci rok = 100 – previous year = 100

¹agricultural inputs, ²agricultural products, ³plant products, ⁴animal products, ⁵food products (incl. tobacco since 1996), ⁶consumers prices of food (incl. tobacco since 1996), ⁷consumers prices in total

II. Vývoj cenových nožníc za roky 1991–1998 – Development of price scissors in the years 1991–1998

		1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Nákupné ceny k cenám ¹ :									
– vstupov do poľnohospodárstva ²	a	68,58	68,25	63,79	65,69	62,84	60,13	57,42	55,00
	b	73,06	99,44	93,47	102,97	95,74	95,70	95,48	95,77
– potravinárskych výrobcov ³	a	83,50	76,85	68,98	63,94	59,61	59,75	59,42	55,99
	b	91,89	92,05	89,74	92,72	93,31	100,19	99,43	94,23
– potravinárskeho tovaru (spotrebiteľské ceny) ⁴	a	63,98	63,80	60,30	57,48	53,02	53,38	53,48	50,50
	b	70,83	99,53	94,48	95,35	92,31	100,67	100,19	94,41
Ceny potravinárskych výrobcov k ⁵ :									
– spotrebiteľským cenám potravín, tovaru ⁶	a	76,61	83,01	87,41	89,89	88,94	89,33	90,00	90,19
	b	77,00	108,13	105,28	102,84	98,93	100,48	100,76	100,19

Prameň – source: Výpočty VÚEPP – computations of RIAFE

a: 1989 = 100

b: predchádzajúci rok = 100 – previous year = 100

¹purchase prices compared to prices of, ²agricultural inputs, ³food processors, ⁴food commodities (consumers prices), ⁵prices of food processors compared to, ⁶consumers prices, ⁷food products

prvovýrobcem nemalé problémy pri získavaní základných výrobných vstupov.

Z porovnania súhrnných indexov cien poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov (tab. I) vyplýva, že cenové nožnice boli s výnimkou roka 1996 roztvorené. Za obdobie rokov 1990–1998 nákupné ceny dosiahli len okolo 61 % úrovne prírastku cien spracovateľov potravín. Cenový zlom nastal v roku 1996, kedy sa dynamika rastu cien po prvý krát od liberalizácie cien vyrovnala v okruhu nákupných, spracovateľských

i spotrebiteľských cien na 4–5 %. Cenové nožnice medzi vývojom spracovateľských a spotrebiteľských cien potravín boli s výnimkou rokov 1991 a 1995 neustále uzatvorené s tým, že v poslednom sledovanom roku je uzatvorenie cenových nožníc iba mierne (tab. II).

CENY VSTUPOV DO POĽNOHOSPODÁRSTVA

V roku 1998, tak ako tomu bolo po iné roky (okrem roku 1997), bolo vyššie medzročné tempo rastu cien

vstupov z poľnohospodárstva ako cien vstupov z priemyslu. Kým pre roky 1995–1997 bolo charakteristické neustále sa zvyšujúce medziročné tempo rastu cien dodávok z priemyslu prevádzkového charakteru a naopak degresívny vývoj cenového indexu dodávok investičného charakteru, tak rok 1998 bol poznačený opačným vývojom. Z priemyselných výrobkov prevádzkového charakteru sa výrazne zvýšili ceny elektrickej energie, PHM, krmív a priemyselných hnojív. Rýchly nárast cien dodávok zo stavebníctva bol v roku 1997 pribrzdený. Ceny dodávok výrobkov ťažby dreva sa po poklese v rokoch 1996–1997 znova vzťahujú. Z dodávok do poľnohospodárstva, ktoré sa vyrábajú v rámci poľnohospodárstva, sa v rokoch 1996–1997 výrazne zvýšili ceny osív, najmä osív strukovín a krmovín. Naďalej sa udržiava dynamický vývoj cien služieb pre poľnohospodárstvo.

CENY POĽNOHOSPODÁRSKÝCH VÝROBKOV

Vývoj cien poľnohospodárskych výrobkov bol s výnimkou rokov 1996–1997 poznamenaný rýchlejšim rastom živočíšnych výrobkov v porovnaní s rastlinnými výrobkami. V uvedenom období, kedy bol vývoj opačný, sa zdynamizovali ceny rastlinných výrobkov najmä vplyvom vývoja cien obilnín. Udelenie nadmerného množstva licencií na vývoz obilnín spôsobilo nedostatok obilnín na domácom trhu, ktorý sa musel riešiť dovozom. Tento tlak na zvýšenie cien obilnín spôsobil priblíženie sa tuzemských cien k cenám v EÚ, čo v porovnaní s rokom 1995 znamenalo priemerný nárast u jednotlivých druhov obilia za roky 1996–1997 v intervale 12–37 %. Zo skupiny strukovín sa ceny jedlého hrachu výrazne zvýšili v roku 1995, ale už v nasledujúcom roku sa ceny vrátili na pôvodnú úroveň. Aj ceny ostatných strukovín dosiahli cenový vrchol v roku 1995 s výnimkou sóje, ktorej cena sa výrazne zvýšila už v roku 1994. V skupine olejníň ceny semena maku dosiahli v roku 1997 svoj druhý cenový vrchol po roku 1994, keď ceny vzrástli o 50,8 % oproti predchádzajúcemu roku. Ceny semena repky olejnej sú od roku 1996 stabilné, iba v roku 1998 došlo k nárastu týchto cien o 4 %. K dôležitým poľnohospodárskym komoditám patrí cukrová repa, ako hlavná surovina na výrobu cukru. Jej cena sa výrazne zvýšila v roku 1995 (o takmer 20 %) a nárast pokračoval aj v roku 1996 (o 9 %), ale odvtedy mierne klesá. Veľký cenový boom sme zaznamenali pri zemiakoch. V II. polroku 1994 sa ceny zemiakov začali prudko zvyšovať, dôvodom bol ich nedostatok na domácom trhu. Situáciu sa podarilo stabilizovať až v roku 1996. Rok 1998 je však znova poznačený nárastom cien zemiakov (pri neskorých zemiakoch o 20 %). Pohyb cien u ovocia a zeleniny bol do roku 1996 poznačený rýchlejšim rastom cien ovocia ako zeleniny, potom v rokoch 1996–1997 bol vývoj opačný, ale v poslednom roku nastal znova rýchlejší rast cien ovocia.

Zo skupiny živočíšnych výrobkov bol pre ceny jatočného hovädzieho dobytku charakteristický výrazný

cenový nárast v roku 1994, v nasledujúcom roku bol mierny nárast, potom nasledovali dva roky stabilizácie resp. poklesu cien okrem jatočných býkov a v roku 1998 sa ceny HD začali zvyšovať. Podobne sa vyvíjali ceny u ošipaných, kde však po roku 1994 ceny neustále mierne rástli. Jatočné kurčatá ako alternatíva hovädzieho a bravčového mäsa sa tešili sústavnému cenovému nárastu s najvyšším nárastom v roku 1994, kedy dynamicky vzrástli ceny všetkých druhov jatočnej hydiny.

V rámci základných poľnohospodárskych produktov sa vzhľadom na nerovnováhu v ponuke a dopyte uplatňuje regulácia trhu prostredníctvom ŠFTR v poľnohospodárstve vychádzajúcej pritom z tzv. trhových poriadkov, čo sú platné Opatrenia Ministerstva pôdohospodárstva SR na podporu a organizovanie agrárneho trhu. Od roku 1994 sú v platnosti trhové poriadky pre mlieko a obilniny. Tieto boli novelizované v roku 1997 a zároveň sa do platnosti uviedli trhové poriadky pre hovädzie a bravčové mäso a pre cukor. V roku 1998 nadobudol platnosť aj trhový poriadok pre zemiaky. Pri týchto komoditách sa vyhlasuje minimálna intervenčná cena, výnimkou je mlieko, kde sa vyhlasuje pevná garantovaná cena pre I., II. a III. akostnú triedu (v Q triede a neštandardne sa uplatňuje voľná tvorba cien). Pôsobenie pevnej ceny surového kravského mlieka od roku 1994 v kombinácii s dotáciou na podporu zvyšovania kvality kravského mlieka malo nepochybne pozitívny účinok hlavne na zastavenie poklesu nákupu mlieka pre mliekárenské ošetrovanie a spracovanie a jeho následné oživenie, zmiernenie poklesu spotreby mlieka a mliečnych výrobkov obyvateľstvom a na podstatné zlepšenie kvality surového kravského mlieka (2,53 % neštandard v roku 1997), ako aj spracovaných mliekárenských výrobkov. Na druhej strane sa však uplatňovaním pevnej ceny pre štandardnú kvalitu obmedzuje vytváranie zdravého konkurenčného prostredia tak v prvovýrobe, ako aj v mliekárenskom priemysle a konzervuje nízke využívanie kapacít v oboch článkoch výrobných vertikály s nepriaznivými dôsledkami na ekonomiku výroby.

CENY SPRACOVATEĽOV POTRAVIN

V rámci potravinárskeho priemyslu sa najväčší cenový nárast za obdobie rokov 1996–1998 vyskytol v skupine priemyselných krmív pre zvieratá (rok 1997 – 32,3 %). Neustále rýchlo rastúce ceny tabakových výrobkov a služieb súvisiacich s ich spracovaním sa v roku 1998 výrazne zdynamizovali. V ostatných základných potravinových skupinách sa za uvedené obdobie ceny pohybovali rôzne. Ceny mäsa a mäsových výrobkov sa zvyšujú progresívnym indexom. Takmer rovnaký medziročný cenový nárast (okolo 8 %) bol pri cenách v skupine rýb spracovaných a konzervovaných a výrobkov z nich. Pre ceny spracovaného ovocia a zeleniny a živočíšnych a rastlinných tukov a olejov je charakteristický pokles v roku 1997. V skupine mliečnych výrobkov a marmelád ako aj mlynských a škrobárnských výrobkov sa rastúci cenový index v roku 1998 pribrzdil.

Spotrebiteľské ceny potravín rástli v celom období od roku 1992 s menšou dynamikou ako ceny potravinárskych výrobcov (s výnimkou roka 1995), avšak ich nárast v roku 1991 o 47,4 % spôsobil, že za obdobie rokov 1990–1998 ceny spracovateľov potravín dosiahli len 90 % nárastu spotrebiteľských cien potravín. Priemerná ročná miera inflácie sa po 23,2% náraste spotrebiteľských cien v roku 1993 znížila, klesajúc z 13,4 % v roku 1994 na 5,8 % v roku 1996, ale v roku 1997 sa opäťovne zvýšila na 6,1 % a v roku 1998 na 6,7 %.

Z analýzy vývoja cien vo vertikále výroby a spotreby potravín vyplynulo, že uplatňovaním prevažujúcej liberalizácie cien v rokoch 1991–1998 sa dosiahlo výrazne rozdielne priemerné medziročné tempo zvýšenia cien v jednotlivých článkoch potravinovej vertikály a to u vstupov 14,02 %, poľnohospodárskych výrobkov 6,2 %, výrobkov potravinárskych výrobcov 12,95 % a spotrebiteľských cien potravinárskeho tovaru 14,85 %. Negatívnym javom tohto vývoja je, že ani podstatne rýchlejšia dynamika medziročného zvyšovania cien potravinárskych výrobcov nezabezpečila zdroje na jednoduchú reprodukciu. Prudké zníženie dopytu na základe zmien dôchodkov obyvateľstva a možností exportu potravín bolo spojené s rastom nákladov na ich spracovanie predovšetkým fixných nákladov na jednot-

ku výroby v dôsledku nízkeho využívania kapacít. Okrem toho bolo zvýšenie nákladov ovplyvnené rastom cien ďalších vstupov vrátane ceny úveru. Preto potravinársky priemysel riešil cenovú úhradu nákladov hlavne na úkor cien poľnohospodárskych výrobkov.

Poľnohospodárski výrobcovia boli tak pod tlakom z oboch strán, na jednej strane prudké a neutíchajúce zvyšovanie cien vstupov do poľnohospodárstva a na strane druhej nízke predajné ceny poľnohospodárskych výrobkov. Pozícia poľnohospodárov ostáva preto aj naďalej napriek uplatňovaným dotáciám veľmi komplikovaná.

LITERATÚRA

- Analýza vývoja poľnohospodárstva a potravinárstva v rokoch 1990–1998 (1998). Bratislava, VÚEPP, 391 s.
- Izakovičová B. (1998): Analýza nákupných cien poľnohospodárskych výrobkov vo väzbe na vývoj cien rozhodujúcich vstupov a spotrebiteľských cien za rok 1998. Bratislava, VÚEPP, 5 s.
- Ižáková V. (1998): Agrárny trh v procese transformácie poľnohospodárstva. [Záverečná správa], Bratislava, VÚEPP, 93 s.

Došlo 17. 2. 2000

Kontaktná adresa:

Ing. Beáta Izakovičová, Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava, Slovenská republika, tel. +421 7 5824 3232, e-mail: izakovic@vuepp.sk

DOTAČNÁ PODPORA AGROPOTRAVINÁRSTVA V ROKOCH 1991–1998

SUBSIDY SUPPORT OF AGRI-FOOD IN THE YEARS 1991–1998

H. Solíková

Research Institute of Agricultural and Food Economics, Bratislava, Slovak Republic

ABSTRACT: Subsidies of the agri-food complex were of great importance for the income level of the agri-food entrepreneurs, namely for the elimination of its regional differences. They were granted namely for the production support in LFA, production stabilisation and the support of the priority development programs in agri-food complex. Increasing of the subsidies efficiency asks for a differentiated approach towards business subjects in the subsidy decision making. A permanent improvement of the subsidy granting criteria and control of their utilisation to the set goals is necessary.

Key words: agrar policy, subsidy support, LFA, investments, production stabilisation, income level, production inputs

ABSTRAKT: Dotácie do agropotravinárstva mali veľký význam pre dôchodkovosť podnikateľov v agropotravinárstve najmä na elimináciu jej medzioblastných rozdielov. Poskytovali sa prevažne na podporu hospodárenia v znevýhodnených oblastiach, posilnenia stabilizácie výroby a podporu prioritných rozvojových programov v agropotravinárstve. Zvýšenie efektívnosti účinnosti dotácií poskytovaných do agropotravinárstva vyžaduje diferencovaný prístup voči podnikateľským subjektom pri rozhodovaní o dotačnej podpore a permanentné zdokonaľovanie kritérií pre priznanie dotácií a prehlbovanie kontroly ich využívania na stanovené ciele.

Kľúčové slová: agrárna politika, dotačná podpora, znevýhodnené oblasti, investície, stabilizácia výroby, dôchodkovosť, vstupy do výroby

Dotačná politika do roku 1991 slúžila na zabezpečenie spoločenských cieľov udržiavania nízkych cien potravín, plnej sebestačnosti vo výrobe poľnohospodárskych produktov mierneho pásma a riešenia dosahov diferenciálnej renty prerozdeľovaním dôchodkov v prospech poľnohospodárskych podnikov v horších prírodných podmienkach.

Od roku 1991 prechádzalo naše poľnohospodárstvo veľmi zložitým transformačným procesom sprevádzaným odbytovou a finančnou krízou, ktorá vyvrcholila v roku 1992. Na poľnohospodárstvo obzvlášť ťažko dopadla cenová a finančno-úverová liberalizácia, ktorá vyústila do výraznej cenovej disparity.

Na riešenie tejto situácie boli prijaté vládou SR viaceré jednorázové a dlhodobé systémové opatrenia. Najvýznamnejším krokom bolo prijatie Koncepcie a zásad agrárnej politiky. Vychádzalo sa v nej z dlhodobu platnej zásady slovenskej agrárnej politiky, ktorou je „hospodárne využívanie potenciálu poľnohospodárskej pôdy, disponibilných výrobných a ľudských zdrojov na výrobu potravín, nepotravinárskych surovín pri plnom rešpektovaní ekologických požiadaviek a potrieb ochrany krajiny a udržiavania vidieckeho osídlenia“.

Jedným z najdôležitejších nástrojov realizácie cieľov agrárnej politiky je dotačná politika. Uplatnenie tohto nástroja v poľnohospodárstve je zdôvodnené cha-

rakterom poľnohospodárskeho podnikania, mimoprodukčnými aspektami poľnohospodárstva a strategickým významom potravín.

Príspevok je zameraný na zhodnotenie dotačnej politiky v podmienkach transformácie slovenského agropotravinárstva v rokoch (1991–1998). Prezentujú sa v ňom výsledky výskumných prác, realizačných výstupov, ktoré zahŕňujú aj poznatky z kontrol ekonomickej účinnosti poskytnutých dotácií podnikateľským subjektom.

Podmienky poskytovania dotácií a zameranie dotačnej politiky pre agropotravinárstvo sformulované do konkrétnych dotačných titulov bolo zakotvené do smeru resp. výnosov (od roku 1995) Ministerstva pôdohospodárstva SR na poskytovanie dotácií v jeho pôsobnosti, čím sa vytváral rámec pre hodnotenie účinnosti poskytnutých dotácií podnikateľským subjektom v agropotravinárstve.

Údaje o objeme poskytnutých dotácií sa získali na Ministerstve pôdohospodárstva SR (v rezortnej a regionálnych konkurzných komisiách). Dotácie na hektár poľnohospodárskej pôdy vrátane ďalších ekonomických ukazovateľov boli napočítané na VÚEPP z informačných listov centrálnej databázy MP SR s využitím údajov bonitačnej banky dát o pôde.

Systém dotačnej politiky platný od roku 1991 zaznamenal prechod od viacerých druhov dotácií k tržbám

a ostatných mimocenených dotácií na systémové a fakultatívne dotácie v členení podľa dotačných titulov, ktoré v priebehu rokov zaznamenali významné zmeny. Tieto zmeny boli vyvolané tým, že situácia v poľnohospodárstve v konkrétnom období vyžaduje riešiť nové priority a adekvátne im formulovať nové dotačné tituly i kritéria na poskytovanie dotácií.

V uvedenom období sa popri priamej forme podpory začala používať aj nepriama forma podpory, a to čiastočnou dotáciou splátok bankových úverov resp. leasingu do investičnej sféry a bonifikáciou bankových úrokov z úverov najmä na obstaranie investícií a biologických zásob.

Dotačné prostriedky boli poskytované i mimo poľnohospodárskej prvovýroby, na podporu rozvoja poľnohospodárskych služieb a potravinárskeho priemyslu, vrátane spracovania poľnohospodárskych surovín na nepoľnohospodárske účely.

V rokoch 1991–1992 sa rozvoj privatizácie a súkromných foriem podnikania podporoval samostatnými dotačnými titulmi. Zrovnoprávnením všetkých foriem podnikania od roku 1993 sa tieto špecifické dotácie zrušili.

Popri zásadných zmenách v zameraní dotačnej politiky a jej funkcie sa od roku 1991 výrazne znížil aj objem dotácií v porovnaní s predchádzajúcim obdobím, a to zo 17,9 mld. Kčs v roku 1989 na 10,7 mld. Kčs v roku 1991, čo po odpočte prostriedkov určených na reguláciu trhu (ŠFTR) zo štátneho rozpočtu predstavovalo 8,1 mld. Kčs. Objem dotácií mal aj v ďalších rokoch klesajúcu tendenciu resp. stagnoval (1993–1996) do roku 1997, kedy došlo k navýšeniu dotácií o 1,6 mld. Sk, čím sa čiastočne eliminovali dosahy cenového vý-

voja minulých rokov na agropotravinárstvo. V roku 1998 sa objem dotácií oproti predchádzajúcemu roku znížil o 358,9 mil. Sk.

Dotačné prostriedky poskytnuté do agropotravinárstva boli v rokoch 1991–1998 zamerané hlavne na podporu (tab. I):

- hospodárenia v znevýhodnených oblastiach,
- stabilizácie výroby,
- investovania.

PODPORA HOSPODÁRENIA V ZNEVÝHODNENÝCH OBLASTIACH

Opodstatnenosť podpory hospodárenia v horších prírodných podmienkach vyplýva z cieľov agrárnej politiky podporiť zachovanie poľnohospodárstva aj v nekonkurenčných podmienkach v záujme udržania kultúrneho rázu krajiny, udržaniu jej osídlenia a zamestnanosti, čo vyžaduje zaistenie primeranej dôchodkovosti poľnohospodárskym subjektom, ktoré v nich hospodária. Uvedené riešenie je konformné s podporou, ktorá sa poskytuje farmárom v EÚ.

Hospodárenie v znevýhodnených oblastiach sa podporovalo dotáciami pre hospodárenie v horších prírodných podmienkach (systémové dotácie na pôdu) a dotáciami na ovce, trvalú zmenu pozemku, doplnkové činnosti v poľnohospodárstve a hospodárenie v odľahlých lokalitách (do roku 1995). Tieto mali do roku 1993 klesajúcu tendenciu, v ďalších rokoch sa ich úroveň stabilizovala, v roku 1998 sa ich objem znova znížil tak, že dosiahli iba 39% podiel na celkových dotáciách.

Z nich vyše 90 % predstavovali dotácie na podporu hospodárenia v horších prírodných podmienkach (sys-

I. Dotácie do agropotravinárstva v mil. Sk (resp. Kčs) – Subsidies to agri-food complex in mill. SK (resp. KSC)

Dotácie (podpora) ¹		1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
I.	Podpora hospodárenia v znevýhodnených oblastiach ²	6 037,2	3 961,4	3 776,7	3 498,3	3 506,3	3 496,0	3 535,4	3 284,7
	– systémové dotácie na pôdu ³	4 768,2	3 637,0	3 615,1	3 355,1	3 318,1	3 305,6	3 312,4	3 068,7
	– ovce a kozy ⁴	1 264,2	257,0	149,6	128,5	128,5	129,5	143,5	149,9
II.	Dotácie na stabilizáciu výroby ⁵	1 749,1	3 045,3	2 944,8	2 595,2	3 455,1	3 521,4	5 241,1	4 734,2
	– do vstupov ⁶	1 628,1	2 491,4	2 325,4	1 959,7	2 453,4	2 529,1	3 573,9	3 403,7
	– podpora kvality mlieka ⁷			451,7	481,7	777,4	742,1	955,4	919,9
III.	Všeobecné služby (výskum, vzdelávanie, informatika a poradenstvo) ⁸	242,6	118,9	138,4	136,2	–	–	–	–
IV.	Ostatné (bonifikácia úrokov, záruky, náhrada škôd) ⁹	100,0	340,4	141,1	913,3	237,6	153,6	388,8	382,1
	– bonifikácia úrokov ¹⁰	–	–		89,3	217,0	45,7	48,8	58,7
	– náhrada škôd ¹¹							340,0	323,4
Spolu ¹²		8 128,9	7 466,0	7 001,0	7 143,0	7 199,0	7 168,0	8 776,5	8 401,0

Prameň – source: MP SR – MA SR

* vrátane chovu HD (897,7 tis. Sk) – including beef cattle breeding (897.7 ths. SK)

¹ subsidy (support), ² production support in LFA, ³ system subsidies in soil, ⁴ sheep and goat, ⁵ production stabilisation subsidies, ⁶ of inputs, ⁷ milk quality support, ⁸ general services (research, education, information, extension), ⁹ other (interest subsidies, guarantees, damage compensations), ¹⁰ interest subsidies, ¹¹ damage compensations, ¹² together

II. Vplyv systémových dotácií na dôchodkovosť (v Sk/ha) – Impact of system subsidies at income level in SK per ha

Rok ¹	Výnosy ²		% z výnosov ³	Hospodársky výsledok ⁴		Nákladová rentabilita v % ⁵	
	bez dotácií ⁶	vrátane systémových dotácií ⁷		bez dotácií ⁶	vrátane systémových dotácií ⁷	bez dotácií ⁶	vrátane systémových dotácií ⁷
1994	17 395	19 634	11,1	-4 052	-1 813	-18,9	-8,4
1995	19 016	21 261	10,1	-4 514	-2 269	-19,2	-9,6
1996	19 312	21 557	10,0	-4 443	-2 198	-18,7	-9,2
1997	21 575	23 820	9,4	-4 252	-2 007	-16,5	-7,8
1998	2 140	23 332	9,0	-4 075	-1 983	-16,1	-7,8

¹year, ²yields, ³% of yields, ⁴economic result, ⁵cost/profit rate in %, ⁶without subsidies, ⁷including system subsidies

III. Podpora stabilizácie výrobného procesu. Dotácie do prevádzkových vstupov – Support of production stabilisation. Production input subsidies

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Vstupy do rastlinnej výroby (osivá, hnojivá) ¹	316,6	526,4	731,4	530,0	1 195,0	1 170,0	1 491,1	1 409,4
Genofond zvierat ²	65,1	65,1	163,4	137,1	155,3	151,7	174,9	224,0
Voda na závlahy ³	0,0	0,0	0,0	119,9	168,0	97,9	108,8	120,3
Pohonné hmoty ⁴	0,0	0,0	0,0	215,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Celkové dotácie do vstupov ⁵	1 628,1	2 491,4	2 325,4	1 959,7	2 453,4	2 529,1	3 573,9	1 753,7

¹plant production inputs (seeds, fertilisers), ²animal genetic fund, ³irrigation water, ⁴fuels, ⁵total input subsidies

témové dotácie na pôdu), ktoré v týchto oblastiach za celé obdobie plnili hlavne dôchodkovú funkciu, nakoľko sa významne podieľali na tvorbe výnosov resp. hospodárskeho výsledku. Napriek znižovaniu ich objemu, aj v posledných rokoch významne ovplyvňujú dôchodkovosť podnikateľov na pôde v horších prírodných podmienkach (skupiny ceny pôdy 1–15), čím zlepšovali nákladovú rentabilitu, napr. v rokoch 1994–1998 približne o 10 bodov (tab. II).

Doterajšie pôsobenie systémových dotácií na pôdu možno zhrnúť nasledovne:

- účinnosť ich pôsobenia pre plošný charakter a viac-funkčnosť je možné posúdiť iba podľa stupňa náročnosti agropodnikateľov na vypracovávanie a plnenie rozvojových programov výrobných odvetví a podnikateľských zámerov;
- u podnikateľských subjektov so životaschopným manažmentom sú významným prínosom hlavne pri realizácii rozvojových programov reštrukturalizácie výroby;
- pre agropodnikateľov, ktorí hospodárili s vysokou stratou a stali sa neperspektívnymi, ani tieto dotácie neznamenali prínos, resp. efekt v hospodárení.

Minimalizovanie poskytovania dotácií takýmto neperspektívnym a zmluvné podmienky nespĺňajúcim agropodnikateľom vyžaduje zvýšenie náročnosti obhospodarovateľa dotácií, t.j. príslušného regionálneho odboru (RO) MP pri posudzovaní úrovne vypracovania a realizácie podnikateľských zámerov a využívania dotovanej poľnohospodárskej pôdy konkrétnych podnikateľských subjektov a dôsledným rešpektovaním zásad hodnotenia ekonomickej bonity (ktoré sú zakotvené od

roku 1997 vo Výnose MP SR o poskytovaní dotácií pri rozhodovaní o ich poskytovaní).

Stabilizáciu výrobného procesu najúčinnejšie podporili dotácie na nákup vybraných poľnohospodárskych vstupov (tab. III). Zníženie produkcie u väčšiny poľnohospodárskych plodín v posledných rokoch, do značnej miery spôsobené aj používaním menej kvalitných osív, sadív a nedostatočnou minerálnou výživou a ochranou rastlín, vyvolalo potrebu zvýšenia dotácií na nákup osív, sadív, biologického materiálu, prípravkov na ochranu rastlín a od roku 1995 aj na priemyselné hnojivá.

Účinnosť týchto dotácií bola znižovaná nezabezpečením odbytu vyrobeného produkcie, neuzatváraním dodávateľsko-odberateľských zmlúv u väčšiny komodít, čo má negatívny vplyv na speňažovanie úrody a teda nepriamo aj na účinok týchto dotácií, napr. u zemiakov. Z uvedeného vyplýva požiadavka podmieniť poskytovanie podpory uzatvorením dodávateľsko-odberateľských zmlúv na realizovateľnú produkciu.

Negatívnym javom dotovania cien vstupov je, že motivuje predajcov zvyšovať ich ceny, teda pôdohospodárstvo nepriamo dotuje dodávateľské odvetvia. Tieto dotácie je nutné postupne obmedzovať aj z hľadiska požiadavky prispôbovania našich podporných EÚ, nakoľko Spoločná poľnohospodárska politika túto formu podpory neuplatňuje.

Súčasťou dotácií na stabilizáciu výroby boli dotácie na podporu zvyšovania kvality mlieka. Prudký pokles stavov kráv a zníženia ich úžitkovosti v prvých rokoch vyvolal potrebu podporiť toto odvetvie. Poskytovali sa od roku 1993 a použili sa prevažne na podporu kvality kravského surového mlieka. Ich pozitívny účinok sa

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Investície ¹	1 344,3	2 109,7	1 429,7	957,5	935,1	1 110,1	1 799,1	1 650,0

¹investments

prejavil vo zvýšení predaného mlieka v Q. a I. triede, ale bez účinku na zmiernenie sezónnosti výroby a predaja mlieka. Pri absencii podmienok minimálnej úžitkovosti, resp. zvyšovania úžitkovosti pre poskytovanie dotácií na mlieko až do roku 1997, sa zakonzervovala nízka úroveň úžitkovosti u časti agropodnikateľov.

PODPORA INVESTOVANIA

V poľnohospodárstve pretrvávajú vysoká miera opotrebovanosti hmotného investičného majetku (HIM), najmä strojov a zariadení, ako aj zastaranosť technológie, najmä v ŽV. Nedostatočná tvorba vlastných zdrojov a malá dostupnosť finančných prostriedkov z úverových zdrojov stále vyvoláva zvýšené požiadavky podnikateľských subjektov na dotačnú podporu investovania.

Investičné dotácie sa poskytovali prostredníctvom grantov na nákup poľnohospodárskej mechanizácie, zariadení a iných kapitálových investícií (najmä na podporu investície výstavby, energetickej koncepcie, na rekonštrukciu a zakladanie vinohradov a ovocných sádov) v súlade so stanovenými prioritnými programami (tab. IV).

V posledných rokoch smerovali vo zvýšenej miere na nákup modernej poľnohospodárskej a potravinárskej techniky a technológie, ktoré v roku 1998 činili 69,1 % z dotácií na investície. To napomohlo k zvýšeniu obnovy zastaranej techniky a technológií.

Dotačná podpora investovania motivuje tiež dodávateľov zvyšovať ceny, čím dochádza k nepriamemu dotovaniu odvetví mimo poľnohospodárstva a znižovaniu efektu tejto podpory.

Nedokončená vnútorná transformácia poľnohospodárskych družstiev, vleklá privatizácia štátnych poľnohospodárskych podnikov a nedoriešené vlastnícke vzťahy k pôde vytvárali riziká subjektívnych pohľadov pri alokácii investícií a následných podpór ich obstarania podnikateľským subjektom.

Z doterajšieho pôsobenia investičných dotácií možno usúdiť, že:

- mali priamy vplyv na realizáciu rozvojových programov podnikov a podnikania fyzických osôb;
- tie, ktoré boli viazané na budovanie hospodárstev, výstavbu a rekonštrukciu cestou investičných programov, alebo ekologického charakteru mali efektívne prínosy;
- tam, kde investičný vklad do rozvojových programov nebol prepojený na reálny trh a výhľadový program do budúcnosti, mali tieto dotácie iba čiastočné prínosy, najmä u štátnych poľnohospodárskych pod-

nikov (ŠM a podniky biologických služieb), ktorými sa poskytli dotácie na dobudovanie veľkokapacitných priestorov pre hospodárske zvieratá, aj keď na druhej strane dochádzalo k reštrukturalizácii výroby spojenej s redukciami základného stáda.

PODPORA INVESTOVANIA POTRAVINÁRSTVA

Táto podpora mala najväčšiu úroveň v rokoch 1991 (350,3 mil. Kčs) a v roku 1992 (258 mil. Kčs), kedy sa podporovali prevažne noví živnostníci v potravinárstve, bez predbežného zistenia potrieb konkrétneho regiónu. Dôsledkom toho bolo skrachovanie mnohých živnostníkov a zvýšenie nevyužitia výrobných kapacít v potravinárstve.

Aj z týchto dôvodov sa v ďalších rokoch objem dotácií do potravinárstva podstatne znížil a v rokoch 1993–1996 stagnoval na úrovni cca 100 mil. Sk. Ich podiel na celkových dotáciách pre agropotravinárstvo predstavoval 1,4 % v rokoch 1993–1996, resp. 2,8 % v roku 1997. Z hľadiska realizácie reštrukturalizačných plánov technologickej inovácie jednotlivých odborov potravinárskeho priemyslu bola táto úroveň nedostatočná.

ZÁVER

Dotáciami poskytovanými do agropotravinárstva v rokoch 1991–1998 sa významne podporilo hospodárenie v znevýhodnených oblastiach a reštrukturalizácia v agropotravinárstve. Svojím pôsobením čiastočne eliminovali negatívne dosahy cenovej disparity, deficit čistých živín v pôde, investícií najmä strojov a technologickej zariadení. Ich príspevom sa zvýšila kvalita mlieka a úžitkovosť dojníc. Významne sa nimi podporili priority v investičnej oblasti zamerané na nákup modernej techniky a technológie na podporu technologických rekonštrukcií, modernizácii výrobných kapacít a v poslednom období obnova trvalých kultúr.

Z doterajších poznatkov o pôsobení dotácií možno usúdiť, že zvýšenie ich účinnosti vyžaduje diferencovaný prístup voči podnikateľským subjektom pri rozhodovaní o dotačnej podpore, permanentné zdokonaľovanie kritérií pre priznávanie dotácií (zvýšením adresnosti) a prehĺbovanie kontroly ich využívania na stanovené ciele. Minimalizovanie poskytovania dotácií, hlavne systémových na pôdu, neperspektívnym a zmluvné podmienky nespĺňajúcim agropodnikateľom vyžaduje zvýšenie náročnosti obhospodarovateľa dotácií, t.j. príslušného regionálneho odboru MP pri posudzovaní úrovne vypracovania a realizácie podnikateľských zá-

merov a využívania dotovanej poľnohospodárskej pôdy konkrétnych podnikateľských subjektov a metodiky pre hodnotenie ekonomickej bonity (ktoré bolo v roku 1997 a do 30. 4. 1998 zakotvené vo Výnose MP SR o poskytovaní dotácií) pri rozhodovaní o ich poskytovaní. Súčasne je potrebné zosúladiť jednotlivé druhy podpôr, aby sa neposkytovali duplicitne, resp. proti zámerom reštrukturalizácie výroby, hlavne v horších prírodných podmienkach.

Zmenami v dotačnej politike s účinnosťou od 1. 5. 1999, ktorá je väčšou mierou ako doteraz zameraná na podporu realizácie rozvojových programov výrobných odvetví resp. chovu hospodárskych zvierat, sa predpokladá zvýšenie účinnosti dotácií.

V porovnaní s krajinami EÚ náš informačný systém poskytovania dotačnej podpory do agropotravinárstva je nedostatočný, nakoľko sa obmedzuje iba na evidovanie objemov poskytovaných dotácií do agropotravinárstva, pritom aj tieto informácie sú dostupné iba u príslušných pracovníkov rezortu. Ucelenejší a prehľadný informačný systém o úrovni poskytovania a využitia dotácií absentuje.

LITERATÚRA

- Mosný D. a kol. (1993): Kontrola a analýza ekonomickej účinnosti poskytnutých dotácií APK v rokoch 1991–1992. [Záverečná správa], Bratislava, VÚEPP, 108 s.
- Smernice Ministerstva pôdohospodárstva SR o poskytovaní dotácií v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe v roku 1991, 1992 (1993, 1994). MP SR Bratislava.
- Solíková H. (1994): Analýza efektívnosti dotácií poskytovaných v PPK za rok 1993 a návrh na zmeny ich poskytovania v roku 1995 a v ďalších rokoch (1995). [Záverečná správa], Bratislava, VÚEPP, 65 s.
- Solíková H. (1998): Dotačná náročnosť výroby potravín v Slovenskej republike. Poľnohospodárstvo, (2): 138–155.
- Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve v Slovenskej republike 1999 (1999). Bratislava, VÚEPP, 168 s.
- Výnosy Ministerstva pôdohospodárstva SR o poskytovaní dotácií zo ŠR v pôsobnosti MP SR na roky 1995, 1996, 1997, 1998. MP Bratislava.

Došlo 17. 2. 2000

Kontaktná adresa:

Ing. Helena Solíková, PhD., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava, Slovenská republika, tel. +421 7 58 243 304, e-mail: trubacov@vuepp.sk

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÝCH A POTRAVINÁŘSKÝCH INFORMACÍ

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna (ÚZLK)

Slezská 7, 120 56 Praha 2, tel.: 02/24 25 79 39, fax: 02/24 25 39 38

Máte zájem o pravidelné sledování nejčerstvějších informací ze zahraničních odborných časopisů?

Tento požadavek Vám rádi splníme, objednáte-li si naši informační reprografickou službu „Obsahy zahraničních časopisů“ a články typu „Current Contents“.

Vyberete-li si z každoročně aktualizovaného **Seznamu časopisů objednaných do fondu ÚZLK** sledování nejzajímavějších časopisů z Vašeho oboru, zašleme Vám nejprve kopie obsahů nejčerstvějších čísel časopisů a na základě výběru kopie požadovaných článků.

Chtěli bychom Vás také upozornit na další reprografickou službu ÚZLK, a to na poskytování kopií článků z knih a časopisů, které jsou ve fondu ÚZLK. Požadavky na tyto kopie můžete uplatňovat v průběhu celého roku na formulářích „Objednávka reprografické práce“, které si můžete objednat v Technickém ústředí knihoven, Solniční 12, 601 74 Brno, pod katalog. č. TÚK 138-0.

Veškeré další informace a objednávky na reprografické služby včetně Vašich připomínek Vám poskytneme na adrese:

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna – ÚZPI

Odd. reproslužeb

Slezská 7, 120 56 Praha 2

Poštovní schránka 39

Telefonické dotazy: 02/24 25 79 39, linka 329, 421 nebo 306

VÝVOJ SLOVENSKEHO AGRÁRNEHO TRHU V TRANSFORMAČNOM PROCES

DEVELOPMENT OF SLOVAK AGRICULTURAL MARKET AND TRADE IN THE TRANSFORMATION PERIOD

V. Ižáková

Research Institute of Agricultural and Food Economics, Bratislava, Slovak Republic

ABSTRACT: In the contribution, there is analysed the development of Slovak agrar market in the period 1991–1998. Under the impact of economic reform, where the role of agrar market was underestimated, agricultural production has decreased, namely animal production dropped by 30–50% regarding individual commodities. The reasons lay in the decrease of demand for food, a too high foreign trade liberalisation level, namely in decreased tariff protection of import and low liberalisation of agricultural and food commodity export. The population has consumed, under the influence of real incomes drop, cheaper food and has compensated the price increase of non-food commodities by a lower food consumption. Agrar market has registered two development stages during the period of economic reform. In the first stage, production and sale of food commodities in general decreased in consequence of lower demand. In the second stage, sales of home produced food commodities decreased as a consequence of growing imports. Agrar policy in the area of agrar market and foreign trade was based on home consumption, while this these was not supported by economic nor any other tools. On the contrary, we have accepted very liberal tariffs in the frame of the GATT-WTO agreements. In 1998, tariff incidence in export was only 4.3% and import was fully liberalised, that is without import licences. On the other side, export was not supported by subsidies and was not liberalised, because there were not granted automatic licences for most commodities. Such an approach to market and foreign trade led necessarily to the steep increase of food commodities import, which has increased during the period 1993–1998 by the index 170. Import coverage by export reached only 51% in 1998 and only 27% for the EU countries. The ways out of the mentioned negative situation, as seen by the authores of this contribution, lay in implementation of the principal measures to remove the wrong steps in the pre-accession period. They lay in the change of state ingerence in the home agrar market, accepting the concept of agrar foreign trade, food industry modernisation and forming the marketing associations of primary production enterprises, as well as in levelling of the different levels and systems of market protection towards the decisive trade partners in the frame of agri-food foreign trade.

Key words: agrar market, import, export, foreign trade

ABSTRAKT: V príspevku sa analyzuje vývoj slovenského agrárneho trhu za obdobie rokov 1991–1998. Pod vplyvom ekonomickej reformy, u ktorej sa podcenila úloha agrárneho trhu, sa znížila poľnohospodárska výroba, najmä živočíšna produkcia o 30–50 % pri jednotlivých komoditách. Príčiny sú v zníženom dopyte obyvateľstva po potravinách, príliš vysoký stupeň liberalizácie zahraničného obchodu, najmä zníženie colnej ochrany pred dovozom a nízka liberalizácia vývozu poľnohospodárskych a potravinárskych komodít. Obyvateľstvo pod vplyvom poklesu reálnych príjmov spotrebovalo lacnejšie druhy potravín a kompenzovalo zvýšenie cien nepotravinárskych potravín nižšou spotrebou potravín. Agrárny trh v období ekonomickej reformy zaznamenal dve vývojové fázy. V prvej fáze sa znížila výroba a predaj potravín vo všeobecnosti pod vplyvom nižšieho dopytu. V druhej fáze poklesol predaj potravín domáceho pôvodu a to pod vplyvom rastúceho dovozu. Agrárna politika v oblasti agrárneho trhu a zahraničného obchodu bola postavená na domácej spotrebe, pričom sa táto téza nepodporila ekonomickými nástrojmi ani inými opatreniami. Naopak v rámci dohôd GATT-WTO sme prijali veľmi liberálne colné sadzby. Colná incidencia v roku 1998 pri dovoze bola iba 4,3 % a dovoz bol plne liberalizovaný, teda bez dovozných licencií. Na druhej strane vývoz sa nepodporil dotáciami a nebol liberalizovaný, pretože na väčšinu komodít sa uplatnili neautomatické licencie. Takýto prístup k riešeniu trhu a zahraničného obchodu musel jednoznačne viesť k prudkému nárastu dovozov potravinárskeho tovaru, ktoré sa za obdobie rokov 1993–1998 zvýšili indexom 170. Stupeň krytia dovozu vývozom u agropotravinárskeho tovaru dosiahol v roku 1998 iba 51 % a u krajín EÚ len 27 %. Východiská z uvedenej zlej situácie autorka vidí v uplatnení zásadných opatrení v predvstupovom období na odstránenie chybných krokov. Spočívajú v zmene štátnej intervencie na domácom agrárnom trhu, prijatí koncepcie zahraničného obchodu, v podpore modernizácie potravinárskeho priemyslu a vytváraní odbytových združení prvovýrobcov ako aj vo vyrovnaní rozdielných úrovní a systémov ochrany trhu s rozhodujúcimi obchodnými partnermi v rámci zahraničného obchodu s agropotravinárskymi komoditami.

Kľúčové slová: agrárny trh, dovoz, vývoz, zahraničný obchod

Ekonomická transformácia hospodárstva z centrálne plánovaného systému riadenia na trhovú ekonomiku znamená predovšetkým posilnenie vplyvu trhu na ekonomický vývoj hospodárstva. Konkrétne to znamená liberalizáciu trhu a jeho fungovanie na základe ponuky a dopytu. Agrárny trh je však špecifický tým, že je ovplyvnený nepredvídateľnými okolnosťami, najmä poveternostnými vplyvmi, ale aj krátkou dobou trvanlivosti tovarov, a preto nie je ani vo vyspelých trhovách ekonomikách plne liberalizovaný. Podkladom k usmerňovaniu, resp. regulovaniu trhu s agrárnymi komoditami sú aj relevantné informácie o agrárnom trhu a ich analýzy. Doterajšie skúsenosti ukazujú, že analýzy a prognózy vývoja agrárneho trhu na podklade relevantných informácií sú nenahraditeľné pri zabezpečení transparentnosti tohoto trhu ako aj pre správne a cieľné regulačné zásady. Potrebu takého druhu analýz si vynucuje i pokračujúci proces globalizácie agrárnych trhov. To sú dôvody, prečo sa na VÚEPP v Bratislave riešil vedecko-technický projekt zameraný na poznanie vývoja slovenského agrárneho trhu v transformujúcej sa ekonomike. Súčasťou tohoto projektu okrem iného boli aj analýzy vývoja agrárneho trhu na Slovensku v transformačnom procese.

MATERIÁL A METÓDY

Analýza bola vykonaná na základe údajov VÚEPP obsiahnutých v situačných a výhľadových správach za jednotlivé komodity, ďalej na základe údajov ŠÚ SR o spotrebe potravín, maloobchodnom predaji potravín a príjmoch obyvateľstva. Pri hodnotení zahraničného obchodu sa použili údaje z colnej štatistiky SR. V analýze sa využili metódy hodnotenia trendov a prepočty ukazovateľov zahraničného obchodu ako sú: obchodovateľnosť, saldo, efektívnosť.

VLASTNÁ PRÁCA

Transformácia v poľnohospodárstve sa najcitlivejšie prejavila vo vývoji agrárneho trhu a zahraničného obchodu s agrárnymi produktami. Pri tvorbe scenára ekonomickej reformy sa podcenila práve úloha agrárneho trhu a jeho vplyv na celkový vývoj poľnohospodárstva. Úplná liberalizácia trhu, ktorá sa uplatnila od roku 1990, nebrala do úvahy osobitosti agrárneho trhu, kvôli ktorým nemôže byť tento trh plne liberalizovaný.

Dôsledky takéhoto postupu sa prejavili v tom, že do roku 1994 sa agrárny trh na Slovensku vyvíjal živelne s typickými výkyvmi a výraznou disproporciou ponuky a dopytu s prevahou ponuky. To viedlo k postupnému zníženiu poľnohospodárskej výroby, najmä živočíšnej, ale aj k nízkym cenám poľnohospodárskych produktov. V dôsledku rastu cien výrobných vstupov, ale aj nepriaznivých klimatických podmienok v rokoch

Komodita ¹	M.j. ²	Zmena v roku 1998 oproti roku 1990 ³	
		tis. l ⁴	%
Jatočné zvieratá celkom ⁵	t ž.hm. ¹⁴	-219 370	-36,7
– jatočný HD ⁶	t ž.hm. ¹⁴	-106 612	-50,6
– jatočné ošípané ⁷	t ž.hm. ¹⁴	-108 842	-29,0
– jatočné ovce ⁸	t ž.hm. ¹⁴	-69 462	-64,7
Mlieko kravské ⁹	tis. l ¹⁵	-778 203	-40,5
Jatočná hydina ¹⁰	t ž.hm. ¹⁴	-5 271	-4,5
Vajcia konzumné ¹¹	tis. ks ¹⁶	-439 332	-22,2
Syr ovčí ¹²	t	-1 364	-39,1
Vlna ovčia ¹³	t	-1 925	-64,5

¹commodity, ²unit, ³change in 1998 compared to 1990, ⁴absolutely, ⁵slaughter animals total, ⁶slaughter beef cattle, ⁷slaughter pigs, ⁸slaughter sheep, ⁹cow milk, ¹⁰slaughter poultry, ¹¹eggs for consumption, ¹²sheep cheese, ¹³sheep wool, ¹⁴tons liveweight, ¹⁵ths litres, ¹⁶ths pcs

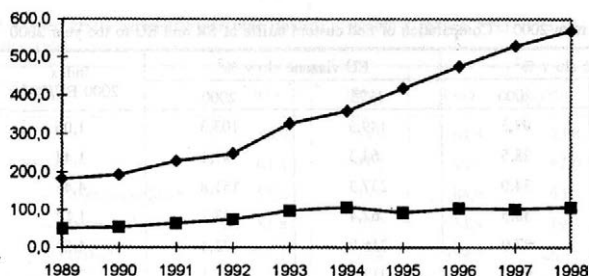
II. Zmeny produkcie rastlinných produktov v t a % – Changes in plant production in tons and %

Komodita ¹	Zmena v roku 1998 oproti roku 1990 ¹	
	t	%
Obilniny spolu ³	-129 562	-35,8
– pšenica ⁴	-239 383	-11,7
– jačmeň ⁵	-38 428	-4,2
– kukurica ⁶	+267 800	+72,4
Olejiny ⁷	+94 189	+66,6
Cukrová repa ⁸	-251 093	-15,8
Zemiaky ⁹	-366 726	-47,1
Strukoviny ¹⁰	-25 195	-26,0
Zelenina ¹¹	+96 448	+19,4
Ovocie ¹²	-8 055	-4,8

¹commodity, ²change in 1998 compared to 1990 in tons and %, ³cereals together, ⁴wheat, ⁵barley, ⁶corn, ⁷oilseed, ⁸sugar beet, ⁹potatoes, ¹⁰legumes, ¹¹vegetables, ¹²fruit

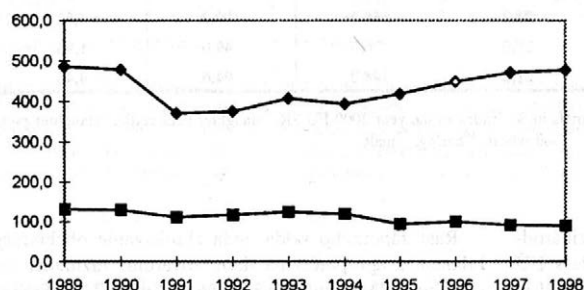
1992 a 1993, sa ponuka významne znížila a to sa odrazilo v nedostatočnej ponuke niektorých produktov. V rastlinnej výrobe to bolo evidentné, najmä pri zemiakoch, cukrovej repke a kukurici na zrno. Celková ponuka živočíšnych výrobkov bola o 30–50 % nižšia, pretože rozdielne cenové hladiny potravín rastlinného a živočíšneho pôvodu znižovali najmä dopyt po živočíšnych produktoch.

V prvých rokoch transformácie bol vývoj ponuky agropotravinárskych produktov determinovaný predovšetkým dopytom na domácom trhu, pretože export sa ešte nerozvinul. V rámci rastlinných produktov sa pokles domácej spotreby prejavil pri zemiakoch, keď v hospodárskom roku 1994–1995 sa spotrebovalo len 44,2 % objemu zemiakov, ako v hospodárskom roku

1. Vývoj bežných príjmov obyvateľstva a maloobchodný predaj potravín v mld. Sk (b.c.) – Development of the population current incomes and retail sales of food in bill. SK (current prices)

¹current incomes, ²sale of food

2. Vývoj reálnych príjmov obyvateľstva a maloobchodný predaj potravín v mld. Sk – Development of the population real incomes and retail sales of food in bill. SK

¹real incomes, ²sale of food

III. Vývoj spotreby potravín na obyvateľa za vybrané druhy v kg – Development of per capita food consumption of selected kinds in kg

Druh potravín ¹	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Index 1998/1989
Drahsie druhy (mlieko, mäso) ²	337,1	310,3	289,0	263,1	235,5	229,6	226,1	227,1	227,9	226,2	67,1
Lacnejšie druhy (obilniny v hodnote múky, zemiaky, čerstvá zelenina a ovocie) ³	296,1	302,9	301,9	291,2	301,6	286,4	286,6	290,4	289,5	295,0	99,6

Prameň – source: ŠÚ SR, vlastné prepočty – SO SR, own computations

* 1989 = 100

¹kinds of food, ²more expensive commodities (milk, meat), ³cheaper commodities (cereals in flour equivalent, potatoes, fresh vegetables, fruit)

1989–1990, teda pred liberalizáciou. Pri ostatných rastlinných komoditách zostala domáca spotreba na úrovni 80–90 % hodnoty z roku 1989. Vo vývoji spotreby živočíšnych produktov bol pokles ešte výraznejší, keď sa znížila o tretinu spotreba mlieka a mliečnych výrobkov a výrazne poklesla aj spotreba mäsa, najmä hovädzieho. Postupné vyrovnanie ponuky a dopytu nastalo po roku 1995, ale produkcia jednotlivých poľnohospodárskych výrobkov nedosahuje úroveň pred liberalizáciou cien z roku 1990 (tab. I a II).

Prvé obdobie vo vývoji agrárneho domáceho trhu bolo teda fázou prispôsobenia ponuky dopytu. Na dopyt vplývali viaceré faktory, ale najmä vývoj nominálnych a reálnych príjmov obyvateľstva, cien potravín, ale aj cien ostatného spotrebného tovaru a služieb (graf 1 a 2). V tomto vývoji bolo charakteristické, že krivka vývoja dopytu po potravinách zďaleka nekopírovala krivku reálnych príjmov obyvateľstva. Predaj potravín pri raste

nominálnych i reálnych príjmov sa zvyšoval pomalším tempom ako nepotravinársky tovar. Príčiny tohoto javu vidia Némec a Prachár (1999) v tom, že „pri oživovaní dopytu a raste reálnych príjmov občania uspokojovali svoje potreby u nepotravin na úkor výživových potrieb“. Umožnil im to pomalší rast cien potravín ako ostatných tovarov, ale aj substitúcia spotreby drahších potravín lacnejšími (tab. III).

V druhom období, t.j. po roku 1994, nastáva na domácom trhu s potravinami ďalší pokles dopytu po domácich výrobkoch, ale pod vplyvom zvyšujúceho sa importu potravín a znižujúcej sa konkurencieschopnosti našich potravín na samotnom domácom trhu. Znižujúca sa konkurencieschopnosť domácich potravín je spôsobená jednak nedostatočnou reklamou, reštrukturalizáciou a privatizáciou domáceho potravinárskeho priemyslu, nízkou úrovňou marketingu, ale aj dovozom vysoko dotovaného potravinárskeho tovaru z Európskej únie.

Výrobok ¹	SR viazané clo v % ²		EÚ viazané clo v % ³		Index 2000 EÚ/SR ⁴
	1995	2000	1995	2000	
Jatočný HD ⁵	115,2	97,5	149,9	103,3	1,06
Jatočné ošípané ⁶	33,7	28,5	64,3	41,1	1,44
Hovädzie mäso ⁷	41,7	34,0	237,3	151,8	4,46
Bravčové mäso ⁸	45,8	38,5	67,4	43,1	1,12
Sušené mlieko ⁹	49,6	27,0	216,8	173,4	4,69
Maslo ¹⁰	81,5	68,0	312,1	201,1	2,96
Syry ¹¹	10,0	8,5	96,3	61,7	7,26
Vajcia ¹²	20,0	17,0	98,1	57,7	3,31
Pšenica potravinárska ¹³	25,0	21,2	160,2	102,2	4,82
Jačmeň ¹⁴	25,0	25,0	76,5	49,0	1,96
Slad ¹⁵	25,0	21,2	148,0	94,6	4,46

¹ commodity, ² tied custom tariffs in %, ³ EU tied custom tariffs in %, ⁴ index to the year 2000 EÚ/SR, ⁵ slaughter beef cattle, ⁶ slaughter pigs, ⁷ beef, ⁸ pork, ⁹ evaporated milk, ¹⁰ butter, ¹¹ cheese, ¹² eggs, ¹³ food wheat, ¹⁴ barley, ¹⁵ malt

Umožnili to aj nerovnoprávne uzatvorené medzinárodné obchodné dohody, najmä asociačná dohoda s EÚ a dohoda s GATT-WTO z Marakeša. Najvypuklejší je rozdiel v colnej ochrane a exportných dotáciách s krajinami EÚ. Dokumentuje to i porovnanie viazaných colných sadzieb vybraných agropotravinárskych produktov v SR a EÚ do roku 2000 (tab. IV).

V období po roku 1993, teda po osamostatnení Slovenska a prijatí novej agrárnej politiky, bol domáci trh okrem dopytu zo strany obyvateľstva do značnej miery ovplyvnený aj zahraničným obchodom a obchodnými dohodami so zahraničím. Agrárna politika v oblasti agrárneho trhu a zahraničného obchodu bola postavená na domácej spotrebe, pričom sa v nej deklarovalo, že sa predpokladá, že 80–90 % základných potravín bude zabezpečených z domácej výroby. Ostalo však iba pri tejto deklarácii, pretože domáci trh ostal nechránený. Priemerná colná incidencia agropotravinárskych tovarov (bez ČR), najmä pod vplyvom nerovnoprávných záväzkov prijatých v Marakeši (Dohoda GATT-WTO) sa pohybovala pri dovoze od 5–4,3 %. Súčasne sa až v roku 1997 prijali zákony na ochranu trhu pred nežiadúcimi dovozmi (dotovanými a pri dumpingových cenách). Dovozy boli liberalizované aj automatickými licenciami u prevažnej väčšiny agropotravinárskych tovarov už od začiatku reformy. Na druhej strane vývozy agropotravinárskych tovarov podliehali v prevažnej miere neautomatickým licenciám, ktorých vydávanie bolo značne zbyrokratizované. Takýto prístup k riešeniu trhu a zahraničnému obchodu musel jednoznačne viesť k prudkému nárastu dovozov potravinárskeho tovaru, ktoré sa za obdobie rokov 1993–1998 zvýšili indexom 170. Pravdou je, že tempo rastu vývozu bolo len o niečo nižšie (index 141), ale jeho celková úroveň zostala nižšia a v roku 1998 už saldo zahraničného obchodu s agropotravinárskym tovarom bolo 15 mld. Sk, čo je 18,8 % podiel z celkovej zápornej bilancie zahraničného obchodu v SR.

Rast záporného salda, teda zhoršovanie obchodnej bilancie s agropotravinárskym tovarom, zaznamenalo od roku 1993 dvojnásobné zvýšenie (index 217). Podiel agrárneho exportu na celkovom vývoze od roku 1993 klesol ročne v priemere o 0,64 bodu. Našťastie situácia u jednotlivých komodít v exporte bola rôzna. Agropotravinársky vývoz rástol najmä v komoditných skupinách obilniny, živočíšne a rastlinné tuky, mlynské výrobky, slad, škrob, olejnaté semená a tabak. Výrazne sa znížil, resp. úplne zastavil vývoz komoditných skupín mäso, živé zvieratá a prípravky zo zeleniny a ovocia.

Z teritoriálneho hľadiska sme v hodnotenom období náš agropotravinársky vývoz orientovali najmä do krajín CEFTA, vrátane ČR. V roku 1998 40 percent nášho exportu smerovalo do ČR a 60 percent do krajín CEFTA (vrátane ČR). Tendencie takto smerovaného exportu sa však mierne zhoršili, pretože tesne po rozdelení Československa (1994) sme až 55 % nášho agropotravinárskeho exportu umiestnili v ČR a 61 % v krajinách CEFTA. Konkrétne to znamená, že nami iniciovaná dohoda o voľnom obchode s krajinami CEFTA nebola úspešná. Hoci sme sa ňou snažili dodatočne korigovať nerovnovážne postavenie v otvorenosti agrárneho trhu, ktoré vyplývalo z Dohody GATT-WTO z Marakeša, aj voči štátom CEFTA, nielen voči EÚ, nepodarilo sa to. Niektoré nepriaznivé tendencie v jednotlivých výrobových odvetviach sa však zmiernili.

Neúspešnosť zahranično-obchodnej politiky v agropotravinárskom sektore možno dokumentovať stupňom krytia agropotravinárskeho dovozu vývozom (tab. V).

Z tab. V vyplýva, že ak za optimálny vývoj považujeme situáciu, keď dovoz jedného tovaru je krytý iným a dochádza k vyrovnannej obchodnej bilancii, neúspešný alebo asymetrický bol hlavne zahraničný obchod s Európskou úniou za celé obdobie rokov 1993–1998.

Náš vývoz agropotravinárskych produktov do EÚ kryl dovoz tejto skupiny tovarov do SR len na 36–27 % so zhoršujúcim sa trendom vývoja. V rámci obchodu

Krajina ¹	1993	1994	1995	1996	1997	1997*	1998	Index 1997/1998
EÚ	36,0	33,0	34,4	23,8	31,7	31,4	27,1	115,9
CEFTA	61,1	91,1	90,6	67,0	65,1	65,3	72,2	90,4
– Česká republika ²	57,2	95,1	84,6	68,3	62,1	62,9	62,2	101,1
– Maďarsko ³	81,8	50,2	33,9	19,3	43,6	44,5	49,0	90,8
– Poľsko ⁴	218,1	78,8	359,0	261,1	151,3	149,2	189,0	78,6
NIS**	1 491,5	609,1	1 633,1	1 374,5	276,3	276,4	1 859,4	14,9
Zvyšok Európy***	23,0	8,2	13,3	10,7	10,3	10,5	9,5	110,5
Celkom ⁵	57,0	64,0	69,6	50,6	53,0	52,9	51,4	102,9

Prameň – source: Colná štatistika – Customs Statistics

*údaje spracované podľa vyhlášky 167/1997 Zb. MF SR – data processed according to the Act 167/1997 Coll. MF SR

**NIS: Arménia, Azerbajdžan, Bielorus, Gruzín, Kazachstan, Kirgizsko, Moldávia, Rusko, Tadžikistan, Turkmen, Ukrajina, Uzbekistan – Armenia, Azerbaijan, Belorussia, Georgia, Kazakhstan, Kirgizia, Moldova, Russia, Tadzhikistan, Turkmenia, Ukraine, Uzbekistan

***Zvyšok Európy – rest of Europe: Nórsko, Lichtenštajnsko, Švajčiarsko, Chorvátsko, Macedónsko, Juhoslávia, Bosna, Hercegovina, Albánsko, Island – Norway, Lichtenstein, Switzerland, Croatia, Macedonia, Yugoslavia, Bosnia, Hercegovina, Albania, Island

¹country, ²Czech Republic, ³Hungary, ⁴Poland, ⁵together

s krajinami CEFTA je dovoz krytý vývozom na 72 %, ale taktiež so zhoršujúcou sa tendenciou najmä voči Maďarsku a Českej republike.

Uvedený vývoj zahraničného obchodu s agropotravinárskymi tovarmi v SR našiel konkrétny odraz aj na domácom trhu. Možno povedať, že v celom transformačnom procese sme v agrárnom programe podcenili odbytovú stránku, čo znamená, že sa venovala nedostatočná pozornosť exportu a organizácii vnútorného potravinového trhu. Na základe toho došlo k poklesu konkurencieschopnosti celého agrárneho sektoru SR, čo sa prejavilo v znížení možnosti uplatnenia poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov SR na domácom trhu a v klesajúcom vývoze. V konečnom dôsledku sme už v roku 1998 nedosiahli sebestačnosť pri zemiakoch, ovocí, bravčovom a hydinovom mäse. To však neznamená, že nedokážeme potrebnú produkciu vyrobiť, ale uvedené produkty nie sú dostatočne konkurencieschopné v porovnaní s rovnakým dovezeným tovarom, ktorý ich vytlačí z trhu. Dovozy hydinového a bravčového mäsa a zemiakov sa podieľa na domácej spotrebe 7–10 %. Z podobných dôvodov poklesla výroba cukru o 30 %, pšeničných múk a krupice o 3,6 % a výrobkov z mäsa takmer o 20 %. Naopak u konkurencieschopných výrobkov, t.j. exportovateľných, sa zvýšila výroba. Prejavilo sa to konkrétne v raste výroby mlieka a syrov od 1,3–11 %, pri slade o 21 %, zeleninových výrobkov o 20 % a rastlinných tukoch a olejoch o 15 %.

Východiská z uvedenej situácie vidíme hlavne v tom, že sa v predvstupovom období vykonávajú zásadné opatrenia na odstránenie tých chybných krokov, ktoré je možné ešte napraviť. Medzi ne patria:

- vytvorenie podmienok na pôsobenie štátnej intervencie za podmienok podobných s pravidlami EÚ a blízky pôvodným zámerom činnosti ŠFTR. Konkrétne

ne pôjde o to, aby ŠFTR mohol účinne odčerpávať prebytky poľnohospodárskej produkcie, ktoré vznikli z nadpriemernej úrody alebo zníženého dopytu;

- prijatie koncepcie zahraničného obchodu s agropotravinárskymi produktami, zvýšenie podpory exportu konkurencieschopných komodít a zapojenie agropotravinárskeho obchodu do podporných a poisťných schém Eximbanky;
- podpora vytvárania odbytových združení prvovýrobcov, zakladanie veľkoobchodných trhov, prepojenia prvovýroby so spracovateľmi;
- vytvorenie verejnej agentúry na podporu agrárneho trhu, ktorá by okrem propagácie slovenských výrobkov mala prispieť k transparentnosti trhov zverejňovaním trhových informácií;
- vyrovnanie rozdielných úrovní a systémov ochrany trhu s rozhodujúcimi obchodnými partnermi vrátane EÚ v ďalšom kole rokovaní WTO (1999), ale aj využívaním takých nástrojov, ako sú diferencované clá v priebehu roka (v sezóne vyššie), technické prekážky obchodu a zvláštne ochranné opatrenia. V rámci uvedeného a ďalšieho kola rokovaní WTO je treba prehodnotiť aj otázku administratívania colných kvót a dosiahnuť priaznivejšie podmienky pre SR v prítužnosti na trh;
- prehodnotenie a prepracovanie trhových poriadkov na systém blízky „spoločnej agrárnej politike“ v Európskej únii.

ZÁVER

V priebehu transformácie slovenského poľnohospodárstva došlo k značným zmenám na agrárnom trhu. V prvom období rokov 1990–1995 pod vplyvom liberalizácie cien sa znížil dopyt po poľnohospodárskych

tovaroch. Najviac bola postihnutá živočíšna výroba, kde došlo u jednotlivých druhov výrobkov k poklesu produkcie od 5 % (hydina) až po 64 % (ovčia vlna). V rastlinnej výrobe bol vývoj odlišný, keď sa zvýšil dopyt aj vývoz u kukurice a olejnin o takmer 70 %. Najviac bola redukovaná produkcia zemiakov. Pokles výroby obilnín ako celku nesúvisel so zníženým dopytom, ale s extenzifikáciou výroby.

V druhom období (po roku 1995) dochádza k ďalšiemu znižovaniu produkcie pod vplyvom dovozu konkurencieschopnejších, ale často dotovaných (EÚ) produktov na slovenský trh.

Vzhľadom k tomu, že v najbližšom období nemožno očakávať podstatné zvýšenie spotreby potravín na domácom trhu a dovoz potravín sa bude zvyšovať, je treba sa orientovať na podporu exportovateľných tovarov v celej vertikále výroby a predaja. Ďalej je potrebné

kvôli zvýšeniu konkurencieschopnosti zvýšiť produktivnosť výroby a zlepšenie infraštruktúry obchodu.

LITERATÚRA

Blaas G. a kol. (1999): Analýza vývoja poľnohospodárstva a potravinárstva v období rokov 1990–1998. Bratislava, VÚEPP, 392 s.

Ižáková V. a kol. (1998): Agrárny trh v procese transformácie poľnohospodárstva. Bratislava, VÚEPP, s. 14–23.

Němec J., Prachár I. (1999): Vývoj dopytu obyvateľstva po potravinách a analýza činiteľov, ktoré ho ovplyvňujú. Bratislava, PÚ-SAV, s. 15–16.

Došlo 17. 2. 2000

Kontaktná adresa:

Doc. Ing. Viera Ižáková, PhD.. Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava, Slovenská republika, tel. +421 7 5824 3342, e-mail: morarova@vuepp.sk

VÝVOJ DOMÁCEHO A ZAHRA NIČNÉHO OBILNINÁRSKEHO TRHU SR

DEVELOPMENT OF DOMESTIC AND FOREIGN CEREAL TRADE SR

L. Sirotský

Research Institute of Agricultural and Food Economics, Bratislava, Slovak Republic

ABSTRACT: Slovak cereal market disposes of favourable domestic natural production conditions. During the transformation of agriculture period (since 1989), the development of this market was characterised by distinctive disproportions of supply and demand. The factors influencing the non-stability of the Slovak cereal market issued from the transformation process and were connected, besides to the natural influences, also to the changes of the re-structuralisation conditions of agricultural primary production, changes of the ways of the Slovak agrar market state ingerence and with the changes in abroad cereal markets.

Key words: production, balance, supply, demand, producers prices, import, export

ABSTRAKT: Slovenský trh s obilninami disponuje priaznivými prírodnými domácimi podmienkami pre produkciu. V období transformácie poľnohospodárstva (od roku 1989) sa vývoj tohto trhu vyznačoval výraznou disproporcionálnosťou ponuky a dopytu. Faktory, ktoré vplývali na nestabilitu slovenského trhu s obilninami, pramenili v transformačnom procese a súviseli okrem prírodných vplyvov tiež so zmenami podmienok reštrukturalizácie poľnohospodárskej prvovýroby, zmenami spôsobu štátneho usmerňovania slovenského agrárneho trhu a so zmenami na zahraničných obilninárskych trhoch.

Kľúčové slová: produkcia, bilancia, ponuka, dopyt, ceny výrobcov, dovoz, vývoz

ÚVOD

Obilniny sú významnou súčasťou slovenského agropotravinárskeho trhu, pretože naše prírodné podmienky, pestovateľské technológie a skúsenosti umožňujú ich rentabilnú produkciu. Proces transformácie poľnohospodárstva na Slovensku v uplynulom 10-ročnom období ovplyvnil slovenský trh s obilninami jednak zmenami dopytu a ponuky, ako aj zmenami v spôsobe jeho usmerňovania z strany štátu.

MATERIÁL A METÓDA

Tento príspevok predkladá pohľad na časový rad vývoja bilancie ponuky a dopytu po obilninách, cien obilnín a zahraničného obchodu s obilninami v období rokov 1989–1998. Z údajov colnej štatistiky vypočítava jednotkové ceny a využíva hodnoty aritmetického priemeru. Zmeny vyjadruje percentami a indexami. Vývojové zmeny vysvetľuje vecnými príčinami ich vzniku.

VÝSLEDKY A DISKUSIA

V uplynulom 10-ročnom období sa obilniny pestovali na Slovensku ročne na ploche 809–870 tis. ha. Pri

hektárových úrodách od 3,77 do 5,19 tony sa dopestovalo ročne 3 152–4 250 tis. ton obilnín. Najvýznamnejšie priemerné podiely na produkcii obilnín mala pšenica (52,70 %), jačmeň (24,29 %) a kukurica na zrno (18,17 %).

Retrospektívny pohľad na ekonomiku pestovania obilnín na Slovensku (tab. I) dokazuje, že obilniny patria k tým rozhodujúcim plodinám, ktoré prinášajú ich producentom zisk a sú zdrojom čiastočnej kompenzácie „stratových“ poľnohospodárskych výrobkov. Vývoj ekonomiky ich pestovania dokazuje, že v období rokov 1993–1998 sa zisk na 1 dopestovanú tonu dosahoval v rozpätí 1 346–737 Sk pri pšenici, 1 002–560 Sk pri jačmeni a 1 343–189 Sk pri zrnovej kukurici.

V priemere sledovaného obdobia (1989–1998) sme ročne dovážali cca 100 tis. ton obilnín, čo umožňovalo priemernú ročnú ponuku obilnín v objeme 4 427 tis. ton. Z tohto objemu sa na domácom trhu spotrebovalo ročne 3 563 tis. ton a vyviezlo 277 tis. ton obilnín. Pred zberom novej úrody sa zásoby obilnín pohybovali v priemere na úrovni 575 tis. ton.

Pohľad na vývoj bilancie pšenice ukazuje, že táto objemom najvýznamnejšia obilnina sa v priemere hodnoteného obdobia dovážala v priemernom ročnom objeme 49 tis. ton a jej priemerná ročná ponuka predstavovala objem 2 323 tis. ton. Pšenica tvorila najvýznamnejší podiel na domácej spotrebe (53,5 %), ale aj na exporte

I. Bilancia obilnín na Slovensku (tis. t) – Balance of cereals in Slovakia (ths t)

Ukazovateľ ¹	Hospodárske roky ²									
	89–90	90–91	91–92	92–93	93–94	94–95	95–96	96–97	97–98	98–99
Produkcia ³	4 249,1	3 617,2	4 003,7	3 552,3	3 151,9	3 700,5	3 489,9	3 322,0	3 741,1	3 487,6
Počiatkové zásoby ⁴	947,5	951,9	875,4	895,5	456,5	523,3	523,6	188,2	470,1	606,3
Dovoz ⁵	71,0	9,2	7,4	108,0	343,2	62,4	9,4	337,4	68,0	20,0
Ostatné zdroje ⁶	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	483,6	0,0	0,0	0,0
Celková ponuka ⁷	5 267,6	4 578,3	4 886,5	4 555,8	3 951,6	4 286,2	4 506,5	3 847,6	4 279,2	4 113,9
Domáca spotreba ⁸	4 238,5	3 702,3	3 761,0	3 756,7	3 260,9	3 405,2	3 732,6	3 282,4	3 268,6	3 218,6
– potravinárska ⁹	1 133,4	836,0	924,0	945,9	863,1	879,5	1 120,5	945,8	969,7	1 193,0
– osivárska ¹⁰	172,6	171,9	173,6	158,7	190,0	153,0	134,5	137,2	149,2	183,6
– krmná ¹¹	2 932,5	2 694,4	2 663,4	2 652,1	2 207,8	2 104,3	2 150,1	1 964,4	1 907,4	1 522,0
– ostatná ¹²	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	268,4	327,5	235,0	242,3	320,0
Vývoz ¹³	77,2	0,6	230,0	342,6	167,4	357,4	585,7	10,5	356,5	637,1
Ostatné výdaje ¹⁴	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	84,6	47,8	0,0
Celkové použitie ¹⁵	4 315,7	3 702,9	3 991,0	4 099,3	3 428,3	3 762,6	4 318,3	3 377,5	3 672,9	3 855,7
Konečné zásoby ¹⁶	951,9	875,4	895,5	456,5	523,3	523,6	188,2	470,1	606,3	258,2

Prameň – source: Situačné a výhľadové správy – Obilniny, VÚEPP Bratislava, 1993–1999 – Situation and outlook reports – Cereals, RIAFE Bratislava, 1993–1999

¹index, ²production year, ³production, ⁴starting stocks, ⁵import, ⁶other resources, ⁷total supply, ⁸home consumption, ⁹food, ¹⁰seeds, ¹¹fodder, ¹²other, ¹³export, ¹⁴other use, ¹⁵total use, ¹⁶final stocks

II. Priemerné ročné ceny výrobcov obilnín v SR (v Sk/t) – Average yearly producers prices of cereals (SK/ton)

Druh obilnín ¹	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Index 98/91
Pšenica potravinárska ²	2 317	2 769	3 530	3 447	3 241	3 761	4 243	4 117	177,69
Pšenica priemyselná ³	1 902	2 338	3 092	3 113	2 884	3 343	3 639	3 298	173,40
Jačmeň sladovnícky ⁴	2 568	2 476	3 308	3 356	3 149	3 973	4 231	4 110	160,05
Jačmeň potravinársky ⁵	2 254	2 207	2 362	3 186	3 034	3 687	4 123	3 757	166,68
Jačmeň krmný ⁶	1 883	2 151	2 980	3 005	2 816	3 248	3 604	3 284	174,40
Raž potravinárska ⁷	2 382	2 224	3 042	3 070	2 920	3 729	4 052	4 017	168,64
Ovos potravinársky ⁸	3 076	3 587	5 102	4 737	3 511	4 509	4 273	4 131	134,30
Ovos krmný ⁹	2 365	2 215	2 854	2 925	2 896	3 207	3 685	3 219	136,11
Kukurica priemyselná ¹⁰	2 751	3 117	3 521	3 611	3 710	4 400	3 920	3 273	118,97

Prameň – source: ŠÚ SR – MA SR

¹sort of cereals, ²food wheat, ³industrial wheat, ⁴malting barley, ⁵food barley, ⁶fodder barley, ⁷food rye, ⁸food oats, ⁹fodder oats, ¹⁰industrial corn

(53,4 %) obilnín. Zásoby tejto komodity dosahovali pred zberom úrody v priemere 262 tis. ton.

Druhá naša najvýznamnejšia obilnina – jačmeň sa pri priemernom ročnom dovoze 30 tis. ton ponúkal na trh v objeme 1 008 tis. ton. Domáca spotreba v priemere sledovaného obdobia dosahovala ročný objem 862 tis. ton a vyvážali sme ročne cca 39 tis. ton jačmeňa. Priemerné zásoby tejto komodity pred zberom úrody sa pohybovali okolo 103 tis. ton.

Priemerná ročná ponuka zrnovej kukurice dosahovala v sledovanom období 849 tis. ton, pri minimálnom dovoze (cca 12 tis. ton), najmä osiva. Priemerná ročná domáca spotreba kukurice na zrno sa pohybovala okolo 605 tis. ton a v sledovanom období sme ročne vyvážali

cca 86 tis. ton tejto komodity. Zásoby k 30. 6. dosahovali v priemere 157 tis. ton.

Podobne ako pri ďalších agrárnych komoditách neboli dopyt a ponuka rovnovážnymi, čo sa prejavovalo predovšetkým vo vývoji cien.

Priemerné ročné ceny výrobcov (ceny, za ktoré pestovatelia predávali obilniny na domácom trhu) v období rokov 1991–1998 sa vyvíjali diferencovane, avšak mali vzostupnú tendenciu. Najvýraznejšie vzrástli ceny potravinárskej a priemyselnej pšenice (indexmi 177,7 a 173,4) a krmného jačmeňa (index 174,4). Významný rast zaznamenali aj ceny potravinárskeho a sladovníckeho jačmeňa (index 166,7 a 160) a potravinárskej raže (index 168,6). Nižšie tempo cenového rastu dosiahli

III. Teritoriálna štruktúra zahraničného obchodu SR s obilninami – Territorial structure of the SR foreign trade with cereals

Komodita ¹	Pšenica ²		Jačmeň ³		Kukurica ⁴	
	t	%	t	%	t	%
Vývoz ⁵						
1996	11 205	100,0	2 020	100,0	5 916	100,0
Ruská federácia ⁶	4 787	42,7				
Taliansko ⁷	1 875	16,7				
Nemecko ⁸	1 831	16,3				
Francúzsko ⁹	1 297	11,6				
Ukrajina ¹⁰			1 000	49,5		
Poľsko ¹¹			510	25,2	1 388	23,5
Česko ¹²			418	20,7	4 100	69,3
1997	26 312	100,0	44	100,0	59 875	100,0
Česko ¹²	21 119	80,3	44	100	22 912	38,3
Taliansko ⁷	2 837	10,8				
Poľsko ¹¹	1 120	4,3			36 041	60,2
1998	118 847	100,0	36 656	100,0	303 400	100,0
Česko ¹²	58 103	48,9	30 481	83,2	97 063	32,0
Poľsko ¹¹	53 377	44,9	2 541	6,9	201 789	66,5
Slovinsko ¹³	6 479	5,5				
Nemecko ⁸			2 003	5,5		
Francúzsko ⁹					3 263	1,1
Dovoz ¹⁴						
1996	10 575	100,0	75 979	100,0	2 908	100,0
Rumunsko ¹⁵	7 526	71,2	8 604	11,3		
Ukrajina ¹⁰	1 837	17,4	10 163	13,4		
Česko ¹²	1 010	9,6				
Nemecko ⁸			47 905	63,1		
Rakúsko ¹⁶			5 235	6,9		
Francúzsko ⁹			2 692	3,5		
Maďarsko ¹⁷					1 305	44,9
1997	129 593	100,0	76 507	100,0	4 077	100,0
Ukrajina ¹⁰	73 925	57,0	44 189	57,8		
Ruská federácia ⁶	25 507	19,7				
Maďarsko ¹⁷	17 384	13,4			2,028	49,7
Nemecko ⁸	9 931	7,7	9 651	12,6		
Česko ¹²	1 690	1,3				
Francúzsko ⁹	1 155	0,9				
Rakúsko ¹⁶			12 059	15,8		
Česko ¹²			5 032	6,6		
Švajčiarsko ¹⁸			3 003	3,9		
Holandsko ¹⁹			2 017	2,6		
1998	58 198	100,0	557	100,0	11 687	100,0
Maďarsko ¹⁷	46 927	80,6	460	82,6	1 232	10,5
Česko ¹²	8 564	14,7				
Poľsko ¹¹						
Nemeckog						

Prameň – source: Colná štatistika SR – Custom Statistics of SR

¹commodity, ²wheat, ³barley, ⁴corn, ⁵export, ⁶Russian federation, ⁷Italy, ⁸Germany, ⁹France, ¹⁰Ukraine, ¹¹Poland, ¹²Czech Republic, ¹³Slovenia, ¹⁴import, ¹⁵Rumania, ¹⁶Austria, ¹⁷Hungary, ¹⁸Switzerland, ¹⁹the Netherlands

IV. Dovočné ceny, vývozné ceny a ceny výrobcov v SR – Import prices, export prices and producers prices in SR

Komodita ¹	M.j. ²	Rok ³	Pšenica ⁴	Jačmeň ⁵	Kukurica ^{*6}
Objem dovozu ⁷	t	1996	10 575	75 979	198
Hodnota dovozu ⁸	Sk	1996	71 838 964	370 830 080	3 772 165
Dovočná cena ⁹	Sk/t	1996	6 793	4 881	19 051
Objem dovozu ⁷	t	1997	129 593	76 507	468
Hodnota dovozu ⁸	Sk	1997	693 791 267	389 246 458	2 950 160
Dovočná cena ⁹	Sk/t	1997	5 354	5 088	6 304
Objem dovozu ⁷	t	1998	58 198	557	9 403
Hodnota dovozu ⁸	Sk	1998	233 468 885	2 569 441	36 475 330
Dovočná cena ⁹	Sk/t	1998	4 012	4 613	3 879
Objem vývozu ¹⁰	t	1996	11 205	2 020	3 187
Hodnota vývozu ¹¹	Sk	1996	58 112 360	13 825 428	13 689 034
Vývozná cena ¹²	Sk/t	1996	5 186	6 844	4 295
Objem vývozu ¹⁰	t	1997	26 312	44	55 369
Hodnota vývozu ¹¹	Sk	1997	97 956 225	445 457	205 121 754
Vývozná cena ¹²	Sk/t	1997	3 723	10 124	3 704
Objem vývozu ¹⁰	t	1998	118 847	36 656	298 757
Hodnota vývozu ¹¹	Sk	1998	398 210 601	153 794 675	1 056 139 416
Vývozná cena ¹²	Sk/t	1998	3 351	4 196	3 535
Cena výrobcov ¹³	Sk/t	1996	3 761	3 973	4 400
Cena výrobcov ¹³	Sk/t	1997	4 243	4 231	3 920
Cena výrobcov ¹³	Sk/t	1998	4 117	4 110	3 273

* bez osiva (pol. colného sadz. - 10059000) – without seed (Tariff line no. 10059000)

Prameň – zdroj: Colné riaditeľstvo SR – Custom Statistics of SR

¹commodity, ²unit, ³year, ⁴wheat, ⁵barley, ⁶corn, ⁷volume of import, ⁸value of import, ⁹import price, ¹⁰volume of export, ¹¹value of export, ¹²export price, ¹³producers price

ovos krmný a potravinársky (index 136,1 a 134,3) a najmenej vzrástli ceny zrnovej kukurice (index 119).

Uvedený cenový vývoj však nebol samovoľný, ale štát ovplyvňoval disproporcionalitu ponuky a dopytu ekonomickými nástrojmi prostredníctvom štátneho intervenčného nákupu a zálohového nákupu vybraných obilnín. V období rokov 1991–1998 sa každoročne uvedenými formami nakúpilo v priemere 184,5 tis. ton pšenice, v rokoch 1993–1997 sa nakúpilo priemerné ročne 26,7 tis. t jačmeňa, v rokoch 1993–1998 sa nakúpilo priemerné ročne 51,4 tis. t zrnovej kukurice a v rokoch 1991 a 1996 štát nakúpil 39,1 tis. ton raže.

Disproporcie dopytu a ponuky obilnín na domácom trhu sa riešili prostredníctvom zahraničného obchodu a premietli sa do zmeny stavu zásob.

Rozhodujúce objemy obilnín sme v ostatnom období vyvážali a dovážali len v rámci Európy (tab. III). Za posledné tri roky sme vyviezli pšenicu najmä do Česka a Poľska, jačmeň najmä do Česka a kukuricu do Poľska a do Česka. Dovážali sme pšenicu najmä z Ukrajiny, Maďarska a čiastočne z Ruskej federácie, jačmeň z Nemecka, Ukrajiny a čiastočne z Rakúska. Zrnovú kukuricu sme dovážali najmä z Maďarska.

Pohľad na ekonomiku zahraničnoobchodnej výmeny obilnín Slovenska (tab. IV) ukazuje, že obilniny bolo

možné vyvážať bez exportných dotácií a teda patria k našim konkurencieschopným komoditám na zahraničných trhoch. Na druhej strane však dovozné ceny obilnín boli často vyššie ako vývozné a domáce ceny výrobcov. Napríklad dovozné ceny pšenice boli vyššie ako domáce ceny výrobcov v roku 1996 o 81 % a v roku 1997 o 16 %. Dovozné ceny jačmeňa boli vyššie ako domáce ceny výrobcov v roku 1996 o 23 %, v roku 1997 o 20 % a v roku 1998 o 5 %. Dovozné ceny kukurice boli vyššie ako domáce ceny výrobcov v roku 1997 o 60,8 % a v roku 1998 o 8 %. (Disponibilné údaje colnej štatistiky o dovozných cenách a množstvách neosivovej kukurice v roku 1996 sa javia ako neobjektívne, čo môže vyplývať z nepresného spracovania colných deklarácií, ale tiež z dovozu nesprávne deklarovaného tovaru.)

Ponúka sa otázka, prečo Slovensko ako krajina s vhodnými pestovateľskými podmienkami pre obilniny nemá vyvážený domáci trh s obilninami, ktoré často dováža i v čase, keď sú ich domáce ceny nižšie ako dovozné. Ako odpoveď možno uviesť faktory, ktoré uvedený jav podmieňujú. Predovšetkým treba konštatovať, že nie všetky hodnotené roky boli pre pestovanie obilnín na Slovensku priaznivé.

Po roku 1991 sa produkcia obilnín znížila o 11,2 % a úroveň 4 mil. ton nedosiahla doteraz. Súviselo to

s výrobnou orientáciou pestovateľov, ktorí pre nedostatok dopytu znižovali oševné plochy a hlavne pre nedostatok finančných prostriedkov nedokázali na požadovanej úrovni zabezpečiť kvalitné osivo, potrebné hnojivá a pesticídy a dodržiavať zásady správnej agrotechniky.

Treba mať tiež na zreteli, že „cenové nožnice“ cien výrobných vstupov a nákupných cien obilnín sa sústavne roztvárali, čo znižovalo úroveň zisku pripadajúceho na jednotku produkcie.

Ďalším faktorom, ktorý vplýval na disproporcionálnu dopytu a ponuky obilnín na domácom trhu, bol nie vždy vhodný vstup štátu na trh s obilninami. Štátny fond trhovej regulácie SR v poľnohospodárstve nielen nedokázal v čase neuspokojeného dopytu dodať na trh potrebné množstvo obilnín, ale dokonca v takýchto obdobiach uskutočňoval štátny intervenčný nákup, čím zvyšoval dopyt a teda vytváral podmienky pre rast trhových cien. Na druhej strane ŠFTR SR v poľnohospodárstve často nakupoval prebytkové obilie len do úrovne stanovenej množstevnej kvóty a teda neodčerpával celú nadbytočnú ponuku.

ZÁVER

Slovenský trh s obilninami bol v uplynulom období nestabilný z viacerých príčin, ktoré spočívali okrem

vplyvu počasia najmä v nedostatočne dôslednom a aj pomalom procese transformácie poľnohospodárstva. V priebehu tohto procesu došlo k významnému poklesu dopytu po agropotravinárskych produktoch, zníženiu početného stavu pracovníkov agrárneho sektora, platobnej neschopnosti a stratovosti hospodárenia veľkého počtu poľnohospodárskych podnikov. Treba tiež povedať, že agrárny trh vrátane trhu s obilninami nebol vždy dostatočne účinne štátom usmerňovaný.

LITERATÚRA

- Sirotský L. (1998): Analýza vývoja agropotravinárskeho trhu SR v období rokov 1995–1998. In: Výskumné práce 1998, Bratislava, VÚEPP, s. 82–98.
- Sirotský L. (1994, 1995, 1996, 1997, 1998): Situačné a výhľadové správy o obilninách. Bratislava, VÚEPP.
- Správy o činnosti ŠFTR SR v poľnohospodárstve (1995, 1996, 1997, 1998). Bratislava, MP SR.
- Správy o poľnohospodárstve a potravinárstve v SR (1995, 1996, 1997, 1998, 1999). Bratislava, MP SR.
- Colná štatistika SR (1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998). Bratislava, ÚBÚ MP SR.

Došlo 17. 2. 2000

Kontaktná adresa:

Ing. Lubomír Sirotský, CSc., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava, Slovenská republika, tel. +421 7 5341 3857, e-mail: sirotsky@vuepp.sk

Upozornění pro autory vědeckých časopisů

Z důvodu rychlejšího a kvalitnějšího zpracování grafických příloh (grafů, schémat apod.) příspěvků zasílaných do redakce Vás žádáme o jejich dodání kromě tištěné formy i na disketách.

Pérovky mohou být zpracovány jako předloha pro skenování nebo mohou být dodány též jako bitmapa ve formátu ***.TIF** (600 DPI). Pro skenování by grafy neměly obsahovat šedivé plochy. Místo šedi se mohou použít různé typy černobílého šrafování.

Jestliže jsou **grafy vytvořeny v programu EXCEL**, je potřeba je dodat uložené v tomto programu (nestačí grafy naimportované do programu WORD).

Obrázky **nezasílejte** ve formátu **Harvard Graphics**, nýbrž vyexportované do některého z výše uvedených formátů.

CENOVÉ A TRHOVÉ INFORMÁCIE PRI PROCESSE ROZHODOVANIA

PRICE AND MARKET INFORMATION IN DECISION-MAKING PROCESS

L. Hána

Research Institute of Agricultural and Food Economics, Bratislava, Slovak Republic

ABSTRACT: In the main part of the contribution, there are compared the Statistical Office research data with the selected research ATIS of the Research Institute of Agricultural and Food Economic. Based on statistical methods, namely the animal production commodities prices are comparable. The differences are greater regarding plant production commodities, but the development trend show a higher dependence measure. In the contribution, there is underlined also the speed of data processing and the feedback distribution of the comprehensive information, supplemented by custom duty monitoring and the followed commodity situation on the foreign markets.

Key words: price, market, reporting service, cattle, pigs, poultry, eggs, milk, cereals, wheat, corn, fruit, vegetables

ABSTRAKT: V hlavnej časti príspevku je porovnané zisťovanie ŠÚ SR s výberovým zisťovaním VÚEPP-ATIS. Na základe štatistických metód sú porovnateľné ceny najmä pri komoditách živočíšneho pôvodu. Pri rastlinných komoditách sú síce rozdiely väčšie, ale trendy vývoja vykazujú vysokú mieru závislosti. V príspevku je zdôraznená aj rýchlosť spracovania a spätná distribúcia súhrnných informácií, doplnená o colný monitoring a situáciu so sledovanou komoditou na zahraničných trhoch.

Kľúčové slová: cena, trh, spravodajstvo, dobytok, ošípané, hydina, vajcia, mlieko, obilniny, pšenica, kukurica, ovocie, zelenina

Ceny poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov boli do roku 1989 centrálné stanovené na celom území bývalého Československa a riadiaci pracovníci podnikov nemuseli sledovať vývoj cien na trhu.

Prechod od centrálne riadenej ekonomiky k trhovej priniesol, okrem iného, aj liberalizáciu v cenotvorbe. Manažmentu firiem, ale aj štátnej správe chýbali informácie o aktuálnom cenovom vývoji, tak na domácom, ako aj na zahraničných trhoch.

Liberalizácia trhu pomerne rýchlo prenikla aj do agropotravinárskeho sektoru. Od roku 1991 bol vývoj prevažne väčšiny nákupných cien poľnohospodárskych produktov (okrem cien surového kravského mlieka) riadený ponukou a dopytom pôsobiaci v trhovom mechanizme. Trh bol ovplyvňovaný zo strany štátu iba pri vybraných komoditách, kde sa okrem iných nástrojov uplatňoval inštitút minimálnej (garantovanej) nákupnej ceny od producentov. Aj v procese rozhodovania pri regulácii trhu však absentoval pružný informačný systém, ktorý by priebežne monitoroval vývoj cien rozhodujúcich poľnohospodárskych a potravinárskych produktov. V prostredí dynamického vývoja cien niektorých poľnohospodárskych produktov najmä v období ich sezónnych zlomov začalo byť pomerne ťažkopádne mesačné štatistické zisťovanie nevyhovujúce pre orientáciu na trhu. Štatistické priemery cien za mesačné obdobie stierajú dynamiku vývoja cien. Pre praktické

potreby v rozhodovacom procese sa stal jestvujúci informačný systém málo použiteľný.

VZNIK CENOVÉHO SPRAVODAJSTVA A JEHO VÝZNAM

Pri prechode na nové, trhové podmienky sa informácie o trhu a cenách stávajú jeho neodmysliteľnou súčasťou. Transparentnosť trhu a dostupnosť informácií má podporovať všetky podniky súťažiace na trhu a pomôcť im rýchlejšie sa prispôbiť dynamicky sa meniacim trhovým podmienkam. Veď nepoznané, a teda nevyužité šance pre odbyt, prípadne nesprávne rozhodnutia podnikateľov neškodí iba samotnému podnikateľovi, ale predovšetkým celému národnému hospodárstvu (strata trhu, možnosť dosiahnutia vyššej ceny a pod.).

Až v roku 1995 boli v rámci programu Phare-Pafas „Reštrukturalizácia vybraných odvetví potravinárskeho priemyslu“ položené základy pre vznik cenovej informačnej centrály na Slovensku podľa vzoru nemeckej agentúry ZMP (Zentrale Markt- und Preisberichtsstelle). V rámci pilotného projektu sa začalo už koncom roka 1995 skúšobné, nepravidelné publikovanie cenového spravodajstva ATIS (Agrárne trhové informácie Slovenska) za komodity jatočné zvieratá – mäso a ovocie – zelenina. Od roku 1996 bol rozhodnutím vedenia MP

SR vydávaním agrárnych trhových informácií – ATIS poverený VÚEPP. V roku 1996 boli pre túto činnosť stanovené dve priority:

- zabezpečenie pravidelného vydávania cenového spravodajstva prvých dvoch komodít z pilotného projektu,
- rozšírenie cenového spravodajstva o komodity obilniny – zemiaky, mlieko – mliečne produkty a hydina – vajcia.

Od roku 1997 už VÚEPP-ATIS vydáva cenové spravodajstvá za všetkých 5 plánovaných komodít.

POROVNANIE VÝSLEDKOV ATIS S INÝMI INFORMAČNÝMI ZDROJMI

Zisťovaním cien poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov sa oficiálne zaoberá štátna a rezortná štatistika a neoficiálne sa o získavanie informácií o cenách snažili a snažia záujmové zväzy a združenia, ŠFTR SR, MP SR prostredníctvom regionálnych odborov. Z hľadiska vysokej nákladnosti väčšina samosprávnych organizácií postupne znižuje svoje aktivity v tejto oblasti a využíva služby ATIS.

Aktivity MP SR sú obmedzené čo do rozsahu, ale je tu snaha o publikovanie v dennej tlači. ŠFTR SR svoje zisťovania zameriava najmä na jatočné zvieratá, pričom priemerné ceny nie sú spracovávané váženým priemerom, t.j. vypovedacia schopnosť takéhoto zisťovania je obmedzená a slúži iba na overenie cenového vývoja. Triplicita až penticita hlásení cien na regionálne odbory MP SR, ŠFTR SR, ŠÚ SR, Radelu s.r.o. (bývalý Agris) a ATIS však znehucuje poskytovateľov údajov o cenách najmä zo spracovateľského priemyslu.

Z uvedeného prehľadu (tab. I) jednoznačne vyplýva, že spravodajské jednotky poskytujúce údaje za živočíšne komodity (okrem mlieka, kde je doposiaľ platná pevná cena) sú podstatne viac zaťažované, ako producenti rastlinných výrobkov. Späť sa však k producentom dostávajú informácie iba od MP SR, tzv. monitoring cien pravidelne publikovaný v roľníckych novinách a od ATIS. ATIS publikuje svoje výsledky v Roľníckych novinách, Agrárnych novinách a na internete.

Zisťovanie cien poľnohospodárskych výrobkov v celej škále, tak ako ich vykonáva ATIS, sa zisťujú s me-

sačnou periodicitou, ale menším rozsahom produktov aj na ŠÚ SR a jeho výsledky sa používajú v oficiálnych informáciách poskytovaných pre zahraničie. Z týchto dôvodov sme pri produktoch, ktoré je možno porovnávať s publikovanými údajmi ŠÚ SR, porovnali výsledky oboch zisťovaní. Kvôli porovnateľnosti so ŠÚ SR sme ceny ATIS spracovávané v dvojtyždňových intervaloch prepočítali na mesačné ako priemer cien zistený v danom mesiaci.

Jatočné zvieratá

V roku 1998 bol pri býkoch maximálny rozdiel v cene vyšší ako 1,5 % iba v troch prípadoch a rozdiel celkového priemeru len nepatrne prekročil 1 % (tab. II). Nízky rozptyl hodnôt možno pripísať aj skutočnosti, že vývoj nákupných cien (NC) jatočných býkov je pomerne ustálený.

Porovnanie nákupných cien jatočných ošípaných vykazuje podstatne vyššie rozdiely. V jednotlivých mesiacoch boli rozdiely do 5 % (decembrový výsledok ATIS je skreslený skutočnosťou, že ATIS nezisťoval ceny za 52. týždeň).

Z porovnania výsledkov vyplýva, že v období výrazných zlomov NC jatočných ošípaných dochádza k vyššiemu rozptylu cien, čo možno pripísať vyššej periodicite zisťovania. V mesiacoch august–október nezachytilo zisťovanie ŠÚ SR dynamicky stúpajúce NC (hodnoty zistené ATIS sú vyššie). Podobne pri páde cien v období november–december sú NC zistené ATIS naopak nižšie.

ATIS rýchlejšie zachytáva zmeny vo vývoji cien ako ŠÚ SR, a tomu možno pripísať výraznejšie percentuálne rozdiely. Rozdiel priemernej NC za rok je však iba 1,6 %.

Porovnaním cien štatistickými metódami vychádza vysoký stupeň tesnosti v závislostiach. Pri býkoch $r = 0,870$ a pri ošípaných $r = 0,776$.

Jatočná hydina a vajcia

Z celoslovenského nákupu jatočnej hydiny informačný systém ATIS zachytáva asi 90 % nakúpenej jatočnej hydiny (tab. III).

I. Prehľad zisťovania producentských cien jednotlivými zložkami – Overview of producers price ascertainment by different organisations

	ŠÚ SR ¹	MP SR ²	Radela ³	ŠFTR SR ⁴	ATIS ⁵	Spolu ⁶
Jatočné zvieratá ⁷	x	x	x	x	x	5
Ovocie a zelenina ⁸	x				x	2
Obilniny ⁹	x	x				x
Zemiaky ¹⁰	x	x				x
Mlieko ¹¹	x		x		x	4
Hydina a vajcia ¹²	x	x	x		x	4

¹Statistical Office SR, ²Ministry of Agriculture SR, ³Radela Ltd, ⁴State Fund of Market Regulation SR, ⁵Agrar Market Information of Slovakia, ⁶together, ⁷slaughter animals, ⁸fruits and vegetables, ⁹cereals, ¹⁰potatoes, ¹¹milk, ¹²poultry and eggs

II. Porovnanie nákupných cien jatočných zvierat – Comparison of slaughter animals purchase prices

1998	Býky ¹			Ošípané ²		
	ŠÚ SR ³	ATIS ⁴	rozdiel ⁵	ŠÚ SR ³	ATIS ⁴	rozdiel ⁵
	Sk/kg v mäse ⁶	Sk/kg v mäse ⁶	%	Sk/kg v mäse ⁶	Sk/kg v mäse ⁶	%
Január ⁷	73,28	73,94	0,91	51,34	52,18	1,62
Február ⁸	71,68	74,27	3,61	50,26	51,34	2,15
Marec ⁹	73,69	74,23	0,74	49,88	50,53	1,31
Apríl ¹⁰	74,84	74,74	-0,14	48,80	49,75	1,96
Máj ¹¹	75,22	74,70	-0,69	48,41	48,71	0,62
Jún ¹²	74,94	75,06	0,15	48,08	48,67	1,22
Júl ¹³	76,07	76,30	0,30	50,84	51,45	1,20
August ¹⁴	76,69	76,72	0,03	51,35	53,69	4,55
September ¹⁵	76,88	77,94	1,38	53,88	55,55	3,10
Október ¹⁶	76,68	77,87	1,55	53,51	56,15	4,94
November ¹⁷	76,29	77,60	1,72	53,69	51,78	-3,56
December ¹⁸	76,73	77,51	1,02	52,86	50,15	-5,14
Priemer ¹⁹	74,99	75,78	1,06	50,74	51,56	1,62

Prameň – source: ŠÚ SR – Indexy cien poľnohospodárskych výrobkov v SR 1/1999 – SO SR - Indices of agricultural producers prices in SR 1/1999

¹bulls, ²pigs, ³Statistical Office SR, ⁴Agrar Market Information of Slovakia, ⁵difference, ⁶SK per kg in meat, ⁷January, ⁸February, ⁹March, ¹⁰April, ¹¹May, ¹²June, ¹³July, ¹⁴August, ¹⁵September, ¹⁶October, ¹⁷November, ¹⁸December, ¹⁹average

III. Porovnanie nákupných cien jatočných kurčiat a vajec – Comparison of slaughter chicken and eggs purchase prices

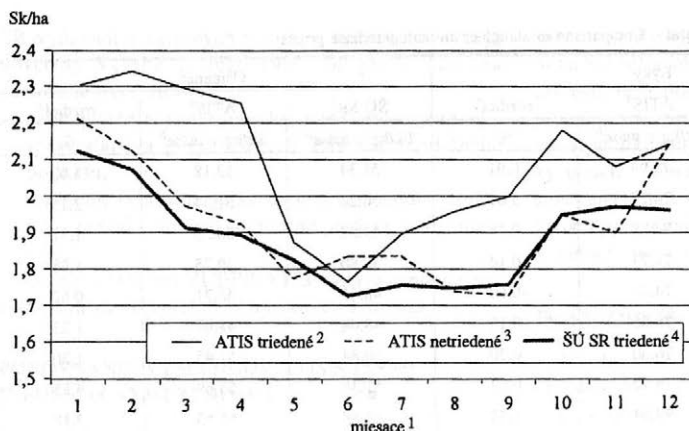
1998	Kurčatá ¹			Vajcia ²		
	ŠÚ SR ³	ATIS ⁴	rozdiel ⁵	ŠÚ SR ³	ATIS ⁴	rozdiel ⁵
	Sk/kg ⁶	Sk/kg ⁶	%	Sk/kg ⁶	Sk/kg ⁶	%
Január ⁷	31,21	31,44	0,74	2,12	2,30	8,47
Február ⁸	31,57	31,36	-0,68	2,07	2,34	13,30
Marec ⁹	31,68	31,55	-0,42	1,91	2,29	19,95
Apríl ¹⁰	31,91	31,66	-0,79	1,89	2,25	19,01
Máj ¹¹	32,16	31,93	-0,73	1,82	1,87	2,99
Jún ¹²	32,16	31,74	-1,30	1,72	1,76	2,40
Júl ¹³	32,22	32,04	-0,56	1,75	1,89	8,19
August ¹⁴	32,25	31,80	-1,41	1,74	1,95	11,81
September ¹⁵	32,38	31,89	-1,50	1,75	1,99	13,40
Október ¹⁶	32,35	31,95	-1,23	1,94	2,17	11,81
November ¹⁷	32,33	32,09	-0,75	1,96	2,07	5,41
December ¹⁸	31,17	29,97	-3,85	1,95	2,13	8,99
Priemer ¹⁹	31,95	31,62	-1,03	1,90	2,08	9,74

Prameň – source: ŠÚ SR – Indexy cien poľnohospodárskych výrobkov v SR 1/1999 – SO SR - Indices of agricultural producers prices in SR 1/1999

¹chicken, ²eggs, ³Statistical Office SR, ⁴Agrar Market Information of Slovakia, ⁵difference, ⁶SK per kg, 7–19 see tab. II

Nákupné ceny jatočných kurčiat zo ŠÚ SR sú vyššie v priemere o 1,03 %, pričom maximálne rozdiely nepresiahnu 1,5 %. Najväčšia diferenciacia medzi údajmi ŠÚ SR a údajmi ATIS bola v decembri, čo mohlo byť opäť spôsobené nezistením NC v 52. týždni a ich prudším poklesom koncom roka.

Na základe štatistických metód sme zistili vysoký stupeň tesnosti medzi nákupnými cenami jatočných kurčiat zisťovanými prostredníctvom ATIS a ŠÚ SR ($r = 0,810$). Vzorka respondentov je dostačujúca pre charakterizovanie priemernej nákupnej ceny jatočných kurčiat v SR. Zvyšovanie počtu respondentov z hľadiska

1. Porovnanie NC vajec v roku 1998 – Comparison of eggs purchase prices in 1998

ATIS = Agrar Market Information of Slovakia

¹months, ²ATIS graded, ³ATIS non-graded, ⁴Statistical Office SR graded

IV. Porovnanie nákupných cien pšenice potravinárskej a kukurice – Comparison of food wheat and corn purchase prices

1998	Pšenica potravinárska ¹			Kukurica priemyselná ²		
	ŠÚ SR ³	ATIS ⁴	rozdiel ⁵	ŠÚ SR ³	ATIS ⁴	rozdiel ⁵
	Sk/t ⁶	Sk/t ⁶	%	Sk/t ⁶	Sk/t ⁶	%
Január ⁷	4 253	4 174	-1,86	3 480	3 559	2,27
Február ⁸	4 273	4 221	-1,22	3 554	3 496	-1,63
Marec ⁹	4 281	4 281	0,00	3 481	3 245	-6,78
Apríl ¹⁰	4 337	4 343	0,14	3 438	3 072	-10,65
Máj ¹¹	4 271	4 318	1,10	3 374	3 032	-10,14
Jún ¹²	4 354	4 337	-0,39	3 289	2 966	-9,82
Júl ¹³	4 225	4 365	3,31	3 348	2 947	-11,98
August ¹⁴	4 094	4 220	3,08	3 303		
September ¹⁵	4 024	3 891	-3,31	3 130	2 993	-4,38
Október ¹⁶	3 979	3 875	-2,61	3 197	2 946	-7,85
November ¹⁷	4 034	3 892	-3,52	3 234	2 909	-10,05
December ¹⁸	4 002	3 909	-2,32	3 238	2 894	-10,62
Priemer ¹⁹	4 117	4 152	0,85	3 273	3 096	-5,41

Prameň – source: ŠÚ SR – SO SR

¹food wheat, ²industrial corn, ³Statistical Office SR, ⁴Agrar Market Information of Slovakia, ⁵difference, ⁶SK per t, 7–19 see tab. II

ka presnosti nemá význam, pretože rozhodujúci spracovatelia sú zahrnutí so zisťovania.

Nákupné ceny slepačích konzumných vajec triedených

Informácie o nákupných cenách vajec získavame pre ATIS od 22 respondentov. Ceny triedených vajec podľa ŠÚ SR sú v porovnaní s cenami ATIS nižšie o 9,74 %. Najväčšie rozdiely sme zistili v období január–apríl, t.j. v období pred Veľkou nocou, keď ceny vajec dosahujú celoročné maximum. Ďalšie veľké rozdiely medzi ŠÚ SR a ATIS sú na konci druhého a začiatkom tretieho štvrťroku, keď trh ovplyvňujú samozásobitelia. Tieto preukazne vyššie rozdiely vyplývajú zo skutočnosti, že až 800 mil. kusov vajec (50 % produkcie) vyprodukuje drobní chovatelia (sezóna trvá od apríla do októbra), ktorých nemáme zahrnutých v infor-

mačnom systéme ATIS. Napriek týmto skutočnostiam je hodnota korelačného koeficientu vysoko preukazná ($r = 0,846$).

Ak však porovnáme ceny netriedených vajec zo zisťovania ATIS a triedených podľa ŠÚ SR, dospejeme k relatívnej zhode, čo znázorňuje graf 1. Z uvedeného vyplýva potreba konzultovať so ŠÚ SR metodiku zisťovania cien.

Mlieko

Vzhľadom na skutočnosť, že na Slovensku platí pevná nákupná cena pre surové kravské mlieko, sú zistené rozdiely zanedbateľné.

Poľnohospodárske produkty živočíšneho pôvodu spracováva ATIS váženým priemerom, a preto sú rozdiely medzi ŠÚ SR a ATIS relatívne malé.

Iná je situácia pri produktoch rastlinnej výroby, kde cenové priemery ATIS za jednotlivé komodity sú spracované aritmetickým priemerom bez využitia váhových faktorov.

Obilniny

Pšenica potravinárska

Pri potravinárskych obilninách (tab. IV), s ktorými sa obchoduje v priebehu celého roka, sú rozdiely rovnomernejšie. Pri potravinárskej pšenici sú v rozpätí od -3,51 % do +3,30 % a rozdiel priemernej ceny bol menší ako 1 %. K najväčším rozdielom dochádza po žatve a postupne, ako sa cena stabilizuje, sa aj rozdiely znižujú. Korelačný koeficient ($r = 0,909$) je vysoko signifikantný.

Kukurica priemyselná

Rozdiel v cenách ŠÚ SR a ATIS sa pohybuje vo väčšine prípadov nad 5 % (tab. IV), pričom najvýraznejší rozdiel bol zaznamenaný v júli. Obchod s priemyselnou kukuricou závisí od finančnej situácie producentov a značná časť obchodov s touto komoditou sa uskutočňuje formou zápočtov, čo skresľuje jej cenu. Medzi údajmi ŠÚ SR a ATIS sme zistili vysoký stupeň tesnosti ($r = 0,803$).

Ovocie a zelenina

Jablká

Ceny platené producentom jablák sú podľa zisťovaní ATIS v priemere vyššie o 18,62 % (tab. V). Najvýraz-

nejšie rozdiely sú v období január až marec. V období apríl až jún sa zisťovanie nevykonávalo, pretože zásoby jablák u respondentov ATIS boli vypredané. Nižšie ceny zistené ŠÚ SR môžu byť aj z dôvodu, že respondenti zahrnú do cien aj jablká predané priamo spotrebiteľom formou samozberu, ktoré predávajú za nižšiu cenu.

Cibuľa

Rozdiel v hodnotách ŠÚ SR a ATIS je ešte vyšší ako pri jablkách (tab. V). Ceny podľa ŠÚ SR sú v priemere o 28,7 % nižšie. Aj tu môže byť rozhodujúci vplyv priamych predajov za nižšie ceny. Najväčšie rozdiely boli, podobne ako pri jablkách, opäť v období január až marec.

Z informácií ŠÚ SR vyplýva, že producenti predávajú jablká a cibuľu v priebehu celého roka. Zo skúseností pri získavaní údajov je však predaj týchto dvoch produktov, ale aj ďalších, vzhľadom na produkciu a nedostatočné skladové kapacity časovo obmedzený. Nedostatok vhodných skladovacích kapacít nedáva predpoklad pre celoročný predaj jablák alebo cibule.

Otázky väčších rozdielov medzi cenami produktov rastlinnej výroby možno riešiť detailnejším poznaním systému spracovania údajov ŠÚ SR.

MEDZINÁRODNÁ SPOLUPRÁCA

ATIS okrem údajov o cenách a situácii na domácom trhu publikuje aj údaje o vývoji cien na zahraničných trhoch, najmä v susedných štátoch. Základy medzinárodnej spolupráce boli položené už pri budovaní cenových informačných centráľ v jednotlivých krajinách. Pri získavaní skúseností z budovania ZMP v Berlíne,

V. Porovnanie nákupných cien jablák a cibule – Comparison of apples and onion purchase prices

1998	Jablká ¹			Cibuľa ²		
	ŠÚ SR ³	ATIS ⁴	rozdiel ⁵	ŠÚ SR ³	ATIS ⁴	rozdiel ⁵
	Sk/kg ⁶	Sk/kg ⁶	%	Sk/kg ⁶	Sk/kg ⁶	%
Január ⁷	8,84	11,38	28,73	7,81	14,00	79,26
Február ⁸	9,25	12,01	29,84	9,20	13,85	50,54
Marec ⁹	9,00	11,55	28,33	8,95	24,70	175,98
Apríl ¹⁰	10,00			8,19		
Máj ¹¹	10,13			8,90		
Jún ¹²	9,50			8,55		
Júl ¹³	9,63	10,03	4,15	10,00		
August ¹⁴	9,42	11,35	20,49	9,00	10,38	15,28
September ¹⁵	9,41	11,25	19,55	8,50	8,17	-3,84
Október ¹⁶	9,91	11,40	15,04	8,21	8,45	2,93
November ¹⁷	10,70	11,53	7,76	6,75	8,24	22,08
December ¹⁸	11,23	13,43	19,59	7,50	8,28	10,44
Priemer ¹⁹	9,83	11,66	18,62	8,33	10,72	28,74

Prameň – source: ŠÚ SR – SO SR

¹apples, ²onion, ³Statistical Office SR, ⁴Agrar Market Information of Slovakia, ⁵difference, ⁶SK per kg, 7–19 see tab. II

ATIS, FAMMU v Poľsku, PIAC v Maďarsku, TISUP v Chorvátsku, NTIS ČR, MAK MIS v Macedónii navštevovali odborníci z jednotlivých krajín už fungujúce pracoviská a získavali skúsenosti, ktoré neskôr aplikovali v svojich krajinách. Popri tom sa nadviazali osobné kontakty, čo vytvorilo dobrý základ pre začatie pravidelnej medzinárodnej výmeny údajov o producent-ských cenách v desiatich krajinách SVE.

Medzinárodná spolupráca nazývaná IMDE (International Market Data Exchange) bola vytvorená ako otvorený a flexibilný systém, do ktorého možno podľa potreby pridávať produkty, na ktorých sa zúčastnené krajiny dohodnú. Najobtiažnejšie je však nájsť vhodné produkty, ktoré by po kvalitatívnej stránke boli porovnateľné (klasifikácia a normy v jednotlivých krajinách SVE sú rozdielne). Z tohto dôvodu sa začalo pracovať iba s jedenástimi produktmi a v súčasnosti je v IMDE 15 produktov. Zaradenie ďalších produktov do IMDE sa v spolupráci s účastníkmi pripravuje.

ZÁVER

Cenový informačný systém ATIS je hodnotený odborníkmi z EÚ na veľmi dobrej úrovni a na základe

skúseností s budovaním ATIS boli už založené podobné informačné systémy v krajinách strednej a východnej Európy (TISUP – Chorvátsko, PIAC – Maďarsko, NTIS – ČR).

Otázku porovnateľnosti údajov s oficiálnymi štatistickými údajmi možno riešiť po detailnom poznaní spôsobu zberu a spracovania údajov ŠÚ SR.

Budúcnosť ATIS závisí od požiadaviek domáceho trhu, ako aj prípravy na vstup do EÚ. Služby ATIS bude možné využívať pri pravidelnom týždennom monitorovaní cien poľnohospodárskych produktov. ATIS je budovaný ako flexibilný informačný systém, ktorý sa dokáže operatívne prispôbiť požiadavkám na vyššiu frekvenciu zisťovania údajov. Vďaka tomu, že je odskúšaný pracovný postup pri zbere údajov, vypracované flexibilný software na spracovanie dát možno podľa požiadaviek počet zisťovaných komodít v relatívne krátkom čase rozšíriť. Je to predovšetkým otázka finančného zabezpečenia ďalšieho rozvoja ATIS.

Došlo 17. 2. 2000

Kontaktná adresa:

Ing. Ladislav Hána, Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava, Slovenská republika, tel. ++421 7 58243 263, e-mail: atis@vuepp.sk

POKYNY PRO AUTORY

Časopis uveřejňuje původní vědecké práce, krátká sdělení a výběrově i přehledné referáty, tzn. práce, jejichž podkladem je studium literatury a které shrnují nejnovější poznatky v dané oblasti. Práce jsou uveřejňovány v češtině, slovenštině nebo angličtině. Rukopisy musí být doplněny krátkým a rozšířeným souhrnem (včetně klíčových slov).

Autor je plně odpovědný za původnost práce a za její věcnou i formální správnost. K práci musí být přiloženo prohlášení autora o tom, že práce nebyla publikována jinde.

O uveřejnění práce rozhoduje redakční rada časopisu, a to se zřetelem k lektorským posudkům, vědeckému významu a přínosu a kvalitě práce.

Rozsah vědeckých prací nesmí přesáhnout 12 stran psaných na stroji včetně tabulek, obrázků a grafů. V práci je nutné použít jednotky odpovídající soustavě měrových jednotek SI (ČSN 01 1300).

Vlastní úprava rukopisu: formát A4, 30 řádek na stránku, 60 úhozů na řádku, mezi řádky dvojité mezery. K rukopisu je třeba přiložit disketu s prací pořízenou na PC a s grafickou dokumentací, nebo poslat práci e-mailem do redakce. Tabulky, grafy a fotografie se dodávají zvlášť, nepodlepují se. Na všechny přílohy musí být odkazy v textu.

Pokud autor používá v práci zkratky jakéhokoliv druhu, je nutné, aby byly alespoň jednou vysvětleny (vypsány), aby se předešlo omylům. V názvu práce a v souhrnu je vhodné zkratky nepoužívat.

Název práce (titul) musí přesáhnout 85 úhozů. Jsou vyloučeny podtitulky článků.

Krátký souhrn (Abstrakt) je informačním výběrem obsahu a závěru článku, nikoliv však jeho pouhým popisem. Musí vyjádřit všechno podstatné, co je obsaženo ve vědecké práci, a má obsahovat základní číselné údaje včetně statistických hodnot. Musí obsahovat klíčová slova. Nemá překročit rozsah 170 slov. Je třeba, aby byl napsán celými větami, nikoliv heslovitě. Je uveřejňován a měl by být dodán ve stejném jazyce jako vědecká práce.

Rozšířený souhrn (Abstract) je uveřejňován v angličtině, měly by v něm být v rozsahu cca 1–2 strojopisných stran komentovány výsledky práce a uvedeny odkazy na tabulky a obrázky, popř. na nejdůležitější literární citace. Je vhodné jej (včetně názvu práce a klíčových slov) dodat v angličtině, popř. v češtině či slovenštině jako podklad pro překlad do angličtiny.

Úvod má obsahovat hlavní důvody, proč byla práce realizována, a velmi stručnou formou má být popsán stav studované otázky.

Literární přehled má být krátký, je třeba uvádět pouze citace mající úzký vztah k problému.

Metoda se popisuje pouze tehdy, je-li původní, jinak postačuje citovat autora metody a uvádět jen případné odchylky. Ve stejné kapitole se popisuje také pokusný materiál.

Výsledky – při jejich popisu se k vyjádření kvantitativních hodnot dává přednost grafům před tabulkami. V tabulkách je třeba shrnout statistické hodnocení naměřených hodnot. Tato část by neměla obsahovat teoretické závěry ani dedukce, ale pouze faktické nálezy.

Diskuse obsahuje zhodnocení práce, diskutuje se o možných nedostacích a práce se konfrontuje s výsledky dříve publikovanými (požaduje se citovat jen ty autory, jejichž práce mají k publikované práci bližší vztah). Je přípustné spojení v jednu kapitolu spolu s výsledky.

Literatura by měla sestávat hlavně z lektorovaných periodik. Citace se řadí abecedně podle jména prvních autorů. Odkazy na literaturu v textu uvádějí jméno autora a rok vydání. Do seznamu se zařadí jen práce citované v textu. Na práce v seznamu literatury musí být odkaz v textu.

Na zvláštním listě uvádí autor plné jméno (i spoluautorů), akademické, vědecké a pedagogické tituly a podrobnou adresu pracoviště s PSC, číslo telefonu a faxu, popř. e-mail.

Rukopis nebude redakcí přijat k evidenci, nebude-li po formální stránce odpovídat pokynům pro autory.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

Original scientific papers, short communications, and selectively reviews, that means papers based on the study of technical literature and reviewing recent knowledge in the given field, are published in this journal. Published papers are in Czech, Slovak or English. Each manuscript must contain a short and a longer summary (including key words).

The author is fully responsible for the originality of his paper, for its subject and formal correctness. The author shall make a written declaration that his paper has not been published in any other information source.

The board of editors of this journal will decide on paper publication, with respect to expert opinions, scientific importance, contribution and quality of the paper.

The paper extent shall not exceed 12 typescript pages, including tables, figures and graphs.

Manuscript layout: quarto, 30 lines per page, 60 strokes per line, double-spaced typescript. A PC diskette should be provided with the paper and graphical documentation, or the paper be sent by E-mail to editorial office. Tables, figures and photos shall be enclosed separately. The text must contain references to all these annexes.

If any abbreviation is used in the paper, it is necessary to mention its full form at least once to avoid misunderstanding. The abbreviations should not be used in the title of the paper nor in the summary.

The title of the paper shall not exceed 85 strokes. Subtitles of the papers are not allowed either.

Abstract is an information selection of the subject and conclusions of the paper, it is not a mere description of the paper. It must present all substantial information contained in the paper. It shall not exceed 170 words. It shall be written in full sentences, not in form of keynotes, and comprise basic numerical data including statistical data. It must contain key words. It should be submitted in English and if possible also in Czech or Slovak.

Introduction has to present the main reasons why the study was conducted, and the circumstances of the studied problems should be described in a very brief form.

Review of literature should be a short section, containing only literary citations with close relation to the treated problem.

Only original method shall be described, in other cases it is sufficient enough to cite the author of the used method and to mention modifications of this method. This section shall also contain a description of experimental material.

In the section **Results** figures and graphs should be used rather than tables for presentation of quantitative values. A statistical analysis of recorded values should be summarized in tables. This section should not contain either theoretical conclusions or deductions, but only factual data should be presented here.

Discussion contains an evaluation of the study, potential shortcomings are discussed, and the results of the study are confronted with previously published results (only those authors whose studies are in closer relation with the published paper should be cited). The sections Results and Discussion may be presented as one section only.

The section **References** should preferably contain reviewed periodicals. The citations are arranged alphabetically according to the surname of the first author. References in the text to these citations comprise the author's name and year of publication. Only the papers cited in the text of the study shall be included in the list of references. All citations shall be referred to in the text of the paper.

The author shall give his full name (and the names of other collaborators), academic, scientific and pedagogic titles, full address of his workplace and postal code, telephone and fax number or e-mail.

The manuscript will not be accepted to be filed by the editorial office if its formal layout does not comply with the instructions for authors.

OBSAH

Blaas G.: Úvod	197
Božík M.: Postavenie agropotravinárskeho komplexu v národnom hospodárstve	199
Ševčíková M.: Ekonomické nástroje agrárnej politiky a ich vplyv na vývoj poľnohospodárstva	207
Kubanková M.: Vývoj ekonomiky poľnohospodárskej výroby a poľnohospodárskych výrobkov	213
Izakovičová B.: Vývoj cien na slovenskom agropotravinárskom trhu	217
Solíková H.: Dotačná podpora agropotravinárstva v rokoch 1991–1998	221
Ižáková V.: Vývoj slovenského agrárneho trhu v transformačnom procese	227
Širotský L.: Vývoj domáceho a zahraničného obilninárskeho trhu SR	233
Hána L.: Cenové a tržové informácie pri procese rozhodovania	239

CONTENT

Blaas G.: Introduction	197
Božík M.: Position of the agri-food complex in the national economy	199
Ševčíková M.: Economical tools of agrarian policy and their impact on the development of agriculture ..	207
Kubanková M.: Development of agricultural production and agricultural products economics	213
Izakovičová B.: Price development on Slovak agri-food market	217
Solíková H.: Subsidy support of agri-food in the years 1991–1998	221
Ižáková V.: Development of Slovak agricultural market and trade in the transformation period	227
Širotský L.: Development of domestic and foreign cereal trade SR	233
Hána L.: Price and market information in decision-making process	239